

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI PRZYRODNICZEJ W POLSCE DO 2035 ROKU

Ministerstwo
Sportu i Turystyki

Fundacja
Dziedzictwo
Przyrodnicze

KRAJOBRAZ

Zadanie publiczne pn. „Naturalnie ku przyszłości – podstrategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce” dofinansowano ze środków Ministerstwa Sportu i Turystyki zgodnie z zawartą umową nr 2025/0008/4S13/UDOT/DTBP/IC z dn. 29.05.2025

Część pierwsza: Analiza sytuacji – diagnoza

Wprowadzenie	4
Streszczenie	5
1. Charakterystyka turystyki przyrodniczej	6
1.1. Definicja turystyki przyrodniczej	8
1.2. Zakres turystyki przyrodniczej	9
2. Turystyka przyrodnicza w Polsce	11
2.1. Zasoby i stan aktualny	11
2.2. Trendy popytowe	15
2.3. Charakterystyka otoczenia prawnego	19
2.4. Uwarunkowania finansowe	23
3. Analiza otoczenia metodą PEST+E	28
4. Dobre praktyki	35
4.1. Inspiracje z zagranicy	36
4.2. Polskie mikroinicjatywy godne naśladowania	41
5. Dane z badań	42
5.1. Wyniki ankiet	42
5.2. Konsultacje społeczne	43
5.3. Wywiady eksperckie	46
6. Analiza SWOT/TOWS turystyki przyrodniczej w Polsce	47
7. Diagnoza potencjału turystyki przyrodniczej w Polsce – podsumowanie	53

Część druga: Strategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce

1. Wizja i misja	55
2. Cele strategiczne i operacyjne	59
3. Programy działań	60
4. Macierz odpowiedzialności	88
5. Plan wdrażania Strategii	90
5.1. Struktura zarządzania realizacją Strategii	90
5.2. Harmonogram realizacji Strategii	92
5.3. Szacowany koszt wdrożenia rekomendowanych działań	94
6. Monitorowanie, ocena i aktualizacja strategii	95
6.1. System monitorowania i oceny Strategii	95
6.2. Monitoring	96
6.3. Ewaluacja	98
7. Ryzyka i zarządzanie kryzysowe	101
8. Powiązania strategiczne	106
8.1. Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności	106
8.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju	108
8.3. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030	109
8.4. Dokumenty dotyczące strategii zarządzania lasami w opracowaniu	110
9. Rekomendacje wdrażania zapisów strategii w programach regionalnych	112

Bibliografia	113
Załącznik: Najważniejsze formy ochrony w polskich województwach	116

Wprowadzenie

Oddajemy w Państwa ręce Strategię Rozwoju Turystyki Przyrodniczej w Polsce. W ramach przyjętej koncepcji metodologicznej przeprowadzono kompleksową diagnozę stanu turystyki przyrodniczej w Polsce, opartą na analizach danych zastanych, badaniach ilościowych i jakościowych oraz szerokich konsultacjach środowiskowych, badaniach trendów i analizie otoczenia. Badania objęły między innymi:

- badania jakościowe wśród popularyzatorów i edukatorów terenowych, badaczy oraz przedstawicieli instytucji związanych z ochroną przyrody i zarządzaniem gruntami cennymi przyrodniczo,
- pogłębione wywiady eksperckie,
- badania ankietowe wśród szerokiego grona interesariuszy,
- cykl konsultacji z przedstawicielami różnych sektorów – od organizacji pozarządowych po jednostki samorządu terytorialnego i branżę turystyczną,
- analizę krajowych i regionalnych dokumentów strategicznych i danych statystycznych, dotyczących turystyki i ochrony przyrody.

Przeprowadzone analizy pozwoliły na zgromadzenie szerokiego spektrum danych diagnostycznych dotyczących aktualnej skali i charakteru turystyki przyrodniczej w Polsce, jej potencjału rozwojowego, barier organizacyjnych, regulacyjnych, a także oczekiwań kluczowych grup interesariuszy. Zidentyfikowano również zasoby, wyzwania oraz czynniki wpływu w otoczeniu społeczno-gospodarczym i przyrodniczym, w tym wynikające ze zmian klimatycznych, presji turystycznej oraz rosnącego znaczenia edukacji ekologicznej. Wyniki badań oraz konsultacji środowiskowych stały się podstawą do opracowania części strategicznej dokumentu, obejmującej wizję i misję rozwoju turystyki przyrodniczej, cele strategiczne, cele operacyjne, rekomendacje i programy działania. Ich realizacja ma umożliwić rozwój turystyki przyrodniczej jako aktywności bezpiecznej dla środowiska, dostępnej społecznie, wspierającej ochronę różnorodności biologicznej oraz generującej korzyści dla lokalnych społeczności i gospodarki.

Strategia ma odpowiedzieć na kluczowe pytania pojawiające się w debacie publicznej: w jaki sposób rozwijać turystykę na obszarach cennych przyrodniczo, nie zwiększając presji na środowisko i nie prowadząc do ich degradacji.

Fot. Tomasz Kaczor

Strategia rozwoju turystyki przyrodniczej jest pierwszym kompleksowym, ogólnopolskim dokumentem strategicznym poświęconym dziedzinie turystyki przyrodniczej. Punktem wyjścia jest diagnoza obecnego stanu tej gałęzi turystyki, a także analiza potencjału jej rozwoju i możliwych zagrożeń, jakie się z nim wiążą. W ramach diagnozy, opartej na szerokiej analizie danych, badaniach i konsultacjach społecznych, autorzy wskazują, że turystyka przyrodnicza ma w Polsce ogromne możliwości rozwoju. Sprzyja temu wiele czynników: przede wszystkim bogactwo polskiej przyrody i jej w dużej mierze nienaruszony stan, a także jej dostępność rozumiana jako równomierne rozłożenie obszarów cennych po całym kraju. Sprzyjające są również trendy społeczne, związane z potrzebą zdrowego, aktywnego życia, rosnącą potrzebą „bycia offline” czy starzeniem się społeczeństwa. Z diagnozy wynika również, że możliwe jest rozwijanie turystyki przyrodniczej w taki sposób, by nie wiązało się to z dodatkowymi zagrożeniami dla polskiej przyrody. Kluczowe jest jednak, by działania zmierzające do rozwoju tej dziedziny turystyki prowadzić w sposób przemyślany i zaplanowany, mając na uwadze zarówno ochronę przyrody, jak i jej udostępnianie. Te dwa cele stanowią dwa bieguny misji sformułowanej w strategii, która streszcza się w hasła „Udostępniać i chronić”.

Strategia opisuje dobre praktyki z Polski i z zagranicy, które pokazują, że rozwijanie turystyki przyrodniczej z pełnym poszanowaniem dla dziedzictwa przyrodniczego jest jak najbardziej możliwe i może być motorem

lokalnego rozwoju, w tym także gospodarczego. Są to przykłady zarówno mikroinicjatyw, jak i działań systemowych, obejmujących zasięgiem całe regiony czy państwa. W części poświęconej wizji i misji oraz celom strategicznym Strategia formułuje główne ramy dla zaproponowanych działań strategicznych, które mają wzmocnić w Polsce dziedzinę turystyki przyrodniczej. W części opisującej programy działań zaproponowanych zostało kilkanaście konkretnych rekomendacji do wdrożenia na poziomie zarówno ogólnopolskim, jak i lokalnym. Rekomendacje dotyczą czterech obszarów kluczowych dla rozwoju turystyki przyrodniczej: edukacja, infrastruktura, legislacja i promocja. Wskazane rekomendacje i programy strategiczne dotyczą zarówno tworzenia nowych produktów turystycznych, kierunków promocji samej idei turystyki przyrodniczej, jak i wzmocnienia narzędzi ochrony miejsc przyrodniczo cennych przed zwiększoną presją turystyczną.

Strategia zawiera także elementy konieczne dla zaplanowania jej wdrażania, takie jak harmonogram, struktura zarządzania, mapa powiązań strategicznych czy analiza ryzyk oraz propozycje dotyczące monitoringu i ewaluacji działań. Cały dokument stanowi kompleksową propozycję rozwoju turystyki przyrodniczej w perspektywie najbliższej dekady, oparty na danych, analizach, wiedzy eksperckiej oraz wnioskach z szeroko zakrojonych konsultacji społecznych.

Część pierwsza:

Analiza sytuacji

– diagnoza

1. Charakterystyka turystyki przyrodniczej

Podróżowanie motywowane potrzebą kontaktu z naturą, poznawania procesów ekologicznych czy też zwykłego odpoczynku i przebywania w przyrodzie, to jedna z najdynamiczniej rozwijających się form turystyki. Ale czy każde przebywanie w przyrodzie można nazwać już turystyką przyrodniczą? W literaturze przedmiotu wciąż występują niekonsekwencje terminologiczne, zwłaszcza w odniesieniu do turystyki przyrodniczej i ekoturystyki, które bywają traktowane jako pojęcia tożsame. Źródłem tej rozbieżności jest stosowanie odmiennych, niekiedy niespójnych kryteriów definicyjnych. Sprawa to, że w zakres turystyki przyrodniczej włączane są inne, pokrewne formy turystyki. Dlatego podstawą diagnozy musi być jednoznaczna definicja turystyki przyrodniczej i klasyfikacja pokrewnych form turystyki bazujących na środowisku przyrodniczym.

Fot. Tomasz Kaczor

1.1. Definicja turystyki przyrodniczej

W literaturze światowej funkcjonuje szereg określeń dotyczących tej kategorii ruchu turystycznego – nature tourism, nature-based tourism, wildlife tourism, ecotourism czy green tourism. Wszystkie odnoszą się do aktywności, w których główną inspiracją do podejmowania podróży jest przyroda w stanie nieprzekształconym lub tylko częściowo zmienionym przez człowieka. Wspólne dla tych pojęć jest także to, że podkreślają celowość podróży, jej poznawczy i edukacyjny charakter oraz nienaruszanie integralności i bioróżnorodności odwiedzanych ekosystemów.

Drugie, szersze ujęcie, obejmuje wszelkie formy turystyki podejmowane ze względu na występowanie walorów przyrodniczych – również w miejscach współcześnie przekształconych, takich jak ogrody botaniczne, arboreta czy parki faunistyczne. Zgodnie z tym ujęciem turystyka przyrodnicza może przybierać formy zarówno kameralne i specjalistyczne (np. birdwatching, geoturystyka), jak i te o charakterze masowym, o ile podstawową motywacją uczestników jest kontakt z przyrodą.

We wszystkich tych podejściach wspólny jest kluczowy wyróżnik turystyki przyrodniczej: motywacja poznawcza. Osoby praktykujące tę formę turystyki podróżują po to, aby obserwować gatunki, poznawać ekosystemy, doświadczać krajobrazu, zdobywać wiedzę i kształtować wrażliwość przyrodniczą.

W ramach niniejszej Strategii turystyka przyrodnicza definiowana jest jako:

Świadoma podróż do obszarów przyrodniczo cennych w celu poznawania, interpretacji i doświadczenia elementów środowiska naturalnego, prowadzona w sposób możliwie nienaruszający integralności i bioróżnorodności odwiedzanych miejsc.

W tym rozumieniu „obszary przyrodniczo cenne” to zarówno obszary o najwyższych walorach naturalnych, jak i te, które mimo większego stopnia przekształcenia pełnią ważną funkcję edukacyjną i wspierają rozwój świadomości ekologicznej.

Polska struktura parków krajobrazowych powinna być marką o skali europejskiej.

dyrektor śródkowopolskiego parku krajobrazowego

1.2. Zakres turystyki przyrodniczej

Nie każda aktywność oparta na przebywaniu w środowisku naturalnym może być nazywana turystyką przyrodniczą, natomiast precyzyjne ramy dla turystyki przyrodniczej można wyznaczyć, analizując trzy wymiary:

(P) – poszanowanie środowiska – poziom oddziaływania aktywności na środowisko, od minimalnego po eksploatacyjny;

(E) – zainteresowania edukacyjne – stopień, w jakim dana forma turystyki przyjmuje charakter poznawczy i edukacyjny;

(N) – naturalność środowisk – poziom przekształcenia terenu, na którym odbywa się aktywność

Charakterystyczną cechą turystyki przyrodniczej jest wysoka wartość wymiaru edukacji (E), natomiast wymiary P i N mogą przyjmować różne, ale wciąż dodatnie wartości. Głównym kryterium wyróżniającym turystykę przyrodniczą od innych form aktywności w przyrodzie jest przede wszystkim poznawcza motywacja turysty: podróżuje on, by zdobywać wiedzę o przyrodzie, obserwować procesy lub krajobrazy naturalne i doświadczać walorów środowiska przyrodniczego. Tym samym do rdzenia turystyki przyrodniczej będą należały te formy aktywności, których nadrzędnym celem jest poznawanie przyrody, a nie rekreacja sama w sobie. To wciąż mieści w sobie wiele zróżnicowanych form wypoczynku, które mogą być zaliczane do turystyki przyrodniczej:

Turystyka obserwacyjna: Obejmuje aktywności ukierunkowane na obserwowanie gatunków, procesów i zjawisk przyrodniczych. Mogą to być m.in.: obserwacja ptaków (birdwatching) lub innych gatunków, fotografowanie i rozpoznawanie gatunków roślin i zwierząt, obserwacje zjawisk meteorologicznych albo wszelkie inne wędrówki, spływy lub wycieczki rowerowe, w których cel poznawczy jest nadrzędny wobec rekreacyjnego.

Turystyka badawcza i edukacyjna: obejmuje działania ukierunkowane na poznawanie przyrody poprzez badanie i interpretację elementów środowiska. Może być realizowana także w środowiskach sztucznych lub silnie przekształconych, jeśli spełniają funkcje edukacyjne. Należą do nich m.in.: lasy gospodarcze, parki, ogrody botaniczne i zoologiczne, kamieniołomy i różnego rodzaju ekspozycje dydaktyczne. Mimo niskiej wartości wektora naturalności (N), miejsca te mają wysoki potencjał edukacyjny, co sytuuje je w obrębie przedmiotu turystyki przyrodniczej.

Wolonturystyka i nauka obywatelska (citizen science) to aktywności, w których uczestnicy angażują się w działania edukacyjne lub ochronne, często we współpracy z instytucjami zajmującymi się ochroną przyrody. Mogą obejmować m.in.: liczenie i monitoring gatunków, sprawdzanie jakości wód, udział w pracach porządkowych lub remediacyjnych lub wsparcie dla różnego rodzaju projektów badawczych. Aktywności te często spełniają również kryteria ekoturystyki (wysokie wskaźniki P i N), ale na gruncie definicyjnym pozostają częścią turystyki przyrodniczej dzięki wysokiej wartości wektora edukacyjnego.

Odniesienie do powiązanych form aktywności

W kontekście klasyfikacji turystyki przyrodniczej należy również wskazać formy aktywności często kojarzone z przebywaniem w środowisku naturalnym, lecz nie zawsze spełniające kryteria turystyki przyrodniczej w rozumieniu niniejszej Strategii.

Aktywności te mogą, lecz nie muszą, mieć charakter poznawczy. Ich główną motywacją jest zazwyczaj rekreacja, rozwijanie umiejętności outdoorowych, sprawdzenie własnej wytrzymałości lub integracja grupy. Aktywności te sytuują się na granicy turystyki przyrodniczej i innych form rekreacji. Ich kwalifikacja zależy od przyjętej motywacji uczestnika oraz proporcji między rekreacją a edukacją (Tabela 1).

Różnorodność zakresu turystyki przyrodniczej powoduje, że nie można przyjmować założenia, iż wszystkie jej formy są neutralne lub korzystne dla środowiska. Zróżnicowane wartości wskaźników P i N sprawiają, że część aktywności może generować presję na ekosystemy. W literaturze często podkreśla się, że choć niektóre z działań bywają postrzegane jako nieszkodliwe lub potencjalnie wspierające ochronę przyrody, to jednak ich charakter często jest eksploatacyjny.

Warto jeszcze wspomnieć o pokrewnych pojęciach: ekoturystyce, turystyce zrównoważonej oraz turystyce regeneratywnej, często mylonych z turystyką przyrodniczą. Wszystkie trzy pojęcia są ze sobą blisko związane, jednak nie są tożsame. Najszerzym z tych terminów jest turystyka zrównoważona, definiowana jako wszelka aktywność turystyczna realizowana zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju – minimalizująca negatywny wpływ na środowisko. Turystyka regeneratywna idzie krok dalej – zakłada aktywną poprawę stanu środowiska i jakości życia mieszkańców. Turyści angażują się w projekty społeczne i przyrodnicze, wspierają lokalne inicjatywy. Ekoturystyka, choć mieści się w obszarze turystyki zrównoważonej, stanowi jej bardziej restrykcyjną odmianę o wyraźnie prośrodowiskowym profilu. Jest to forma turystyki, która nie tylko ogranicza negatywny wpływ na przyrodę, lecz także aktywnie wspiera jej ochronę i ma silny komponent edukacyjny. Ekoturystyka zakłada wysokie zaangażowanie zarówno organizatora, jak i turysty w realizację celów ochrony przyrody – jest to model turystyki wymagający, selektywny i ściśle powiązany z etosem odpowiedzialności środowiskowej.

Turystyka przyrodnicza zajmuje względem tych pojęć pozycję szczególną. Choć nakłada się na ekoturystykę w wielu obszarach – zwłaszcza tam, gdzie motywacja poznawcza łączy się ze świadomą troską o środowisko – jednak nie jest z nią tożsama. Jej głównym wyróżnikiem jest motywacja uczestników: potrzeba poznawania, obserwowania i doświadczenia walorów przyrodniczych. Jednak sama motywacja poznawcza nie gwarantuje jeszcze, że dana aktywność spełnia standardy turystyki przyrodniczej. Turystyka przyrodnicza obejmuje bowiem również formy, które – mimo orientacji na naturę – nie zawsze realizują zasady zrównoważonego rozwoju, szczególnie w obszarach takich jak minimalizacja presji na ekosystemy, zaangażowanie lokalnych społeczności czy przestrzeganie wytycznych ochronnych. Dlatego stwierdzenie, że turystyka

Grupa aktywności	Przykłady	Edukacja [e]	Poszanowanie środowiska [p]	Naturalność [n]	Uwagi
Turystyka przygodowa	trekking, wspinaczka, canyoning, kajakarstwo	średni	średni	wysoki	Może stać się turystyką przyrodniczą, gdy pojawia się interpretacja przyrodnicza.
Bushcraft i Survival	techniki leśne, budowa schronień, ogień	niski-średni	niski-średni	wysoki	Często rekreacja; wysoka presja środowiskowa, zależnie od zasad.
Skauting / harcerstwo	obozy, gry terenowe	średni-wysoki	średni	średni-wysoki	Silna warstwa edukacyjna, ale nie zawsze dotycząca przyrody.
Biwakowanie / camping / glamping	noclegi w naturze	niski	średni	średni-wysoki	Może wspierać kontakt z naturą, ale zwykle brak celu poznawczego.
Edukacja przyrodnicza	warsztaty zielarskie, obserwacje, citizen science	wysoki	wysoki	wysoki-średni	Najbliżej turystyki przyrodniczej i ekoturystyki.
Aktywności rekreacyjne w przyrodzie	jogging, nordic walking	niski	wysoki	średni	Kontakt z naturą, ale bez warstwy poznawczej.
Geocaching i gry terenowe	questing, eksploracja	średni	wysoki	średni	Mogą wzmacniać edukację przy prowadzeniu narracji przyrodniczej.

Tabela 1. Aktywności powiązane z turystyką przyrodniczą

przyrodnicza jest z natury korzystna dla środowiska, nie znajduje potwierdzenia w praktyce i może prowadzić do błędnych decyzji zarządczych. Jeżeli ruch turystyczny nie jest odpowiednio regulowany, nawet aktywności motywowane chęcią kontaktu z przyrodą mogą powodować degradację siedlisk, płoszenie zwierząt, fragmentację ekosystemów czy przeciążenie wrażliwych obszarów.

Z perspektywy strategicznej rozróżnienie między tymi pojęciami jest kluczowe, ponieważ pozwala na właściwe wyznaczenie celów strategicznych i operacyjnych, oraz standardów zarządzania ruchem turystycznym.

Fot. Tomasz Kaczor

2. Turystyka przyrodnicza w Polsce

Fot. Tomasz Kaczor

2.1. Zasoby i stan aktualny

Przyrodnicze zasoby Polski

Tereny objęte różnymi formami ochrony przyrody stanowią około 1/3 powierzchni naszego kraju. Najistotniejszą z nich są parki narodowe, które chronią rzadkie, wrażliwe na działalność człowieka środowiska naturalne. W Polsce obecnie mamy 23 parki narodowe zlokalizowane w 11 województwach o łącznej powierzchni 3 617,93 km². Chronią one całą gamę ekosystemów; zajmują obszary nizinne, nadmorskie, pojezierne, leśne, rzeczne, wyżynne oraz górskie. Największym z nich jest Biebrzański Park Narodowy zlokalizowany w północno-wschodniej Polsce, którego powierzchnia wynosi 592,23 km².

Parki krajobrazowe to znacznie liczniej występująca forma ochrony przyrody. Na terenie Polski znajduje się ich aż 125 i znaleźć je można praktycznie w każdym regionie. Parki krajobrazowe swoim zasięgiem obejmują około 8,3% powierzchni naszego kraju. Za ich główne zadanie przyjmuje się ochronę walorów przyrodniczych, historycznych i krajo-

brazowych, edukację przyrodniczą oraz promocję zrównoważonego rozwoju.

Rezerваты przyrody to kolejna forma ochrony przyrody występująca na terenie Polski. Obejmują one swoim zasięgiem tereny zazwyczaj mniejsze powierzchniowo od parków narodowych czy krajobrazowych. Po ich obszarze (tak samo jak w przypadku parków narodowych) można poruszać się tylko po wyznaczonych, udostępnionych turystycznie szlakach. W Polsce wyróżnia się następujące rodzaje rezerwatów: leśne, florystyczne, torfowiskowe, faunistyczne, krajobrazowe, przyrody nieożywionej, wodne, stepowe oraz słonoroślne.

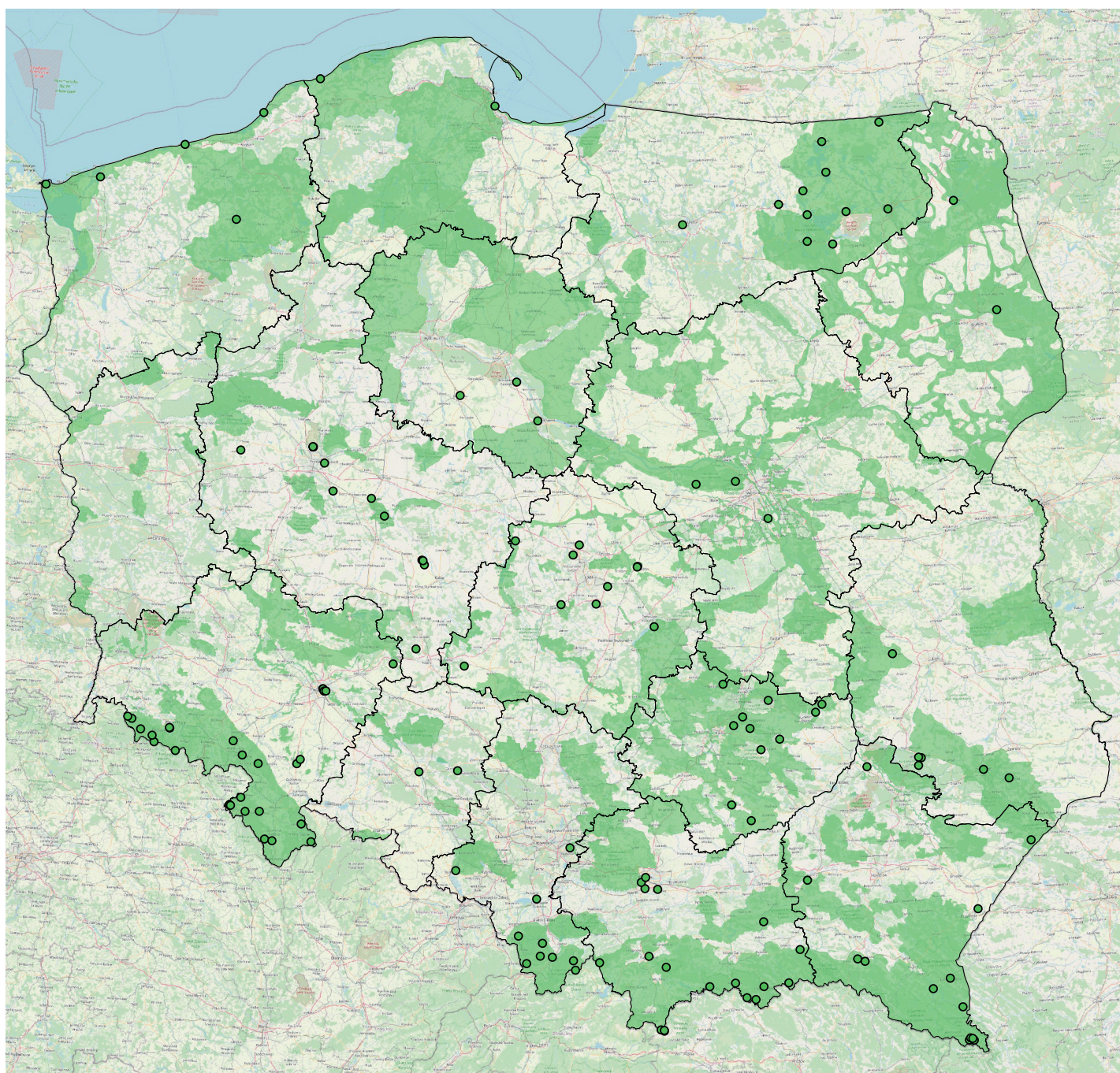
Na terenie naszego kraju istnieją również obszary objęte programem Natura 2000. Tereny te są składowymi większej, europejskiej sieci obszarów mającej za cel ochronę określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne oraz zagrożone w skali europejskiej. W Polsce istnieje obecnie ponad 1000 obszarów objętych programem Natura 2000. Warto jednakże zaznaczyć, iż duża część tych obszarów (około 648,5 tys. ha) to tereny morskie.

Wśród terenów cennych przyrodniczo występują również takie formy powierzchniowej ochrony jak obszary chronionego krajobrazu, zespoły krajobrazowo-przyrodnicze, użytki ekologiczne czy związane z geologią stanowiska dokumentacyjne. Ogromny zbiór punktowych form ochrony stanowi grupa blisko 34 tys. pomników przyrody.

Obszary cenne przyrodniczo w strategiach wojewódzkich

W strategiach rozwoju poszczególnych województw szczególne miejsce zajmują obszary cenne przyrodniczo. Podkreśla się w nich nie tylko ich kluczową rolę w zachowaniu bioróżnorodności i równowagi ekologicznej, lecz także ich istotne znaczenie dla turystyki i gospodarki regionu. Parki narodowe i krajobrazowe czy rezerваты przyrody stanowią atrakcyjne cele wyjazdów, wspierają rozwój lokalnych usług i tworzą miejsca pracy. Ujęcie tych obszarów w dokumentach strategicznych służy więc zarówno ich ochronie, jak i promowaniu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Przeanalizowano 20 strategii i programów z 16 województw pod kątem sposobu wyznaczania obszarów cennych przyrodniczo oraz miejsc koncentracji ruchu turystycznego związanego z turystyką przyrodniczą, obejmującą m.in. muzea przyrodnicze, arboreta, najwyższe wzniesienia czy ostoje gatunków chronionych. Zebrane informacje zestawiono w formie mapy poglądowej, która pozwala na syntetyczne porównanie podejść stosowanych w różnych regionach. Analiza ujawnia znaczące różnicowanie zarówno w zakresie kryteriów identyfikacji tych obszarów, jak i stopnia ich szczegółowości w dokumentach strategicznych. W efekcie prowadzi to do nierównomiernego rozmieszczenia terenów uznawanych za szczególnie wartościowe przyrodniczo w skali całego kraju, co może wpływać na kierunki rozwoju turystyki, priorytety ochrony środowiska oraz planowanie przestrzenne na poziomie regionalnym.

Mapa 1. Obszary cenne przyrodniczo oraz punktowe atrakcje przyrodnicze w strategiach wojewódzkich

Odwiedzający parki narodowe w liczbach

Według danych z Głównego Urzędu Statystycznego, parki narodowe w Polsce w 2023 r. odwiedziło około 15 554 500 turystów. Jest to spadek liczby odwiedzających względem roku poprzedzającego o 476 500 osób oraz o 513 700 osób względem roku 2021. Największy spadek liczby odwiedzających odnotował Woliński PN (około 614 tys. turystów mniej w przeciągu dwóch lat), a największy wzrost Karkonoski PN (około 293 tys. turystów więcej niż przed dwoma laty). Najchętniej odwiedzanym parkiem narodowym w Polsce od wielu lat pozostaje Tatrzański PN, który co roku przyciąga około 4,7 mln turystów. Jest to wynik znacznie odbiegający od pozostałych parków narodowych, zważywszy chociażby na fakt, iż drugi pod tym względem w Polsce – Karkonoski PN notuje ponad dwukrotnie mniejszą frekwencję w skali roku. Najrzadziej odwiedzane są natomiast Drawieński PN oraz Narwiański PN, których liczba odwiedzających rzadko przekracza 30 tys. turystów w ciągu roku.

Na podstawie udostępnionych danych długookresowych (za lata 2013 – 2023) można stwierdzić, iż do roku 2020 liczba odwiedzających parki narodowe utrzymywała się na stałej tendencji wzrostowej. Od 2013 do 2019 r. liczba ta wzrosła o 2 689 000 turystów w skali roku. Trend ten zatrzymała dopiero pandemia COVID-19, która znacząco ograniczyła możliwości turystyczne Polaków. 2021 r. przyniósł rekordową liczbę 16 068 200 turystów odwiedzających polskie parki narodowe. Od tamtego czasu notowana jest wspomniana wcześniej stała tendencja spadkowa osób odwiedzających.

Pod względem udziału województw w liczbie odwiedzin parków narodowych można zauważyć znaczącą dominację województwa małopolskiego – 41,2%. Jest to ogromna liczba, która pokazuje, iż znacząca część turystyki opartej na parkach narodowych opiera się w znacznym stopniu na jednym regionie kraju. Widoczna jest znacząca dominacja południa Polski nad resztą państwa. Prawie 2/3 osób odwiedzających parki narodowe w Polsce robi to na Dolnym Śląsku bądź w Małopolsce. Żadne inne województwo poza wymienionymi powyżej nie ma nawet 10% udziału w turystyce rocznej Polski pod względem turystów odwiedzających parki narodowe. Tak duże obciążenie turystyczne dla niektórych parków narodowych generuje niemałe wyzwania w zakresie ochrony przyrody, czyli głównej i najważniejszej funkcji, dla której zostały one powołane.

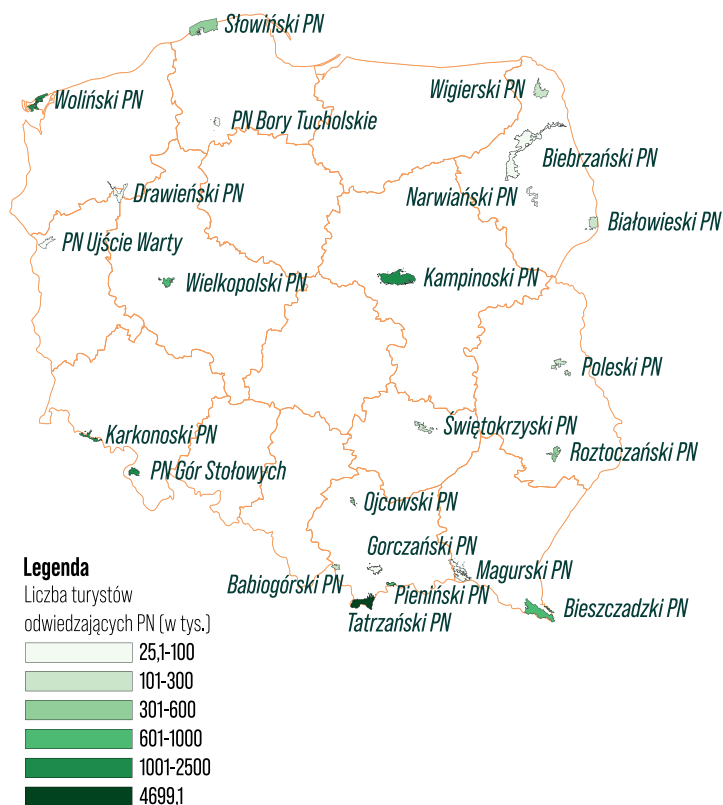
Dokąd w Polskę i w jakim celu?

W 2024 r. najwyższe natężenie turystyczne odnotowały województwa zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz małopolskie. Powyżej średniej krajowej znalazły się również województwa dolnośląskie i mazowieckie. Od lat północ oraz południe Polski dominują na rynku turystycznym jako destynacje wakacyjne Polaków. Walory przyrodnicze tych regionów, tj.: krajobraz morski i pojezierny na północy oraz krajobraz górski na południu zdecydowanie odpowiadają upodobaniom polskich turystów.

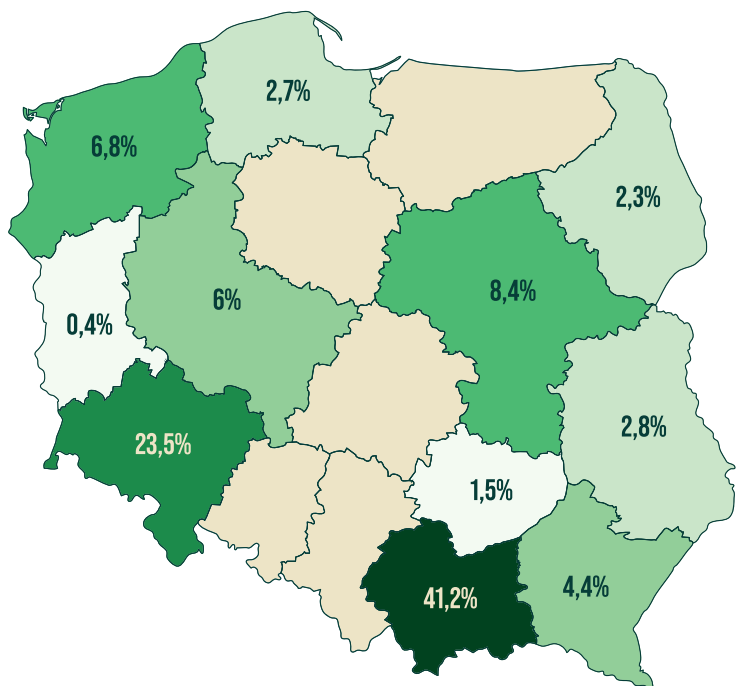
Na północy Polski do najczęstszych aktywności należy plażowanie w okresie letnim. Piaszczysta długa linia brzegowa przyciąga rocznie

miliony turystów zarówno z kraju, jak i zagranicy. Popularne jest również uprawianie sportów wodnych takich jak windsurfing czy kitesurfing. Infrastruktura związana z tymi sportami rozwija się widocznie na polskim wybrzeżu z roku na rok. Coraz większą popularnością cieszą się również spływy kajakowe. Pomorze wraz z Warmią i Mazurami posiadają jedno z najpiękniejszych tras kajakowych w całym kraju, o czym świadczy wzrost turystów wybierających tę formę spędzania wakacji. Kolejną popularną aktywnością wśród turystów odwiedzających północne regiony Polski jest kolarstwo i turystyka rowerowa. Duża oraz rozbudowana sieć tras rowerowych przyciąga rocznie tysiące turystów. Dzięki stosunkowo dobrej infrastrukturze rowerowej w regionie możliwe jest przejechanie całego polskiego wybrzeża jedną trasą – Velo Baltica. Dodatkowo warto wspomnieć o rosnącej popularności żeglarstwa. Szybko rozwijająca się infrastruktura wraz z świetnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi Mazur czy Pomorza powoduje, iż z roku na rok coraz więcej Polaków próbuje swoich sił właśnie w żeglarstwie.

Aktywność turystyczna na południu Polski skupia się przede wszystkim na terenach górskich. Tatry rocznie przyciągają prawie 5 mln turystów, którzy latem wybierają się na wędrowki górskie po najwyższych szczytach Polski, a zimą uprawiają sporty takie jak narciarstwo czy snowboard. Podobnie sytuacja zarysowuje się na terenie województwa dolnośląskiego w paśmie górskim Karkonoszy. Zauważalne jest również zjawisko popularyzacji wypraw górskich zimowych, do którego potrzeba już specjalnego przeszkolenia w celu zachowania kluczowych zasad bezpieczeństwa.

Mapa 2. Liczba odwiedzających parki narodowe w Polsce w 2023 roku

Mapa 3. Udział województw w liczbie odwiedzin parków narodowych w Polsce w 2023 roku

Infrastruktura

Według danych udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny na rok 2023 w Polsce znajduje się 73 402,8 km tras turystycznych. W samych parkach narodowych jest ich 3831,6 km, z czego 843,4 km tras przeznaczonych jest do remontu. W przeliczeniu na 100 km² największym zagęszczeniem szlaków mogą pochwalić się województwa: małopolskie – 57 km, śląskie – 40,8 km i zachodniopomorskie – 34,5 km. Najgorzej w tym zestawieniu wypada za to województwo łódzkie – zaledwie 8,8 km. W skali kraju widoczna jest znacząca nierównomierność w kwestii długości szlaków turystycznych. Pomiedzy niektórymi regionami różnica ta potrafi być nawet sześciokrotna. Dla przykładu łączna długość tras turystycznych w województwie opolskim wynosi 1 490,1 km przy 8 656 km w województwie małopolskim. Rozbieżności te są jeszcze większe przy porównywaniu tras rowerowych. Tutaj różnice pomiędzy niektórymi regionami są ponad trzydziestokrotne (Pomorze Zachodnie – 3 667,5 km i Opolszczyzna – 107,9 km). W kwestii tras konnych tylko 5 z 16 województw posiada dedykowane trasy pod tę formę spędzania aktywnie wolnego czasu. Dodatkowo według danych udostępnionych przez Lasy Państwowe na terenach przez nich zarządzanych znajduje się około 950 ścieżek edukacyjnych. Daje to około jedną ścieżkę edukacyjną na 7,7 ha terenu zarządzanego przez Lasy Państwowe. Nierównomierności w rozłożeniu, długości i zagęszczeniu wszelkiego rodzaju tras turystycznych w Polsce są widoczne gołym okiem.

Aspektem, na który również warto zwrócić uwagę, jest kwestia oznaczeń szlaków turystycznych oraz ich dostępności internetowej. Często poruszonym problemem przez społeczność krajoznawczą jest niespój-

ność oraz niekompletność informacji umieszczanych w internecie. Na forach można przeczytać, iż szlaki, które oficjalnie zostały usunięte z bazy danych, umieszczane są na portalach internetowych jako wciąż aktualne. Taka dezinformacja może spowodować negatywne skutki zarówno dla środowiska, jak i turystów. Sytuacji takiej zapobiec by mogła jedna spójna, ogólnopolska baza szlaków turystycznych. W kwestii oznaczeń szlaków również często zgłaszane są obiekcje do ich stanu utrzymania czy widoczności na trasie. Według audytu szlaków turystycznych w 2023 r., w województwie podkarpackim przeprowadzonego przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, aż 1375 km tras z 2983 km inwentaryzowanych wymagało weryfikacji terenowej i uzupełnień informacji w terenie. Mowa tu o 46,1% badanych tras. Zaniedbania w konserwacji oznaczeń ścieżek turystycznych mogą doprowadzić do niepożądanych sytuacji dla turystów, takich jak zgubienie się czy zejście ze szlaku.

Na terenie parków narodowych znajdują się 24 schroniska (wszystkie w parkach górskich), z czego 17 z nich ulokowane jest w tylko dwóch parkach narodowych (Tatrzański PN oraz Karkonoski PN). Schroniska, choć typowe dla turystyki górskiej, mogą również znajdować się na obszarach o innym typie środowiska. Znaczna nierównomierność w rozłożeniu tego rodzaju infrastruktury jest co najmniej niepokojąca.

Na terenie Polski znajdują się dodatkowo 23 centra edukacyjne parków narodowych, które za cel stawiają sobie edukowanie społeczeństwa o lokalnej faunie i florze. Placówki te pełnią kluczową rolę w edukacji przyrodniczej oraz promocji zrównoważonego rozwoju.

Poza wspomnianymi 23 ośrodkami na terenie naszego kraju znajduje się około 150 obiektów o podobnym charakterze, tj.: muzeów przyrodniczych, centrów i ośrodków edukacyjnych, w tym placówek prowadzonych przez Lasy Państwowe.

Przewodnicy turystyczni i ich znaczenie

Według PTTK liczba przewodników turystycznych w Polsce w 2023 r. wynosiła 6223 osoby. Jest to znaczący spadek na przestrzeni lat, gdyż w 1990 r. było to aż 16 920 osób. Rola przewodników turystycznych jest niezmiernie ważna. Dzięki ich wiedzy oraz doświadczeniu są oni w stanie nadać organizowanym przez siebie wycieczkom dodatkową, nieocenioną wartość. Znajomość historii regionu, szlaków czy chociażby przeszkolenie pod względem bezpieczeństwa nie tylko zwiększa jakość wycieczki, ale również zapewnia turystom niepowtarzalne przeżycia. Kapitał ludzki w postaci doświadczonych, przeszkolonych przewodników jest zasobem niepoliczalnie wartościowym. Przewodnicy turystyki przyrodniczej są kluczowi w kwestii rozwoju tego sektora turystyki w Polsce. Zważywszy na wrażliwość odwiedzanych terenów przyrodniczych, dobrze przeszkolony przewodnik miałby za obowiązek przeszkolić turystów z zakresu odpowiedzialnego zwiedzania środowisk naturalnych. Takie działania mogłyby doprowadzić do zminimalizowania degradacji środowiska wynikającego z turystyki.

2.2. Trendy popytowe

Współczesna gospodarka turystyczna znajduje się w fazie głębokiej transformacji strukturalnej, wymuszonej zarówno przez zmiany klimatyczne, jak i fundamentalne zmiany w wyborach i zachowaniach turystów. Odchodzimy od modelu turystyki masowej, charakteryzującej się wysoką koncentracją przestrzenną i czasową (sezonowość), na rzecz modelu turystyki zrównoważonej, rozproszonej i kwalifikowanej. Jak wskazują analizy globalne, turystyka przyrodnicza przestaje być niszowym dodatkiem do oferty kulturowej, a staje się autonomicznym motywem podróży. Wzrost świadomości ekologicznej turystów, przyspieszony przez doświadczenia pandemii, sprawił, że kontakt z naturą, izolacja od cywilizacyjnego zgiełku oraz autentyczność doświadczenia stały się najbardziej pożądanymi cechami turystyki.

Rosnące zainteresowanie turystyką przyrodniczą

Zainteresowanie turystyką przyrodniczą rośnie. Coraz więcej osób poszukuje kontaktu z naturą, a jednocześnie zwraca uwagę na wpływ swoich podróży na środowisko. Wynika to między innymi ze wzrostu świadomości ekologicznej. Turyści częściej interesują się zmianami klimatycznymi oraz ochroną obszarów cennych przyrodniczo. Chcą podróżować w sposób bardziej odpowiedzialny, a ich oczekiwania obejmują autentyczność, lokalność i minimalizowanie śladu środowiskowego. Wyraźnie rośnie także popularność produktów ekologicznych i certyfikowanych jako „eco”, co przekłada się na rynek usług turystycznych. Turyści poszukują ofert, które deklarują zrównoważone praktyki, wspierają lokalne społeczności i wykorzystują zasoby w sposób oszczędny. Zjawisko to w naturalny sposób sprzyja rozwojowi turystyki przyrodniczej. Jednocześnie dynamicznie rozwija się turystyka aktywna. Coraz więcej osób uprawia wędrowki, jazdę na rowerze, kajakarstwo czy biegi górskie. Popularność zyskują także obserwacje zwierząt i roślin, szczególnie wśród młodszych grup odbiorców. Aktywności w naturze są postrzegane jako element dbania o dobrostan fizyczny i psychiczny. Zmienia się również sposób organizowania podróży. Rosnące znaczenie ma mobilność indywidualna – krótkie, spontaniczne wypadki blisko miejsca zamieszkania, czyli tzw. mikrowypawy. Zjawisko to wzmacnia zainteresowanie przyrodą dostępną lokalnie, a nie tylko w najbardziej znanych parkach narodowych. Coraz częściej turyści wybierają mniej znane miejsca, które oferują ciszę, przestrzeń i kontakt z naturą bez tłumów. Do wzrostu popytu przyczyniają się także nowe formy produktów turystycznych – popularność zdobywają aplikacje terenowe, ścieżki edukacyjne oparte na questach, spacer z edukatorami, a także projekty citizen science, które angażują turystów w zbieranie danych przyrodniczych. Łączą one element edukacji, zaangażowania i aktywnego spędzania czasu, co wpisuje się w oczekiwania współczesnych odbiorców. W Polsce wszystkie te trendy wzmacnia dodatkowo doświadczenie pandemii COVID-19, po której wiele osób na nowo doceniło walory lokalnej natury. Zwiększenie ruchu w parkach narodowych i lasach pokazuje, że turystyka przyrodnicza stała się jedną z ważniejszych form rekreacji. W najbliższych latach można spodziewać się dalszego wzrostu popytu, a jej rola w systemie turystyki krajowej będzie stale rosła.

Park Narodowy	2021	2022	2023
Babiogórski PN	191,9	171	168
Białowiecki PN	142	97	144
Biebrzański PN	69	50,7	61,7
Bieszczadzki PN	691	596,4	625
PN Bory Tucholskie	31,8	32,4	44
Drawieński PN	27,6	24,2	25,1
Gorczański PN	155	110	96
PN Gór Stołowych	1270	1303	1322
Kampinoski PN	1300	1300	1300
Karkonoski PN	2036	2402	2329
Magurski PN	75	70	65
Narwiański PN	34	21	28,7
Ojcowski PN	420	480	480
Pieniński PN	1078	1097	973
Poleski PN	125	106,8	116,4
Roztoczański PN	336	337,8	312,1
Słowiński PN	371,4	360,6	375,4
Świętokrzyski PN	222,5	241,7	229
Tatrzański PN	4789	4788,8	4699,1
PN Ujścia Warty	62	67,4	62,1
Wielkopolski PN	863	898	930
Wigierski PN	125	125	130
Woliński PN	1653	1417,6	1039

Tabela 2. Ruch turystyczny w parkach narodowych w Polsce (w tysiącach osób)

Należy docenić i wzmocnić obszary, które są dziś mało użytkowane turystycznie.

pracownik jednego
z parków narodowych Polski wschodniej

Motywacje i preferencje turystów

Turyści wybierający turystykę przyrodniczą kierują się przede wszystkim potrzebą kontaktu z naturą. To właśnie bliskość środowiska naturalnego jest głównym motywem wyjazdu. Dla wielu osób najważniejsze są przeżycia immersyjne – cisza, spokój, obserwacje dzikich zwierząt oraz poczucie „odłączenia” od codzienności i cywilizacyjnego hałasu.

Wyjątkową rolę odgrywa także możliwość obcowania z przyrodą w sposób uważny i świadomy: spotkanie rzadkiego gatunku, podziwianie naturalnych zjawisk, wejście do obszaru rzadko odwiedzanego przez innych. Takie wrażenia stają się jednym z najważniejszych elementów wartości doświadczenia turystycznego.

ku autentyczności i minimalizmu. Turyści chcą przeżyć coś realnego i niezakłóconego. Oczekują miejsc, w których natura jest najważniejsza, a infrastruktura pełni jedynie funkcję wspierającą, a nie dominującą.

Trend slow travel i mikroturystyka

Slow travel staje się jednym z najważniejszych trendów wpływających na rozwój turystyki przyrodniczej. Coraz więcej osób rezygnuje z intensywnego, masowego zwiedzania na rzecz dłuższego i spokojniejszego pobytu w jednym miejscu. Turyści chcą w pełni doświadczyć okolicy, a nie jedynie ją „zaliczyć”. Cenią rytm natury, lokalną autentyczność i możliwość poznawania miejsc bez pośpiechu. Ten trend sprzyja odkrywaniu mniej znanych miejsc i regionów, które oferują bardziej kameral-

Jednocześnie oczekiwania dotyczące infrastruktury są specyficzne. Turyści-przyrodnicy najczęściej nie oczekują rozbudowanych obiektów, dużych centrów czy intensywnej ingerencji w krajobraz. Wręcz przeciwnie – preferują infrastrukturę niskonakładową, nieinwazyjną i estetycznie dopasowaną do otoczenia. Ważne są proste rozwiązania, takie jak niewielkie wiaty, platformy widokowe, dyskretne oznakowanie czy podstawowe udogodnienia pozwalające na bezpieczne korzystanie z terenu. Zbyt intensywna zabudowa obniża wartość doświadczenia i może zniechęcać do odwiedzin.

Motywacje te pokazują, że turystyka przyrodnicza rozwija się w kierunku

nie warunki i autentyczne doświadczenia, a jednocześnie charakteryzują się mniejszą presją turystyczną.

Mikroturystyka rozwija się równolegle. Obejmuje krótkie wyjazdy blisko domu, często realizowane w formie krótkich wypadów, spacerów, wycieczek rowerowych czy wizyt w pobliskich obszarach chronionych. Na znaczeniu zyskuje także turystyka popołudniowa, czyli wypoczynek w najbliższej okolicy miejsca zamieszkania lub pracy. Pozwala to na kontakt z naturą bez konieczności planowania i ponoszenia dużych kosztów. Dla wielu osób takie formy są odpowiedzią na potrzebę regeneracji i szukania równowagi między pracą a życiem codziennym.

Ograniczony czas wolny w ciągu tygodnia, potrzeba kontaktu z naturą oraz względna bliskość logistyczna to wszystko powody wzrastającego trendu w społeczeństwie polskim dotyczącego popularyzacji krótkoterminowych wyjazdów na łono natury. Dzięki bogatym zasobom przyrodniczym Polski coraz więcej osób wybiera się regularnie na tzw. mikrowyprawy w celu odetchnięcia od miejskiego zgiełku i zbliżenia się z naturą. Jest to o tyle wygodny proces, iż wyjazdy te nie są długimi wyprawami na drugi koniec kraju, a raczej wycieczkami godzinę do dwóch od miejsca zamieszkania. Względnie małe koszty, które zazwyczaj wiążą się z tego typu wyprawami, to kolejny czynnik, która odpowiada za popularność tego rodzaju turystyki. Poznawanie okolic swojej „małej ojczyzny” przez społeczeństwo polskie może przynieść z sobą dużo pozytywnych skutków. Pieniądże zostawiane w danych miejscach przez turystów mogą doprowadzić do rozwoju infrastruktury turystycznej. Nowe szlaki bądź miejsca noclegowe mogą napędzić rozwój turystyki na danym obszarze, a popularyzacja danych obszarów przyrodniczych może doprowadzić do zwiększenia świadomości o potrzebie ochrony danych miejsc. Odpowiednie wykorzystanie obecnego trendu turystyki krótkoterminowej może nakierować idące za tym zyski na regionalny rozwój turystyki przyrodniczej.

Turystyka rodzinna i edukacyjna

Turystyka edukacyjna i rodzinna staje się coraz ważniejszą częścią ruchu przyrodniczego. Wiele rodzin szuka dziś sposobów na wspólne spędzanie czasu w naturze i wzmacnianie więzi poprzez aktywności na świeżym powietrzu. Dużą popularnością cieszą się warsztaty przyrodnicze, obserwacje zwierząt, gry terenowe i zajęcia z edukatorami. Dają one dzieciom kontakt z realnym środowiskiem, pozwalają budować ciekawość, empatię i wrażliwość na świat przyrody. Rosną także nowe segmenty turystów. Wiele osób jest zmęczonych cyfrowo i szuka wyjazdów typu offline experience, gdzie łatwo o ciszę i odłączenie się od bodźców. Popularność zdobywa grupa prozdrowotna 50+, określana jako silver tsunami. To aktywni seniorzy, którzy chcą dbać o zdrowie, kondycję i dobre samopoczucie poprzez kontakt z naturą. Coraz więcej jest też turystów zagranicznych, zwłaszcza z Europy Zachodniej, którzy postrzegają Polskę jako część „dzikiej Europy” i poszukują miejsc o naturalnym charakterze.

Warto zwrócić uwagę na rozwój wolontariatów turystycznych, czyli wolonturystyki. Turyści chcą nie tylko wypoczywać, ale również pomagać w ochronie przyrody. Uczestniczą w akcjach sprzątania, odnawiania szlaków czy projektach nauki obywatelskiej. Ten trend łączy edukację, zaangażowanie i odpowiedzialność. Pokazuje, że turystyka przyrodnicza może być formą aktywności prospołecznej i proekologicznej.

Turystyka zrównoważona i regeneratywna

Turystyka zrównoważona i regeneratywna staje się jednym z najważniejszych trendów we współczesnych podróżach. O ile turystyka zrównoważona dąży do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko i społeczność, promując odpowiedzialne korzystanie z przestrzeni naturalnych oraz poszanowanie lokalnej kultury, to turystyka regenera-

tywna dodatkowo zakłada aktywny udział turystów w poprawie stanu środowiska i jakości życia mieszkańców. Turyści angażują się w projekty społeczne i przyrodnicze, wspierają lokalne inicjatywy, a w zamian doświadczają poszukiwanej autentyczności i głębszego kontaktu z miejscem i ludźmi.

Zauważmy nowe trendy związane z medycyną czy terapiami w naturze.

pracownik Regionalnej Dyrekcji
Lasów Państwowych

Renesans ornitologii: Ekonomia birdwatchingu

Jednym z najbardziej dynamicznych i dochodowych segmentów turystyki przyrodniczej jest birdwatching (turystyka ornitologiczna). Rynek ten, często niedoceniany w polskich strategiach regionalnych, w skali globalnej osiągnął w 2024 r. wartość szacowaną na 66,2 mld dolarów, a prognozy wskazują na wzrost do poziomu 95,2 mld dolarów w roku 2030, przy skumulowanym rocznym wskaźniku wzrostu (CAGR) na poziomie 6,3%.

W Europie rynek ten generuje już 23,1 mld dolarów (dane za 2024 r.) i przewiduje się, że do końca dekady jego wartość wzrośnie do 32,5 mld dolarów. Co istotne, Europa Zachodnia stanowi główne źródło popytu, z Francją jako rynkiem o przewidywanej najwyższej dynamice wzrostu w latach 2025–2030.

Polska, mimo posiadania atutów takich jak dolina Biebrzy czy ujście Warty, wciąż nie wykorzystuje w pełni tego potencjału w porównaniu do krajów, które uczyniły z birdwatchingu filar swojej gospodarki, jak Kostaryka czy Kolumbia. Te kraje zainwestowały w specjalistyczną infrastrukturę (wieże w koronach drzew, lodge ornitologiczne) i szkolenie kadr, co pozwala im przyciągać turystów o zasobnym portfelu.

Turystyka terapeutyczna

Kolejnym trendem o rosnącym znaczeniu jest wykorzystanie lasów w celach terapeutycznych. Koncepcja Shinrin-yoku (kąpiele leśnych), zapoczątkowana w Japonii, zyskuje w Europie wymiar medyczny i komercyjny. Badania wskazują, że zaledwie dwugodzinna immersja w lesie może obniżyć poziom hormonów stresu o 12%, a efekty utrzymują się przez 3–5 dni.

Kraje alpejskie (Austria) oraz Niemcy dynamicznie rozwijają sieć „lasów uzdrowiskowych” (Kur- und Heilwälder), integrując je z tradycyjną ofertą sanatoryjną. Przykładem jest Heringsdorf, gdzie w 2016 r. utworzono

pierwszy w Europie las leczniczy, a później pierwszy las leczniczy dla dzieci. W Polsce trend ten jest wciąż mało rozwinięty, oparty głównie na oddolnych inicjatywach pasjonatów i warsztatach (np. Polskie Towarzystwo Kąpieł Leśnych i Terapii Leśnej), brakuje jednak systemowych rozwiązań certyfikacyjnych, które pozwoliłyby na włączenie sylwoterapii do oficjalnego koszyka świadczeń turystyki zdrowotnej.

Istotnym czynnikiem dla tego trendu jest gwałtowne starzenie się społeczeństwa i rosnąca ilość osób łączących potrzeby turystyczne czy rekreacyjne ze zdrowotnymi.

Forma, intensywność i sezonowość popytu

Popyt na turystykę przyrodniczą rośnie przede wszystkim w okresie wiosenno-letnim. To wtedy warunki pogodowe sprzyjają aktywnościom na świeżym powietrzu, a długość dnia zachęca do dłuższego przebywania w terenie. W ostatnich latach obserwuje się jednak lekkie wydłużanie sezonu. Jesień staje się coraz bardziej atrakcyjna dzięki stabilnej pogodzie, a także dzięki rosnącej popularności wyjazdów, podczas których unika się letniego tłoku.

Oprócz sezonowości ruchu turystycznego, wyraźnie widoczne jest nierównomierne obciążenie przestrzenne. Największą presję odczuwają znane i łatwo dostępne lokalizacje, takie jak popularne szlaki górskie, jeziora czy rozpoznawalne parki narodowe. Jednocześnie wiele ciekawych przyrodniczo miejsc pozostaje mało odwiedzanych, mimo że oferują wysoką wartość doświadczenia. Ten kontrast rodzi wyzwania związane z zarządzaniem ruchem oraz koniecznością lepszego rozproszenia turystów.

Adaptacja do zmian klimatu

Zmiany klimatyczne bezpośrednio wpływają na mapę turystyczną Europy. Ekstremalne upały w basenie Morza Śródziemnego (Grecja, Włochy) powodują przesunięcie strumieni turystycznych na północ („Coolcationing”). Kraje skandynawskie i region Bałtyku zyskują na atrakcyjności jako destynacje oferujące komfort termiczny. Polska, ze swoim umiarkowanym klimatem i dużą lesistością, staje się naturalnym beneficjentem tego zjawiska. Nie można oczywiście zapomnieć o wyzwaniach środowiskowych stojących za dynamicznymi i trudnymi do przewidzenia zmianami.

Fot. Tomasz Kaczor

2.3. Charakterystyka otoczenia prawnego

*Niezbędne jest realne egzekwowanie kar
i przepisów dotyczących ładu przestrzennego
i ochrony przyrody.*

członek lokalnej inicjatywy z Polski wschodniej

Analiza organizacji systemu ochrony przyrody w Polsce

Obszary cenne przyrodniczo (o wyjątkowych wartościach przyrodniczych) to tereny wyróżniające się pod względem unikatowości ekosystemów, występowania rzadkich gatunków roślin i zwierząt oraz wysokiego stopnia naturalności. Są to obszary nie tylko o wysokich walorach przyrodniczych, ale również naukowych, kulturowych, społecznych i edukacyjnych. W Polsce w większości objęte są ochroną prawną na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.). Art. 6, ust. 1 ustawy określa dziesięć form ochrony przyrody, z których na potrzeby niniejszego dokumentu należy wyróżnić placówki prowadzone przez Lasy Państwowe. skoncentrowane na ochronie wyjątkowych wartości przyrodniczych. Są to parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

W kontekście niniejszego dokumentu istotny jest sposób udostępniania form ochrony przyrody. Poprzez „udostępnienie” należy rozumieć „umożliwianie korzystania z parku narodowego, rezerwatu przyrody lub niektórych ich obszarów i obiektów w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych, filmowania, fotografowania, a także w celach zarobkowych” (art. 5, pkt 22 ustawy). Należy zaznaczyć, że poziom zarządzania, struktura własności gruntów, jak również udostępnianie jest w każdym przypadku odmienny.

Za utworzenie parku narodowego odpowiada Rada Ministrów RP. Głównym organem kierującym parkiem narodowym jest Dyrektor, natomiast działalność nadzoruje Ministerstwo Klimatu Środowiska. Własność gruntów jest zazwyczaj państwowa (Skarb Państwa), a sam park narodowy, będący państwową osobą prawną, zarządza tymi terenami (art. 8a, ust. 1 ustawy). W planie ochrony parku narodowego określo-

ne są zasady udostępniania (art. 8b, ust. 1, pkt 2 ustawy), natomiast Dyrektor parku narodowego na podstawie zarządzenia ustala sposób udostępnienia (art. 8e, ust. 1 ustawy).

Uznanie za rezerwat przyrody następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska (art. 13, ust. 3 ustawy), który sprawuje również nadzór nad rezerwatem przyrody. Pod względem własności gruntu przeważa własność Skarbu Państwa, ale występuje też własność prywatna i samorządowa. Regionalna dyrekcja ochrony środowiska zobowiązana jest do ustalenia planu ochrony dla rezerwatu przyrody (art. 18, ust. 1 ustawy), akt ten określa ewentualny sposób udostępniania obszaru.

Należy zaznaczyć, że wstęp na obszary parków narodowych i rezerwatów przyrody na mocy ustawy o ochronie przyrody jest silnie ograniczony. Art. 15 ustawy wymienia szereg zakazów dotyczących ruchu turystycznego, m.in.:

- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez Dyrektora Parku Narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska;
- wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony;
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez Dyrektora Parku Narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska;
- biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez Dyrektora Parku Narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska.

Istotne jest, że ustawodawca przewiduje możliwość odstępstw od wyżej wymienionych zakazów i udostępnienia dla ruchu turystycznego w dro-

dze zarządzenia. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Warszawie dopuszcza ruch turystyczny w 53 rezerwatach przyrody w województwie mazowieckim, natomiast Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gdańsku udostępnił 65 rezerwatów przyrody w województwie pomorskim (stan na 18.07.2025 r.).

W dalszej części przeanalizowana zostanie sytuacja prawna mniej restrykcyjnych form ochrony przyrody, do których dostęp turystyczny jest swobodny.

Park krajobrazowy oraz obszar chronionego krajobrazu tworzone są na podstawie uchwały sejmiku województwa. W przypadku utworzenia tych form ochrony przyrody nie zmienia się prawo własności i może ono być zróżnicowane, czyli może to być Skarb Państwa, ale również własność prywatna. Obszary te pozostają w gospodarczym użytkowaniu [art. 16, pkt. 6 ustawy]. Należy zaznaczyć, że kierujący parkiem krajobrazowym Dyrektor nie może wprowadzać ograniczeń w poruszaniu się na tym obszarze. Istotny jest też fakt, że jako organ nieposiadający prawa własności do gruntu ma znacznie ograniczone możliwości do budowy infrastruktury turystycznej. Jednocześnie zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, tak samo jak dla parków narodowych i rezerwatów przyrody, dla parku krajobrazowego należy sporządzić plan ochrony, który wskazuje obszary udostępnione dla celów turystycznych i rekreacyjnych [art. 20, ust. 4, pkt 5 ustawy]. Jednak jest to przepis, który ma charakter kierunkowy i bez konkretnych działań nie ma żadnej konsekwencji w udostępnianiu obszarów cennych przyrodniczo.

Ostatnią formą ochrony przyrody, która zostanie omówiona, są użytki ekologiczne. Art. 42 ustawy o ochronie przyrody definiuje użytki ekologiczne, jako „zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej”. Ustanowienie użytku ekologicznego następuje w drodze uchwały rady gminy [art. 44, ust. 1 ustawy], która określa również sprawującego nadzór. Co istotne, brak bezpośredniego wskazania przez ustawodawcę sprawującego nadzór oraz nieaktualność uchwał ustanawiających użytki ekologiczne powoduje, że spośród 7717 użytków ekologicznych 5545 pozostaje bez nadzorca. Natomiast wśród tych, które mają ustalonego sprawującego nadzór, kompetencja ta jest mocno rozproszona wśród: nadleśnictw (986 użytków ekologicznych) – zapewne ze względu na własność gruntu; samorządów terytorialnych (468 użytków ekologicznych), wojewódzkich konserwatorów przyrody (283 użytki ekologiczne), ale i zdarza się, że nadzór jest powierzony dyrekcji parków krajobrazowych (17 użytków ekologicznych).

Przewodnik turystyczny

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (Dz.U. z 1997 r. Nr 133, poz. 884 z późn. zm.) definiuje przewodnika turystycznego jako „osobę zawodowo oprowadzającą turystów lub odwiedzających po wybranych obszarach, miejscowościach i obiektach, udzielającą o nich fachowej informacji oraz sprawującą nad turystami lub odwiedzającymi opiekę w zakresie wynikającym z umowy”.

Odpowiedzialność za bezpieczeństwo nie może stać tylko po stronie zarządcy terenu. Turysta również powinien ponosić odpowiedzialność.

pracownik Regionalnej Dyrekcji
Lasów Państwowych

Do końca 2013 r., aby móc wykonywać zawód przewodnika turystycznego, oprócz obecnie obowiązujących wymogów, należało spełnić dwa dodatkowe warunki: ukończyć szkolenie teoretyczne i praktyczne dla kandydatów na przewodników turystycznych, prowadzone według programu określonego w rozporządzeniu do ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. z 1997 r. Nr 133, poz. 884 z późn. zm.), oraz zdać egzamin państwowy. Dopiero spełnienie wszystkich wymogów umożliwiało uzyskanie uprawnień przewodnika turystycznego, nadawanych przez marszałka województwa.

Sytuacja uległa zmianie po wejściu w życie ustawy z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz.U. z 2013 r., poz. 829), która zniosła wspomniane wcześniej wymagania. Od tego momentu zawód przewodnika turystycznego może wykonywać każda osoba pełnoletnia, niekarana za przestępstwo umyślne lub popełnione w związku z wykonywaniem obowiązków przewodnika lub pilota wycieczek, posiadająca wykształcenie średnie. W wyniku deregulacji obowiązków szkolenia i egzaminu państwowego utrzymano jedynie w odniesieniu do przewodników górskich. Natomiast zawody przewodnika miejskiego i terenowego zostały zliberalizowane, co oznacza, że ich wykonywanie nie wymaga już uzyskania uprawnień.

Skutki wprowadzenia tej zmiany przedstawiono w raporcie „Badanie rynku pracy w sektorze przewodników turystycznych i pilotów wycieczek”, opracowanym przez zespół naukowców z AWF w Krakowie na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki (nr 2917.127/2508/BPTDT, 2018 r.). Badanie przeprowadzono wśród 1025 respondentów – przewodników, pilotów oraz odbiorców usług turystycznych. Wyniki pokazują, że 75% ankietowanych dostrzega pogorszenie ogólnej sytuacji w branży, a około 82% wskazuje na obniżenie jakości świadczonych usług.

W komentarzach do raportu zwrócono uwagę na szereg negatywnych zjawisk, takich jak:

- wzrost szarej strefy wśród przewodników,
- obniżenie jakości usług turystycznych,
- brak weryfikacji wiedzy osób rozpoczynających pracę w zawodzie,

Fot. Tomasz Kaczor

- ograniczone możliwości uzyskania certyfikatów wciąż pożądanych przez pracodawców,
- zwiększenie zakresu obowiązków w ramach jednego zawodu lub powierzanie usług przewodnickich osobom do tego nieprzygotowanym (np. kierowcom).

Wszystkie te czynniki wskazują na potrzebę wprowadzenia jednolitych standardów świadczenia usług przewodnickich oraz stworzenia możliwości formalnego potwierdzania kwalifikacji zawodowych. Rozwiązaniem tego problemu było włączenie przewodnika turystycznego do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Instytucją certyfikującą jest Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Podczas walidacji sprawdza się wiedzę o regionie, umiejętność organizacji trasy i komunikacji z grupą. Pozytywny wynik pozwala otrzymać oficjalny certyfikat potwierdzający kwalifikacje.

Certyfikacja przewodnictwa w parkach narodowych

Z ustawowego uwolnienia zawodu przewodnika turystycznego skorzystało sześć parków narodowych, wprowadzając własny system certyfikacji i wydawania licencji. Są to: Babiogórski PN, Bieszczadzki PN, Ojcowski PN, Biebrzański PN, Białowiecki PN oraz Kampinoski PN. Certyfikacja przewodnika turystycznego na teren parku narodowego to proces potwierdzania, że dana osoba posiada odpowiednią wiedzę, umiejętności i kompetencje do bezpiecznego oraz zgodnego z przepisami oprowadza-

nia turystów po obszarze chronionym. Tego rodzaju uprawnienia mają charakter lokalny, dedykowany konkretnemu miejscu i koordynowane są przez instytucję bezpośrednio związaną z zarządzanym obszarem.

Aby uzyskać uprawnienia do prowadzenia wycieczek na terenie parku narodowego, kandydat oprócz ustawowych wymogów dla przewodników terenowych, musi ukończyć specjalistyczne szkolenie organizowane przez dany park narodowy oraz niekiedy również zdać egzamin kwalifikacyjny (Bieszczadzki PN, Ojcowski PN, Biebrzański PN). Co istotne, w przypadku górskich parków narodowych obligatoryjnie wymagane jest posiadanie uprawnień przewodnika górskiego.

Celem certyfikacji jest zapewnienie, by osoby oprowadzające turystów w parkach narodowych nie tylko posiadały odpowiednie kompetencje przewodnickie, ale również wiedzę przyrodniczą i świadomość ekologiczną, niezbędną do ochrony unikalnych zasobów przyrodniczych tych obszarów.

Organizatorami certyfikacji są parki narodowe, jedynie w przypadku Kampinoskiego PN jest to Warszawski Oddział Przewodników PTTK we współpracy z Kampinoskim Parkiem Narodowym.

Fot. Tomasz Kaczor

Wnioski

- **Zróżnicowany system zarządzania formami ochrony przyrody**
Parki narodowe, parki krajobrazowe i rezerваты przyrody podlegają różnym instytucjom:
 - » parki narodowe – Ministerstwu Klimatu i Środowiska,
 - » parki krajobrazowe – samorządom wojewódzkim,
 - » rezerваты przyrody – Regionalnym Dyrekcjom Ochrony Środowiska (RDOŚ). (W przypadku, gdy rezerwat znajduje się na terenie parku narodowego, zarząd przejmuje dyrektora parku narodowego.)
- **Największy potencjał dla turystyki przyrodniczej mają parki narodowe**
Dysponują gruntami i posiadają narzędzia do zarządzania ruchem turystycznym (np. wyznaczanie tras, pobieranie opłat, certyfikacja przewodników).
Mogą monitorować i ukierunkowywać ruch turystyczny, co pozwala na ochronę przyrody przy jednoczesnym udostępnianiu jej turystom.
- **Parki krajobrazowe mają ograniczone kompetencje**
Brak prawa własności do gruntów uniemożliwia im pełne zarządzanie ruchem turystycznym.
Mimo to, dzięki powszechnemu dostępowi, mogą pełnić funkcję uzupełniającą wobec bardziej restrykcyjnych parków narodowych i rezerwatów.
- **Potencjał użytków ekologicznych**
Tereny te mają duży potencjał dla rozwoju turystyki przyrodniczej, ale w dominującej większości nieuporządkowana jest kwestia nadzoru.
Konieczne jest ustalenie podmiotu zarządzającego (przez uchwały rad gmin).
- **Potrzeba współpracy między resortami**
Rozwój turystyki przyrodniczej wymaga koordynacji działań między Ministerstwem Sportu i Turystyki, Ministerstwem Klimatu i Środowiska oraz samorządami wojewódzkimi.
- **Certyfikacja przewodników jako dobra praktyka**
Certyfikacja i licencjonowanie przewodników w wybranych parkach narodowych to skuteczny model, który warto upowszechnić.
Wdrożenie programu poprawiłoby standard jakości usług turystycznych.
Zaleca się ujednolicić proces walidacji i zakres uprawnień przewodnika przyrodniczego.
Należy rozważyć rozszerzenie programu na obszar parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody udostępnionych do ruchu turystycznego położonych na terenie parków krajobrazowych.

2.4. Uwarunkowania finansowe

*Za formami ochrony przyrody nie idą
środki na działania.*

pracownik NGO z Polski północnej

Za promowanie i realizację turystyki przyrodniczej obecnie odpowiadają parki narodowe, parki krajobrazowe oraz Lasy Państwowe. Każdy z tych podmiotów różni się sposobem finansowania swojej działalności.

W pierwszej kolejności przyjrzyjmy się sytuacji finansowej parków narodowych, którą przeanalizowała Najwyższa Izba Kontroli w raporcie dotyczącym zarządzania ochroną przyrody w parkach narodowych, opublikowanym w kwietniu 2024 r.

W raporcie wyróżniono następujące źródła finansowania: środki z budżetu państwa, przychody własne oraz pozostałe środki. Udział środków z budżetu państwa w strukturze budżetów parków narodowych był zróżnicowany i wahał się od 8% w Tatrzańskim Parku Narodowym w 2021 r. do prawie 80% w Parku Narodowym Bory Tucholskie w 2022 r. Przychody własne stanowiły m.in. wpływy z opłat za wstęp do parku, wpływy z tytułu dzierżawy, najmu lub użytkowania nieruchomości, opłaty związane z działalnością edukacyjną oraz sprzedaż produktów uzyskiwanych w wyniku zadań ochronnych (np. drewna). Ich udział również był zróżnicowany – w Parku Narodowym Bory Tucholskie wynosił jedynie 6% budżetu, natomiast w Tatrzańskim Parku Narodowym w 2022 r. aż 74%.

Zróżnicowany był również poziom i struktura wydatków ponoszonych na funkcjonowanie parków. W połowie skontrolowanych jednostek największą część wydatków stanowiły wynagrodzenia i ich pochodne. Pokazuje to wyraźnie, że popularne parki narodowe mogą liczyć na znaczące wzmocnienie budżetu dzięki przychodom własnym, natomiast te rzadziej odwiedzane muszą polegać przede wszystkim na środkach budżetowych. Prowadzi to do znacznych dysproporcji w stabilności finansowej i możliwościach inwestycyjnych.

Do pozostałych źródeł finansowania należą przede wszystkim: dotacje z Funduszu Leśnego, dotacje z NFOŚiGW i WFOŚiGW, dopłaty do gruntów

w ramach programów rolno-środowiskowych oraz środki z programów LIFE i LIFE+. Udział tych środków w budżetach parków narodowych wahał się od 7% (Świętokrzyski Park Narodowy w 2021 r.) do 67% (Wigierski Park Narodowy w 2019 r. i 2021 r.), co również wskazuje na istotne rozbieżności.

Reasumując, NIK zwróciła uwagę na brak stabilnego i wystarczającego finansowania z budżetu państwa. W parkach narodowych, których budżet był niższy od zapotrzebowania, wśród zaplanowanych, lecz niezrealizowanych zadań znalazło się m.in. udostępnianie obszaru parku narodowego.

Kolejnymi analizowanymi podmiotami są parki krajobrazowe. Środki finansowe na ich działalność statutową pochodzą z budżetów samorządów wojewódzkich. Przychody własne parków krajobrazowych wynikają głównie z dzierżaw, dopłat rolno-środowiskowych oraz wynajmu nieruchomości. Co istotne, parki krajobrazowe nie prowadzą działalności odpłatnej w zakresie turystyki czy edukacji.

Podobnie jak parki narodowe, mogą ubiegać się o dotacje z NFOŚiGW, WFOŚiGW oraz środki z programów LIFE i LIFE+, jednak są wyłączone z grona beneficjentów Funduszu Leśnego.

Istotna jest również mechanika przepływu środków finansowych pomiędzy parkiem krajobrazowym a samorządem województwa. Wszystkie wpływy zewnętrzne kierowane do parków krajobrazowych trafiają najpierw na konto bankowe urzędu marszałkowskiego. Dopiero po dokonaniu odpowiednich zmian w budżecie środki te przekazywane są na konto bankowe parku krajobrazowego. Procedura ta jest czasochłonna i utrudnia pozyskiwanie środków zewnętrznych.

Lasy Państwowe są samofinansującą się państwową jednostką organizacyjną. Oznacza to, że utrzymują się samodzielnie – przede wszystkim

ze sprzedaży drewna oraz usług – i nie są finansowane z podatków ani dotacji budżetowych na działalność bieżącą.

Mimo że nie otrzymują finansowania na funkcjonowanie z budżetu państwa, mogą korzystać z dotacji celowych, lecz wyłącznie na projekty ochrony przyrody oraz projekty realizowane z funduszy UE. Nie są to jednak środki przeznaczone na utrzymanie jednostki, a jedynie na konkretne przedsięwzięcia.

Na potrzeby podstrategii przyrodniczej zidentyfikowano następujące źródła finansowania:

- **LIFE** – finansuje głównie środowisko i klimat;
- **Fundusze Europejskie dla Regionów** – programy regionalne (FEP/RPO);
- **Fundusz Leśny** – finansuje działania leśne i projekty parków narodowych;
- **NOWEFIO** – dla NGO, rozwój społeczeństwa obywatelskiego;
- **Programy MSiT** – turystyka, szlaki, bezpieczeństwo, infrastruktura;
- **Fundusze Norweskie** – szeroki zakres: rozwój społeczny, środowisko, kultura.

Nazwa programu	Operator	Opis	Uprawnione podmioty do wnioskowania
Program LIFE	Komisja Europejska; NFOŚiGW (instytucja wdrażająca)	Projekty dotyczące ochrony środowiska, przyrody i przeciwdziałania zmianom klimatu. Finansowanie działań dotyczących turystyki możliwe jest w ograniczonym zakresie, jeśli jest to część składowa większego projektu.	Podmioty publiczne i prywatne, m.in.: instytucje państwowe i samorządowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, nauka i badania
Fundusze Europejskie dla Regionów	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (instytucja wdrażająca)	Każde województwo posiada własny program finansujący inwestycje na jego terenie. Dzięki nim regiony wspierają przedsiębiorczość, dostęp do edukacji, ochrony zdrowia czy kultury. Wspierają infrastrukturę społeczną i środowisko.	Głównie jednostki samorządu terytorialnego (JST), ale także przedsiębiorcy, instytucje naukowe, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne
Fundusz Leśny	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe	Państwowy fundusz celowy, którego głównym celem jest wyrównywanie różnic w dochodach między nadleśnictwami, a także finansowanie działań na rzecz ochrony lasów i przyrody w Polsce. Finansowane mogą być m.in. programy ochrony przyrody w parkach narodowych, inwestycje w infrastrukturę turystyczną i edukacyjną na terenach leśnych.	Nadleśnictwa, parki narodowe
NOWEFIO	Narodowy Instytut Wolności	Poprzez program wspiera się rozwój aktywności społecznej, współpracy lokalnej i oddolnych inicjatyw. Zwiększenie zaangażowania obywateli oraz organizacji pozarządowych w życie publiczne.	Organizacje pozarządowe
Program wsparcia turystyki – edycja 2025	Ministerstwo Sportu i Turystyki (MSiT)	Konkurs ofert na wsparcie zadań publicznych w obszarze turystyki: rozwój turystyki regionalnej, cyfryzacja, kwalifikacje kadr, produkt turystyczny.	Organizacje pozarządowe

Program Polskie szlaki turystyczne – edycja 2025	Ministerstwo Sportu i Turystyki (MSiT)	Program finansowany z Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej (FRKF), mający na celu poprawę dostępności turystycznej obszarów o walorach przyrodniczych/kulturowych oraz zwiększenie bezpieczeństwa na szlakach.	Organizacje pozarządowe
Fundusze Norweskie	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (instytucja wdrażająca)	Bezwrotna pomoc finansowa przekazywana przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein krajom Unii Europejskiej o niższym poziomie dochodów, w zamian za dostęp do wspólnego rynku UE. Celem jest zmniejszanie różnic ekonomicznych i społecznych, wspieranie zielonego biznesu, badań, kultury, spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, zdrowia, edukacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.	Przedsiębiorcy, instytucje badawcze i uczelnie oraz samorządy i organizacje pozarządowe
Polsko-Szwajcarski Program Rozwoju Miast	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (instytucja wdrażająca)	Wsparcie z programu można przeznaczyć m.in. na projekty dotyczące finansowania dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, ochrony przyrody i bioróżnorodność oraz społeczeństwa obywatelskiego i przejrzystość.	Średnie miasta zakwalifikowane do miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze

Tabela 3. Źródła finansowania możliwe do pozyskania w celu rozwoju i wzmocnienia turystyki przyrodniczej

Osobno należy omówić Fundusz Leśny. To państwowy fundusz celowy utworzony w ramach Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. Jego głównym celem jest wyrównywanie różnic w dochodach między nadleśnictwami, a także finansowanie działań na rzecz ochrony lasów i przyrody w Polsce. Cele Funduszu Leśnego to wsparcie nadleśnictw o niskiej rentowności, finansowanie działań związanych z ochroną lasów i środowiska (np. zapobieganie pożarom, odbudowa drzewostanów), finansowanie programów badawczych i edukacyjnych związanych z leśnictwem, wspieranie ochrony przyrody w parkach narodowych, inwestycje w infrastrukturę turystyczną i edukacyjną na terenach leśnych.

Jest to ciekawy mechanizm, który mógłby zostać rozwinięty o działania związane z turystyką przyrodniczą na terenach leśnych. Należałoby również poszerzyć katalog podmiotów uprawnionych o parki krajobrazowe.

Wnioski:

- System finansowania turystyki przyrodniczej w Polsce jest zróżnicowany i w dużej mierze zależy od rodzaju podmiotu oraz jego atrakcyjności turystycznej.
- Brak jednolitego, stabilnego finansowania utrudnia planowanie inwestycji i rozwój działalności ochronnej i edukacyjnej.
- Poszerzenie katalogu podmiotów uprawnionych do wnioskowania o środki z programów ministerialnych o parki narodowe i parki krajobrazowe.
- Stworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej na obszarach chronionych ze środków Funduszu Leśnego oraz uprawnienie parków krajobrazowych o ubieganie się o środki.

Fot. Tomasz Kaczer

Potrzeby kadrowe i organizacyjne

Do realizacji celów i działań określonych w niniejszej podstrategii turystyki przyrodniczej konieczna jest odpowiednia kadra i zaplecze organizacyjne. Czynniki ludzkie jest istotnym elementem, bez którego zaplanowane cele nie zostaną osiągnięte.

W dużej mierze wdrażanie założonych działań będzie opierać się na istniejących zinstytucjonalizowanych formach ochrony przyrody, jak parki narodowe oraz zarządcy terenów leśnych, czyli Lasach Państwowych. Instytucje te mają już dobrze wypracowane struktury kadrowo-organizacyjne oraz wysoką wiedzę merytoryczną o danym obszarze.

W części dotyczącej organizacji systemu ochrony przyrody w Polsce scharakteryzowano podstawy prawne funkcjonowania parków narodowych i krajobrazowych, natomiast w tym miejscu opisana zostanie ich struktura organizacyjna.

Struktura organizacyjna parku narodowego w Polsce jest zazwyczaj podobna w każdym parku i obejmuje:

- dyrektora parku narodowego – kieruje całością działań, reprezentuje park na zewnątrz;
- zastępców dyrektora – odpowiadają za wybrane obszary, np. ochronę przyrody, finanse, edukację;
- straż parku;

- działy merytoryczne, najczęściej: ds. ochrony przyrody, ds. udostępniania parku; ds. edukacji, leśniczy;
- dział administracyjny i finansowy;
- ponadto występują takie stanowiska jak: konserwator obrębu ochronnego, leśniczy, przewodnik turystyczny.

Struktura ta służy realizacji głównego celu parku: ochrony przyrody oraz prowadzenia badań i edukacji.

Struktura organizacyjna parku krajobrazowego jest prostsza niż parku narodowego i zwykle zależy od województwa, ponieważ parki krajobrazowe podlegają samorządowi województwa, a nie administracji rządowej. W 13 województwach powołane zostały zespoły parków krajobrazowych, w trzech (kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie i podlaskie) struktura zarządzania nie została scentralizowana i utrzymały się osobne dyrekcje dla każdego parku krajobrazowego. Najczęściej struktura organizacyjna wygląda następująco:

- zarząd województwa – organ nadrzędny, który powołuje i nadzoruje jednostkę zarządzającą parkiem krajobrazowym;
- zespół parków krajobrazowych lub park krajobrazowy – jednostka organizacyjna, która zarządza jednym lub kilkoma parkami w województwie;
- dyrektor – kieruje działalnością wszystkich podległych parków krajobrazowych;

- kierownicy oddziałów/ośrodków – nadzorują działania w konkretnym parku krajobrazowym lub w ośrodku edukacyjnym;
- specjaliści merytoryczni, np. ds. ochrony przyrody, ds. edukacji, ds. ochrony krajobrazu, wartości historycznych i kulturowych, ds. promocji i turystyki;
- straż parku – prowadzi monitoring, patrole, działania ochronne i edukacyjne;
- dział administracyjno-finansowy – obsługa biurowa, kadrowa i finansowa.

W odróżnieniu od parków narodowych, parki krajobrazowe mają mniej-
sze kompetencje ochronne; koncentrują się na zachowaniu krajobrazu,
edukacji i koordynacji działań z samorządami lokalnymi.

Na sytuację parków krajobrazowych miało wyraźny wpływ utworzenie
w 2008 r. Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (RDOŚ) na mocy
ustawy z 3 października 2008 r. o ochronie środowiska i udostępnianiu
informacji o środowisku.

Co się zmieniło – kompetencje RDOŚ i podział odpowiedzialności

Do zadań RDOŚ należy m.in. wydawanie decyzji i postanowień wynika-
jących z ustawy o ochronie przyrody – co obejmuje tworzenie, zmianę
i likwidację form ochrony przyrody oraz nadzór większości form ochrony
przyrody w Polsce, w tym m.in. rezerwatów przyrody, parków krajobra-
zowych, obszarów chronionego krajobrazu, pomników przyrody, użyt-
ków ekologicznych oraz obszarów sieci Natura 2000, a także prowadze-
nie ochrony gatunkowej. RDOŚ odpowiada też za ocenę oddziaływania
na środowisko (OOS) przy planowanych inwestycjach, co dotyczy także
obszarów, na których leżą parki krajobrazowe.

Przekazanie zarządzania – co zmieniło się dla parków krajobrazowych

W latach 2008-2009 nastąpiły istotne zmiany dla funkcjonowania par-
ków krajobrazowych. Utworzono regionalne dyrekcje ochrony środowi-
ska oraz formalny nadzór nad parkami krajobrazowymi przeszedł z rąk
wojewodów [administracji rządowej] do samorządów wojewódzkich.
W ramach tej zmiany część pracowników parków krajobrazowych (np.
zajmujących się ochroną przyrody, krajobrazu), a czasem też część ich
majątku, zostało przekazanych do RDOŚ. W efekcie dyrektorzy parków
krajobrazowych stracili część kompetencji – choć parki nadal formalnie
istniały, ich realne możliwości działania i zarządzania zostały ograniczone.

Skutki i kontrowersje

Analizy wskazują, że zmiany te – choć miały na celu uproszczenie
i ujednolicenie administracji ochroną przyrody – wywarły też negatywny
wpływ na skuteczność ochrony parków krajobrazowych: spadła liczeb-
ność pracowników merytorycznych, osłabiono strukturę zarządzania,
a część zadań ochronnych stała się niejasna. W praktyce oznacza to, że
ochrona krajobrazu, przyrody i monitoringu – dawniej prowadzona przez
parki krajobrazowe – często została przejęta przez inne instytucje, co
podważało pełną skuteczność ochrony.

Rola RDOŚ wobec parków krajobrazowych po reformie

RDOŚ zyskały silne kompetencje kontrolne, opiniujące i decyzyjne –
zwłaszcza tam, gdzie ochrona przyrody zalega się z inwestycjami,
ocenami oddziaływania na środowisko, siecią Natura 2000. Zarządzanie
samymi parkami krajobrazowymi – ich administrowanie, plany ochrony,
dialog z lokalnymi samorządami – przypadło samorządom wojewódzkim.
W praktyce podział kompetencji oznaczał osłabienie samodzielności
parków krajobrazowych, większy wpływ decyzji z poziomu regionalnego
(RDOŚ), co budziło obawy o skuteczność ochrony krajobrazu i przyrody.

Wnioski:

• Znaczenie czynnika ludzkiego i organizacyjnego

Realizacja celów strategii turystyki przyrodniczej wymaga wy-
kwalifikowanej kadry oraz sprawnie funkcjonującego zaplecza
organizacyjnego. Bez odpowiednich zasobów ludzkich i instytu-
cjonalnych zaplanowane działania nie mogą zostać skutecznie
wdrożone.

• Rola istniejących instytucji ochrony przyrody

Wdrażanie działań strategii opiera się głównie na funkcjonują-
cych formach ochrony przyrody, takich jak parki narodowe, par-
ki krajobrazowe oraz Lasy Państwowe. Instytucje te posiadają
już rozwiniętą strukturę organizacyjną, doświadczenie i wiedzę
merytoryczną niezbędną do prowadzenia działań ochronnych,
edukacyjnych i badawczych.

• Negatywne skutki reformy dla parków krajobrazowych

Reformy spowodowały osłabienie struktury zarządzania par-
kami krajobrazowymi, zmniejszenie liczby pracowników mery-
torycznych i ograniczenie ich kompetencji. W praktyce część
działań ochronnych została przejęta przez inne instytucje, co
mogło obniżyć skuteczność ochrony przyrody i krajobrazu.

• Konieczność współpracy i koordynacji

Efektywna realizacja zadań związanych z turystyką przyrodni-
czą wymaga ścisłej współpracy między parkami narodowymi,
parkami krajobrazowymi, RDOŚ, samorządami i innymi podmio-
tami odpowiedzialnymi za ochronę środowiska.

3. Analiza otoczenia metodą PEST+E

Fot. Tomasz Kaczor

Najważniejsze jest wzmocnienie prawne form ochrony. Do tego powiązanie płatności rolniczych z formami ochrony przyrody innymi niż Natura 2000.

kierowniczka z parku krajobrazowego z Polski północnej

W ramach prac nad Strategią Turystyki Przyrodniczej w Polsce, w celu zidentyfikowania i uporządkowania kluczowych czynników zewnętrznych i trendów mogących znacząco wpływać na rozwój turystyki przyrodniczej w perspektywie najbliższych lat, zastosowano analizę PEST jako narzędzie umożliwiające kompleksowe rozpoznanie otoczenia w czterech podstawowych wymiarach: politycznym, ekonomicznym, społeczno-

-kulturowym oraz technologicznym. W naszym przypadku, ze względu na specyfikę turystyki przyrodniczej oraz jej ścisły związek z zasobami naturalnymi, klasyczną analizę PEST rozszerzono o wymiar środowiskowy, który pozwolił na uwzględnienie czynników związanych ze stanem i ochroną środowiska przyrodniczego.

Polityczne:

- Niepewność i poczucie zagrożenia spowodowane bliskością Ukrainy objętej wojną mogą zniechęcać turystów do podróży w ten rejon świata. Widoczne na przykładzie województw wschodnich, w szczególności woj. podlaskiego, gdzie od kilku lat sektor turystyczny boryka się ze spadkiem popytu i mniejszą ilością turystów.
- Decyzje na szczeblu krajowym dotyczące ochrony przyrody i bioróżnorodności, a w szczególności planowane rozszerzanie lub powołanie nowych obszarów chronionych (parki narodowe, rezerваты) oraz potencjalne zmiany w zarządzaniu obszarami chronionymi (regulacje dot. udostępniania, limitowania ruchu, opłat).
- Stabilność instytucjonalna zarządców obszarów przyrodniczych (Lasy Państwowe, parki narodowe, parki krajobrazowe) i kierunek prowadzonej przez nich polityki dotyczącej turystyki przyrodniczej.
- Modyfikacje ram prawnych dotyczących przewodnictwa i usług turystycznych.
- Polityka finansowa państwa – poziom i stabilność finansowania parków narodowych i obszarów chronionych, dostępność funduszy publicznych na infrastrukturę przyrodniczą (ścieżki, centra edukacyjne, monitoring).
- Wprowadzanie programów wsparcia lokalnych społeczności w obszarach turystycznych (np. Podlaski Bon Turystyczny).
- Polityka przestrzenna państwa – regulacje dotyczące planowania przestrzennego, ograniczające presję inwestycyjną na obszarach cennych przyrodniczo (audyty krajobrazowe, plany ogólne).
- Regulacje dotyczące zabudowy turystycznej, infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej.

Ekonomiczne:

- Wzrost zamożności społeczeństwa i rosnąca skłonność do wydatków na czas wolny.
- Zwiększenie możliwości finansowych związanych z dłuższymi lub częstszymi wyjazdami.
- Wzrost wydatków na aktywną rekreację, sprzęt outdoorowy, szkolenia, przewodników czy wyjazdy tematyczne.
- Wzrost popytu na pobyty w gospodarstwach wiejskich, ekologicznych i niskoemisyjnych.
- Dynamiczny rozwój turystyki lokalnej i krótkich wyjazdów „blisko domu”; wzrost zapotrzebowania na jednodniowe wybieczki w okolicy, trasy dla początkujących i łatwo dostępne, podmiejskie „popołudniowe” atrakcje przyrodnicze.
- Większa skłonność do płacenia za wiedzę ekspercką, wysoką jakość interpretacji i spersonalizowane doświadczenia.
- Rozwój segmentu turystyki specjalistycznej (ornitologia, tropienie, botanika, geologia).
- Rozwój wolontariatu na obszarach chronionych (w parkach narodowych i krajobrazowych), rosnące zainteresowanie obywateli udziałem w działaniach na rzecz przyrody, coraz większa rola programów typu citizen science.
- Obniżenie kosztów sprzętu outdoorowego (rowery, lornetki, sprzęt fotograficzny, outdoorowy, odzież techniczna) i dynamiczny rozwój rynku sprzętu profesjonalnego dla odbiorców zaawansowanych.
- Nierówna presja inwestycyjna na obszary cenne przyrodniczo, konflikt między inwestycjami turystycznymi a ochroną przyrody, wyzwania związane z regulowaniem ruchu inwestycyjnego w popularnych regionach oraz ryzyko wzrostu kosztów usług i terenów w najbardziej atrakcyjnych lokalizacjach.
- Zmieniające się modele biznesowe w turystyce, szybki rozwój gospodarki współdzielenia (wynajem sprzętu, car-sharing, kampery), rosnące znaczenie cyfryzacji, rezerwacji online i platform tematycznych.
- Wahania koniunktury, ryzyko inflacji, spowolnienia gospodarczego lub wzrostu kosztów transportu, wpływające na wybór tańszych form turystyki.
- Rozwój transportu i dostępność komunikacyjna, możliwość planowania podróży w powiązaniu z transportem publicznym.

Społeczno-kulturowe:

- Rosnąca popularność trendów typu slow travel, kładących nacisk na jakość doświadczeń, kontakt z naturą i minimalizowanie pośpiechu.
- Upowszechnienie zjawisk holistay i staycation, wzrost znaczenia wypoczynku blisko domu, w otoczeniu natury, bez konieczności dalekich podróży, łączonego z pracą.
- Wzrost hiperlokalności w zachowaniach konsumenckich, poszukiwanie autentyczności, lokalnych doświadczeń, obiektów i produktów.
- Popularność trendu sensploration (podróżowania w poszukiwaniu sensu) – wzrost potrzeby głębokich, transformujących doświadczeń przyrodniczych, które łączą edukację, refleksję i emocjonalne zaangażowanie w ochronę środowiska.
- Starzenie się społeczeństwa („srebrne tsunami”) – zwiększająca się liczba aktywnych seniorów wpływa na rozwój turystyki przyrodniczej o zróżnicowanym poziomie trudności, infrastruktury dostępnej oraz ofert dedykowanych osobom starszym.
- Rozwój postaw klimatocentrycznych, podejmowanie decyzji turystycznych z uwzględnieniem wpływu na klimat i środowisko, co sprzyja turystyce lokalnej, niskoemisyjnej i przyrodniczej.
- Zjawisko flight shaming i rezygnacja z dalekich podróży powoduje ograniczanie lotów i zwrot ku podróżowaniu krajowemu oraz regionalnemu.
- Odrodzenie krajoznawstwa i zainteresowanie poznawaniem najbliższego otoczenia i codziennych, „nieoczywistych” wartości przyrodniczych, często odkrywanych indywidualnie.
- Zmiana stylu życia w kierunku aktywności outdoorowych – coraz popularniejsze stają się sporty i rekreacja w naturze, takie jak trekking, birdwatching, trail running, turystyka rowerowa czy bushcraft.
- Wzrost potrzeby zdrowia, dobrostanu i „detoksu cyfrowego”, regeneracji psychicznej i fizycznej w naturze, zwiększone zainteresowanie miejscami oferującymi wyciszenie i aktywności o charakterze wellbeing.
- Rosnący indywidualizm i potrzeba personalizacji doświadczeń, które odpowiadają preferencjom, możliwościom i poziomowi umiejętności.
- Przemiany demograficzne w miastach i wzrost „zielonych migracji” – mieszkańcy dużych miast coraz częściej poszukują wypoczynku w naturze, często decydując się na stałą lub czasową emigrację z miasta.

Technologiczne:

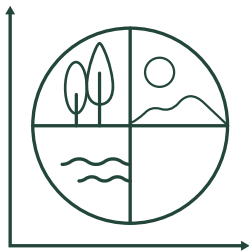
- Rosnące znaczenie aplikacji mobilnych wspierających eksplorację przyrody, popularność narzędzi terenowych (aplikacje do nawigacji, rozpoznawania gatunków czy planowania tras).
- Dynamiczny rozwój interaktywnych map cyfrowych – dostępność map offline, map 3D, warstw środowiskowych i systemów nawigacji w terenie.
- Upowszechnienie zaawansowanych systemów umożliwiających rezerwację biletów i wejść do atrakcji turystycznych, zarządzanie przepustowością atrakcji.
- Wykorzystanie technologii VR (Virtual Reality) i AR (Augmented Reality) – technologie immersyjne stają się narzędziem edukacji przyrodniczej, interpretacji dziedzictwa i przygotowywania turystów do wizyt w miejscach szczególnie wrażliwych.
- Integracja sztucznej inteligencji z usługami turystycznymi – narzędzia AI wspierają rekomendacje tras, optymalizację szlaków, personalizację oferty.
- Rozwój hiperpersonalizacji doświadczeń, rosnąca zdolność systemów turystycznych do dopasowywania tras, aktywności i treści edukacyjnych do indywidualnych potrzeb, poziomu sprawności, zainteresowań i zachowań użytkowników.
- Wzrost popularności urządzeń wearables i sensorów terenowych – smartwatche, trackery, urządzenia GPS i sensory środowiskowe.
- Technologie wspierające zarządzanie obszarami chronionymi – wykorzystanie dronów, kamer, sieci IoT, zaawansowanego monitoringu środowiskowego czy systemów GIS.
- Automatyzacja i cyfryzacja usług turystycznych – rozwój bezkontaktowych usług, e-przewodników, wirtualnych centrów informacji i płatności mobilnych.
- Narastające zjawisko „antytech” i potrzeba cyfrowego detoksu – równolegle do rozwoju technologii rośnie grupa turystów świadomie wybierających miejsca bez zasięgu, wyłączających urządzenia lub unikających technologii w kontakcie z naturą.

Środowiskowe:

- Nasilająca się presja urbanistyczna na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo, zwłaszcza w regionach atrakcyjnych turystycznie (w górach, na wybrzeżu czy w rejonach jezior). Obszary te są coraz intensywniej zabudowywane infrastrukturą mieszkaniową, usługową i rekreacyjną.
- Postępujący chaos urbanistyczny i krajobrazowy, brak spójnych regulacji planistycznych, brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz uchwał krajobrazowych skutkuje zabudową niezgodną ze specyfiką krajobrazu, pojawianiem się przypadkowych ogrodzeń, szyldów i reklam.
- Degradacja jakości środowiska wynikająca z lokalnych zanieczyszczeń powietrza; problem smogu, w szczególności w miejscowościach górskich i wypoczynkowych, zwłaszcza w sezonie grzewczym.
- Nieuregulowana i niewystarczająca gospodarka ściekowa w miejscowościach turystycznych, dzięki zrzuty ścieków czy przeciążone oczyszczalnie, zanieczyszczenie rzek i jezior.
- Zanieczyszczenia komunikacyjne oraz narastający problem hałasu w przestrzeniach cennych przyrodniczo; intensywny ruch samochodów oraz innych pojazdów mechanicznych poza drogami udostępnionymi do ruchu (quady, motocykle, samochody terenowe, skutery śnieżne).
- Rosnąca liczba obiektów z oświetleniem sztucznym powodujących zanieczyszczenie światłem.
- Nieuporządkowana gospodarka odpadami. Sezonowy wzrost ilości odpadów i rosnące koszty ich gospodarowania w gminach turystycznych, co może prowadzić do zaśmiecania szlaków, lasów i terenów rekreacyjnych.
- Nadmierna i często kontrowersyjna wycinka drzew w lasach, intensywna gospodarka leśna prowadzona na niektórych obszarach, czasowe zamykanie szlaków turystycznych, zrywka i zwózka drewna po szlakach turystycznych, czasowe ograniczanie wstępu do lasu.
- Presja inwestycyjna związana z lokalizacją dużych farm fotowoltaicznych na gruntach rolnych przy braku wyznaczonych stref optymalnych dla fotowoltaiki, nowe formy chaosu przestrzennego, utrata otwartych pól widokowych i zakłócenia harmonii krajobrazu istotnego dla turystyki.
- Zmiany klimatyczne zmieniające funkcjonowanie obszarów turystycznych. Susze, gwałtowne burze, powodzie oraz zanikanie pokrywy śnieżnej w górach zmieniają charakter sezonów turystycznych. Częsty wzrost ryzyka pożarowego i związane z tym ograniczenia w korzystaniu z terenów leśnych.
- Rosnąca wrażliwość społeczna na kwestie ekologiczne i krajobrazowe, potrzeba realnej ochrony przyrody i wpływ na kształt polityk lokalnych, konflikty społeczne wokół planowania przestrzennego i działań ochroniarskich.

Fot. Szczepan Żurek

W oparciu o zidentyfikowane powyżej trendy oraz czynniki wpływające na rozwój turystyki przyrodniczej w Polsce, została stworzona matryca ryzyka. Czynniki i trendy zostały pogrupowane zgodnie z logiką analizy PEST+E (polityczne, ekonomiczne, społeczno-kulturowe, technologiczne oraz środowiskowe). Każdy czynnik został następnie przeanalizowany pod kątem jego potencjalnego wpływu na rozwój turystyki przy-

rodniczej oraz prawdopodobieństwa jego wystąpienia w perspektywie najbliższych 10 lat. Końcowy wskaźnik został obliczony jako iloczyn obu ocen: znaczenia i prawdopodobieństwa wystąpienia, a uzyskane wartości pozwoliły na klasyfikację ryzyk do trzech kategorii: wysokie (≥ 61), średnie (31-60) i niskie (≤ 30).

Otoczenie	Czynnik ogólny	Znaczenie (1-10)	Prawdopodobieństwo (1-10)	Wynik
Polityczne	Wojna na Ukrainie – wpływ na popyt w regionach przygranicznych	7	7	49 (Średnie)
	Rozszerzanie obszarów chronionych i zmiany w ich udostępnianiu	10	8	80 (Wysokie)
	Stabilność instytucjonalna zarządców obszarów przyrodniczych	9	7	63 (Wysokie)
	Modyfikacje ram prawnych dot. przewodnictwa i usług turystycznych	7	7	49 (Średnie)
	Polityka finansowa państwa – finansowanie parków narodowych i infrastruktury	9	7	63 (Wysokie)
	Polityka przestrzenna – regulacje planistyczne i presja inwestycyjna	10	9	90 (Wysokie)
	Regulacje dot. zabudowy turystycznej i suburbanizacji	9	9	81 (Wysokie)
Ekonomiczne	Wzrost zamożności i skłonności do wydatków na turystykę	8	7	56 (Średnie)
	Wzrost popytu na agroturystykę, ekopobyty	7	8	56 (Średnie)
	Rozwój turystyki lokalnej i krótkich wyjazdów	8	9	72 (Wysokie)
	Rosnąca gotowość do płacenia za jakość i wiedzę ekspercką	7	8	56 (Średnie)
	Rozwój turystyki specjalistycznej (ornitologia, bushcraft)	8	8	64 (Wysokie)
	Rozwój wolontariatu i citizen science	8	10	80 (Wysokie)
	Spadek kosztów sprzętu outdoorowego (dostępność)	7	8	56 (Średnie)
	Konflikt inwestycje vs. ochrona przyrody (presja inwestycyjna)	10	8	80 (Wysokie)
	Gospodarka współdzielenia, platformy rezerwacyjne	7	8	56 (Średnie)
	Ryzyko inflacji / spowolnienia gospodarczego	8	7	56 (Średnie)
	Poprawa dostępności transportowej i integracja z transportem publicznym	7	8	56 (Średnie)

Społeczno-kulturowe	Popularność slow travel	8	9	72 (Wysokie)
	Staycation / holistay, wypoczynek blisko domu	7	9	63 (Wysokie)
	Hiperlokalność i poszukiwanie autentyczności	7	8	56 (Średnie)
	Trend sensploration – potrzeba doświadczeń transformujących	8	8	64 (Wysokie)
	Starzenie się społeczeństwa – rosnący udział seniorów	7	9	63 (Wysokie)
	Klimatocentryczne wybory turystyczne	8	9	72 (Wysokie)
	Flight-shaming i zwrot ku turystyce krajowej	7	8	56 (Średnie)
	Odrodzenie krajoznawstwa	6	8	48 (Średnie)
	Rozwój aktywności outdoorowych (trekking, trail, birdwatching)	8	8	64 (Wysokie)
	Zapotrzebowanie na wellbeing, ciszę, detoks cyfrowy	9	9	81 (Wysokie)
	Personalizacja doświadczeń	8	9	72 (Wysokie)
	„Zielone migracje” – migracje do terenów podmiejskich i wiejskich	7	8	56 (Średnie)
Technologiczne	Aplikacje mobilne do eksploracji przyrody	7	9	63 (Wysokie)
	Rozwój interaktywnych map, map 3D i łatwy dostęp offline	7	8	56 (Średnie)
	Systemy rezerwacji i zarządzania ruchem (limitowanie, bilety)	9	8	72 (Wysokie)
	VR/AR w edukacji przyrodniczej	8	9	72 (Wysokie)
	AI w personalizacji tras i rekomendacjach	9	9	81 (Wysokie)
	Hiperpersonalizacja doświadczeń (tailoring)	8	8	64 (Wysokie)
	Wearables, sensory terenowe i monitoring aktywności	7	8	56 (Średnie)
	Technologie monitoringu: drony, IoT, GIS dla ochrony i zarządzania	9	8	72 (Wysokie)
	Cyfryzacja i automatyzacja usług (e-przewodnicy, płatności)	9	9	81 (Wysokie)
	Nasilenie zjawiska „antytch” (potrzeba offline i stref ciszy)	8	8	64 (Wysokie)
Środowiskowe	Presja urbanistyczna na obszary cenne przyrodniczo	10	9	90 (Wysokie)
	Chaos urbanistyczny, brak ładu przestrzennego	10	10	100 (Wysokie)
	Smog i zła jakość powietrza w miejscowościach turystycznych	9	8	72 (Wysokie)
	Problemy z gospodarką ściekową, zanieczyszczenia wód	8	8	64 (Wysokie)
	Zanieczyszczenia komunikacyjne i hałas w środowisku	9	9	81 (Wysokie)
	Zanieczyszczenie światłem	7	8	56 (Średnie)
	Wzrost odpadów i sezonowa presja na systemy komunalne	8	9	72 (Wysokie)
	Intensywna gospodarka leśna, wycinki i prace zrywkowe	10	9	90 (Wysokie)
	Presja lokalizacji farm fotowoltaicznych poza strefami optymalnymi	8	8	64 (Wysokie)
	Zmiany klimatyczne: susze, powodzie, brak śniegu	10	10	100 (Wysokie)
	Rosnąca wrażliwość społeczna i konflikty krajobrazowe	9	9	81 (Wysokie)

Tabela 4. Matryca ryzyka czynników z analizy PEST+E

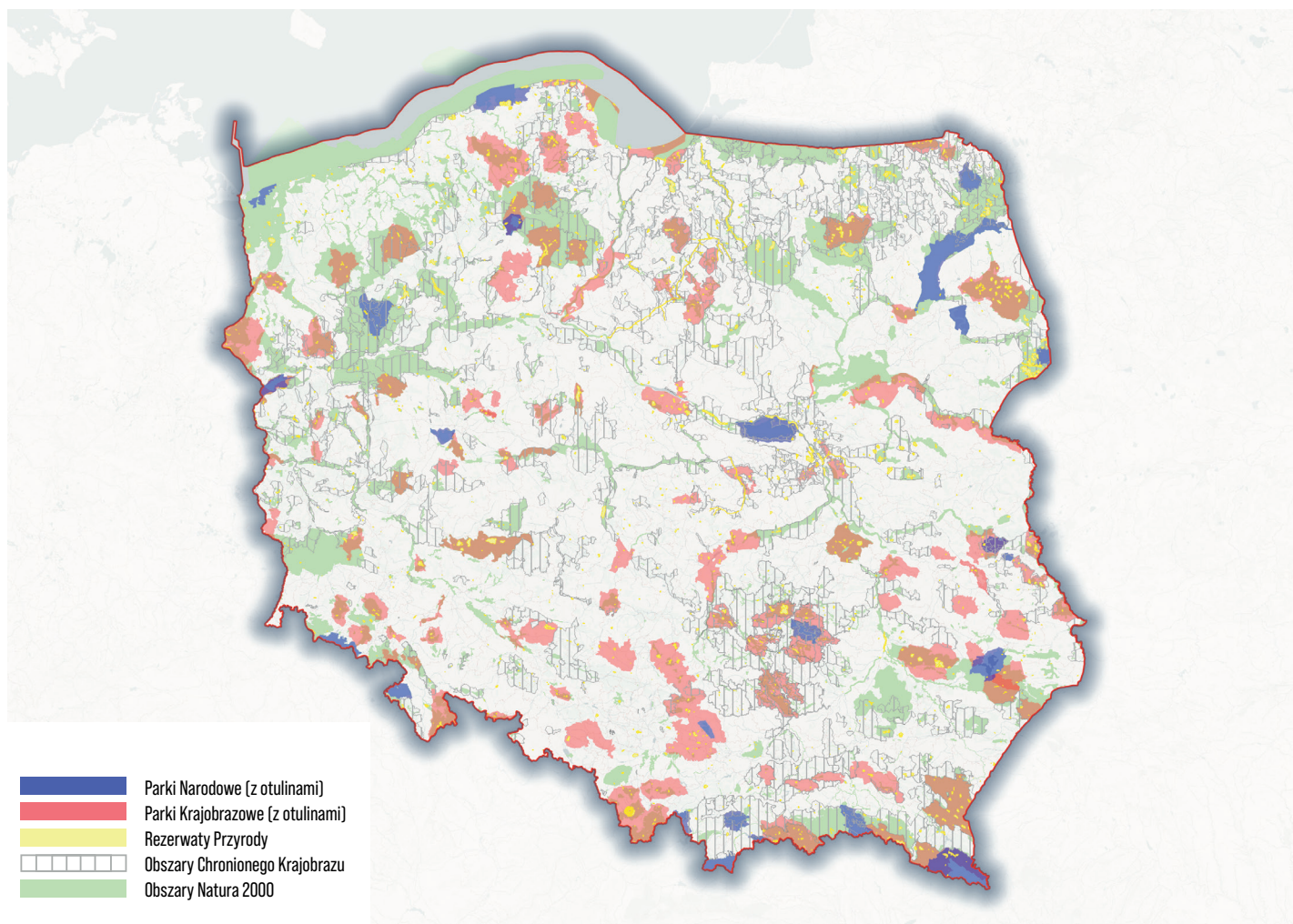
TOP 10 czynników mających wpływ na turystykę przyrodniczą w Polsce (ranking wg Wyniku)

1. Chaos urbanistyczny, brak ładu przestrzennego – 100
2. Zmiany klimatyczne (susze, powodzie, brak śniegu) – 100
3. Presja urbanistyczna na obszary cenne – 90
4. Intensywna gospodarka leśna – 90
5. Polityka przestrzenna / presja inwestycyjna – 90
6. Polityka dot. regulacji zabudowy i suburbanizacji – 81
7. Potrzeba wellbeing / detoksu cyfrowego – gwałtowny wzrost ruchu w obszarach wrażliwych – 81
8. Cyfryzacja i automatyzacja usług (e-przewodniki, rezerwacje) – 81
9. Zanieczyszczenia komunikacyjne i hałas w przestrzeni przyrodniczej – 81
10. Rozszerzanie obszarów chronionych – zmiany w udostępnianiu – 80

Analiza trendów i kluczowych czynników otoczenia PEST+E wskazuje, że rozwój turystyki przyrodniczej w Polsce w najbliższych latach będzie w dużej mierze kształtowany przez procesy środowiskowe oraz społeczno-kulturowe. Oba te czynniki tworzą jednocześnie nowe możliwości, ale również wymagają świadomego zarządzania. W obszarze środowiskowym szczególne znaczenie mają zmiany klimatyczne, przekształcenia krajobrazu oraz rosnąca presja inwestycyjna, które wpływają na jakość i dostępność zasobów stanowiących fundament turystyki przyrodniczej. Zmieniające się warunki pogodowe, wzrost ryzyka pożarowego, zubożenie bioróżnorodności czy fragmentacja siedlisk mogą oddziaływać na atrakcyjność regionów. Jednocześnie czynniki

społeczno-kulturowe przynoszą silne impulsy rozwojowe; coraz większa potrzeba kontaktu z naturą, popularność slow travel, staycation i lokalnych doświadczeń, a także dynamiczny wzrost zainteresowania aktywnościami outdoorowymi wspierają rozwój turystyki przyrodniczej i poszerzają grupę odbiorców. Tendencje te jednak zwiększają presję na najbardziej popularne obszary, generują rosnące oczekiwania dotyczące jakości oferty, personalizacji przeżyć oraz infrastruktury przyjaznej użytkownikom o różnym doświadczeniu i możliwościach, w tym seniorom. Znaczący wpływ mają również czynniki polityczne, związane przede wszystkim z kierunkiem polityk publicznych w zakresie ochrony przyrody, obszarów chronionych i planowania przestrzennego. Stabilność regulacyjna, poziom egzekwowania przepisów oraz polityka środowiskowa będą miały największy wpływ na turystykę przyrodniczą. Należy też pamiętać o uwarunkowaniach regionalnych, w tym wpływie konfliktu zbrojnego w Ukrainie na postrzeganie wschodniej Polski. Czynniki ekonomiczne mają bardziej złożony charakter; wzrost zamożności i rosnący popyt na rekreację sprzyjają wyjazdom przyrodniczym, jednak wahania gospodarcze, inflacja czy rosnące koszty transportu mogą ten trend hamować. Z kolei rozwój technologii wnosi zarówno ważne szanse – związane z monitoringiem środowiska, edukacją, interpretacją czy zarządzaniem ruchem – jak i wyzwania, zwłaszcza gdy technologie stają się kanałem popularyzowania miejsc o ograniczonej przepustowości lub ekosystemów wrażliwych.

Wszystkie czynniki zidentyfikowane jako potencjalnie wysokiego ryzyka potwierdzają, że turystyka przyrodnicza w Polsce znajduje się w momencie dużych możliwości rozwojowych, które jednak mogą zostać w pełni wykorzystane jedynie pod warunkiem świadomego i strategicznego planowania. Oznacza to potrzebę wzmocnienia instrumentów ochrony przyrody i ładu przestrzennego, rozwój nowoczesnych narzędzi zarządzania ruchem turystycznym, inwestowanie w wysokiej jakości edukację oraz koordynację działań pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za środowisko, turystykę i gospodarkę przestrzenną.

Mapa 4. Najważniejsze formy ochrony przyrody w Polsce

4. Dobre praktyki

Szacunki World Travel & Tourism Council, międzynarodowej organizacji lobbującej i badawczej, podają łączną wartość rynku podróży i turystyki na 10 proc. całkowitego PKB na świecie. Licząc przychody bezpośrednie i pośrednie, branża zarobiła w 2024 r. 10,9 bln dolarów amerykańskich. Rok do roku widać wzrost gigantycznego fragmentu rynku, co podkreśla jego różnorodność i zdolność do szybkiej adaptacji pomimo dużej wrażliwości na kryzysy.

Olbrzymia różnorodność uwarunkowań ekonomicznych, przyrodniczych, społecznych i kulturowych oraz nakładające się typologie turystyki zaciemniają obraz sektora. Skupiając się na praktycznej wartości niniejszego dokumentu, w tym miejscu wskazane zostaną dobre praktyki z obszaru turystyki przyrodniczej. W różnych krajach definicja się zmienia, jednak wdrażane rozwiązania są jednakowo oparte na świadomym tworzeniu rozbudowanych i wieloelementowych produktów turystycznych w oparciu o obszary cenne przyrodniczo. Ich kluczową cechą jest prymat ochrony środowiska, niskiej presji wywołanej

przez turystów doświadczających wyjątkowych ekosystemów oraz silne zaangażowanie społeczności lokalnych w cele ochronne.

Ponad połowa wyjazdów turystycznych jest motywowana potrzebą kontaktu z naturą i niezmienioną przyrodą. Oczywiście turyści korzystają z rozmaitych przesłanek i motywacji, niemniej na całym świecie na szalę wrzuca się z jednej strony popyt na „dziewicze” krajobrazy i obiekty, z drugiej potrzebę ochrony siedlisk i populacji. Poniżej znajduje się wybór dobrych praktyk, które mogą stać się inspiracją dla polskich podmiotów projektujących i wdrażających polityki publiczne z zakresu turystyki, ale też ochrony środowiska, transportu czy samorządu. Wybór został przygotowany w oparciu o źródła krajowe. Każdy z opisów zawiera kluczowe i inspirujące mechanizmy prawne i finansowe na poziomie państwowym oraz wybór dobrych praktyk regionalnych i lokalnych wraz z komentarzem o finansowaniu.

4.1. Inspiracje z zagranicy

WIELKA BRYTANIA

Oparty o regułę precedensu system prawny Wielkiej Brytanii zawiera kilkanaście dokumentów poświęconych ochronie siedliskowej i gatunkowej, a także kwestiom rygorystycznej ochrony krajobrazu kulturowego. W kraju jest bardzo długa i silna tradycja towarzystw charytatywnych (NGO) skupiających się na ochronie przyrody, wykupie gruntów cennych przyrodniczo, ustanawianiu form ochrony przyrody i edukacji przyrodniczej. Najważniejszym aktorem w tym zakresie są National Trust i Wildlife Trusts. Jedyne ten drugi podmiot zrzesza kilkadziesiąt mniejszych funduszy. Agencja otrzymuje środki od prywatnych darczyńców, instytucji czy z loterii i odpisów podatkowych. W 2023 r. organizacja wydała na działania statutowe blisko 200 mln funtów. Poszczególne zrzeszone fundusze zajmują się wybranymi obszarami i gatunkami, budują produkty edukacyjne i turystyczne oraz współfinansują działanie parków narodowych czy założeń parkowych.

Poza silną rolą działalności pozarządowej, turystykę przyrodniczą w Wielkiej Brytanii kreuje duży stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego połączony z wysokim poziomem architektury krajobrazu, a także „prawo do drogi”, które uprawnia do swobodnego przemieszczania się po gruntach prywatnych.

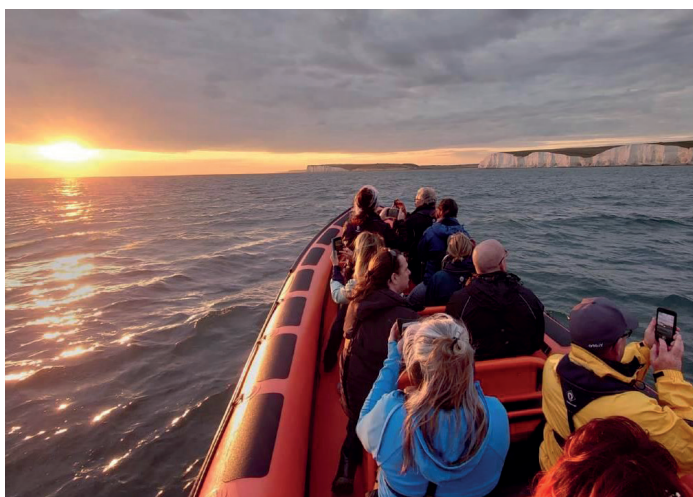

Źródło: www.ati.woodlandtrust.org.uk

ANCIENT TREE INVENTORY

Działanie Woodland Trust rozwija produkt turystyki przyrodniczej obejmujący całe Zjednoczone Królestwo. Celem jest dodawanie na przystępnej w obsłudze stronie internetowej informacji o drzewach sędziwych i weterańskich. Wielka Brytania posiada największą ilość tego typu drzew w Europie. Przeważająca ich część znajduje się na terenach prywatnych. Program zachęca do odwiedzania wartościowych przyrodniczo lokalizacji w całym kraju i uważnego poznawania wartościowych okazów drzew. Przesłane do organizatora rekordy stanowią bazę do badań ekologicznych. Dodatkowo prowadzona jest rozbudowana działalność edukacyjna dotycząca siedlisk na ww. drzewach. Program Ancient Tree Inventory zawiera ogólnodostępną, interaktywną mapę drzew służącą jako punkt wyjścia do wyjazdów turystycznych. Naniesionych jest tam ponad 190 tys. rekordów. Z projektem jest powiązany program edukacji specjalistycznej dotyczący arborystyki.

Projekt jest finansowany ze środków pozyskiwanych przez NGO.

Źródło: www.sussexdolphinproject.org

SUSSEX DOLPHIN PROJECT

Sussex Dolphin Project to podmiot ekonomii społecznej (community interest company, C.I.C.) działający na południowym wybrzeżu Anglii niedaleko portu w Brighton. Celem organizacji jest badanie i ochrona populacji delfinów, morświnów i fok. Kluczowy produkt turystyki przyrodniczej w tej części kanału La Manche jest oparty o wyprawy obserwacyjne ssaków wodnych. Armatorami łodzi są tylko osoby pochodzące z lokalnych społeczności rybackich, które mają od wieków styczność z tymi gatunkami. Organizator poza promowaniem i rozwijaniem produktu turystycznego zachęca uczestników rejsów do wypełniania prostych kwestionariuszy poświęconych obserwacjom i behaviorowi tych słabo rozpoznanych gatunków zwierząt.

Poza naukowcami i mieszkańcami wybrzeża organizacja zrzesza menadżerów prowadzących projekt, a także certyfikowanych przewodników morskich i wolontariuszy.

Projekt od 2018 r. działa na zasadach rynkowych jako przedsiębiorstwo ekonomii społecznej.

Źródło: www.forestry.gov.scot

Źródło: www.ordnancesurvey.co.uk

WOODS IN AND AROUND TOWNS

Działanie jest prowadzone od 2005 r. przez rządową agencję Forestry in Scotland. Jednym z jej celów jest wzmacnianie społecznej, ekonomicznej i klimatycznej odporności przez intensywne zalesianie kraju. Wśród różnych form zalesiania wyróżnia się program Woods In and Around Towns, w którym prowadzone są wykupy i zalesienia w bezpośrednim sąsiedztwie miast. Zalesianie jest tam wdrażane we współpracy z zespołem OPENspace afiliowanym przez Edinburgh College of Art. Naukowcy (architekci krajobrazu, behawioryści, projektanci) mieli znaczący wpływ na kształtowanie terenów leśnych i szeroki wachlarz form ich udostępnienia (bramy do lasu, polany piknikowe, szlaki i ścieżki, infrastruktura). Następnie przeprowadzono wieloaspektowe badanie dotyczące pozytywnego wpływu przymieszkanych terenów leśnych na zdrowie publiczne. W szczególności zwrócono uwagę na znaczenie projektowania dostępu do przyrody w kontekście seniorów i różnic kulturowych.

Rozłożone na kilkanaście lat granty projektowo-badawcze były finansowane przez Forestry in Scotland.

#GETOUTSIDE

Kampania promująca zrównoważoną turystykę. Wieloaspektowy program koordynuje Ordnance Survey, królewska instytucja tworząca mapy turystyczne, przewodniki i aplikacje. Rozbudowany produkt turystyczny zawiera aplikację, olbrzymią sieć szlaków pieszych czy partnerstw biznesowych. Ważną częścią promocji spójnego produktu jest sieć ambasadorów turystyki, a także prosty system udostępniania śladów .gpx swoich wypraw. Strona www.explore.osmaps.com udostępnia bezpłatnie tysiące tras turystycznych wraz z opisami, stopniem trudności oraz opisem walorów przyrodniczych i punktów usługowych.

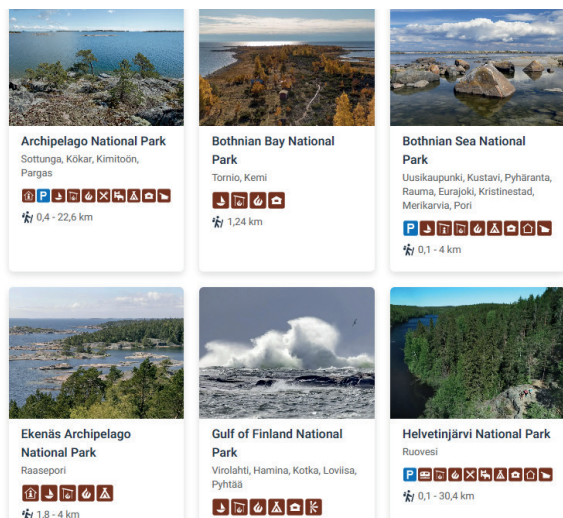
Wnioski z case studies dotyczących turystyki przyrodniczej w Wielkiej Brytanii:

- wysoka aktywność społeczeństwa obywatelskiego, w tym w kwestii własności obszarów cennych przyrodniczo;
- pełna dostępność terenów połączona z intensywną edukacją;
- silne premiowanie citizen science;
- duże zaangażowanie finansowe państwa w ogólnokrajowe sieci ochrony i udostępniania przyrody;
- długofalowe projekty badawcze, nacisk na informację zwrotną z przeprowadzanych działań;
- duża rola architektów krajobrazu w zarządzaniu terenami cennymi przyrodniczo.

FINLANDIA

Nordyckie państwo nad Morzem Bałtyckim ma powierzchnię porównywalną z Polską przy sześciokrotnie niższej liczbie ludności. Lasy, jeziora i torfowiska zajmują ponad trzy czwarte powierzchni kraju. Również struktura własności gruntów jest odmienna niż w naszym kraju. Większość gruntów leśnych jest prywatna. Ubogie siedliska borowe są intensywnie użytkowane gospodarczo. Rządowa agencja Metsähallitus zarządza gruntami leśnymi i terenami rozległych parków narodowych. Poza administrowaniem, pozyskaniem drewna, inwestycjami w odnawialne źródła energii i planowaniem inwestycji, w tym obrotem nieruchomości, agencja rozwija i utrzymuje infrastrukturę i usługi turystyczne skoncentrowane na obcowaniu z dziką przyrodą kraju. Dodatkowym aspektem jest fińska tradycja kilkudniowych biwaków w naturze oraz rozwinięta kultura łowiecka.

W Finlandii obowiązuje typowe dla Skandynawii prawo jokamiehenoikeus, które upoważnia do wędrowania i biwakowania w naturze, w tym na gruntach prywatnych. Zarazem istnieje rozbudowana edukacja dotycząca etyki spędzania czasu w przyrodzie. Duży nacisk kładzie się na ograniczenia sezonowości ruchu turystycznego i budowę kompleksowych produktów opartych o lokalne zasoby. W najbardziej wrażliwych ekosystemach funkcjonują limity wejść.

Źródło: www.luontoon.fi; źródło własne

LUONTOON

Nazwa fińskiej aplikacji udostępniającej szeroki wachlarz danych dla turystów po polsku brzmi „Do Nature”. Aplikacja jest produktem Metsähallitus, jednak wpływ na jej kształtowanie i treści ma wiele podmiotów badawczych i komercyjnych po podpisaniu klauzul dotyczących odpowiedniego podejścia do kwestii przyrodniczych. W środku można znaleźć setki tras, miejsc do obserwacji ptaków, stanic czy ciekawostek. Oznaczone są tysiące ogólnodostępnych schronów, a nawet zasobniki z drewnem opałowym. Aplikacja pozwala również znaleźć informacje o obserwacjach rzadkich gatunków. Zaznaczone są też miejsca i trasy przystosowane dla osób ze szczególnymi potrzebami. Każdy obszar ma przynajmniej kilka tak przygotowanych miejsc, w tym kładkowane szlaki czy schrony.

WSPÓŁPRACA Z BIZNESEM

Metsähallitus prowadzi szeroką współpracę z sektorem turystycznym. Instytucja preferuje wieloletnie umowy na wykorzystywanie terenów pod różnego rodzaju wyprawy, a także wędkarstwo czy łowiectwo. Wszelkie aktywności są ściśle monitorowane ilościowo, a część opłat jest naliczana od natężenia uczestników spływów, wypraw pieszych czy obserwacji ptaków. Operatorzy są przeszkoleni i zobowiązani do kierowania się kodeksem dobrych praktyk. Położone poza parkami narodowymi tereny leśne, które są wytypowane do funkcji turystycznych (ang. Multiple-use forests) otrzymują dokumenty planistyczne uwzględniające te funkcje, w tym zachowujące ciągłość krajobrazu. Multiple-use forests są uzgadniane przez zespoły specjalistów od gospodarki leśnej, ekologii, krajobrazu oraz operatorów turystycznych. Są również otwarte na uwagi lokalnych społeczności.

Źródło: www.luontoon.fi

Wnioski z case studies dotyczących turystyki przyrodniczej w Finlandii:

- centralna instytucja zarządzająca gruntami, ochroną przyrody, leśnictwem i turystyką w kraju;
- nacisk na rozproszenie ruchu turystycznego i zminimalizowanie presji na środowisko;
- rozwinięta współpraca z operatorami turystycznymi;
- duży nacisk na samodzielność i samowystarczalność turystów w terenie.

NIEMCY

Federalizm Republiki Niemieckiej znajduje swe odzwierciedlenie w polityce turystycznej państwa. Podobnie jak polskie województwa, poszczególne landy opracowują własne dokumenty strategiczne. Dodatkowo opracowana jest federalna strategia turystyki przyrodniczej, która skupia się na finansowaniu z poziomu międzynarodowego, neutralności klimatycznej oraz ogólnokrajowych rozwiązań transportowych.

W produktach turystyki przyrodniczej silnie akcentowane są powiązania z innymi obszarami takimi jak produkty regionalne czy akomodacja. Samorządy i związki samorządów koordynują międzysektorowe partnerstwa w celu tworzenia unikalnych ofert dla turystów. Liczne są również projekty transgraniczne.

Ważnym elementem niemieckiego systemu jest powszechność pracy przewodników na podstawie licencji branżowej. Dodatkowo na terenie parków narodowych funkcjonują certyfikacje miejscowe dla przewodników.

Źródło: www.deutschebahn.com

FAHRTZIEL NATUR

Krajowy przewoźnik Deutsche Bahn utworzył program przejazdowy do wybranych parków narodowych i miejsc atrakcyjnych przyrodniczo. Trzonem akcji są tanie bilety kolejowe do wybranych destynacji, które są adresowane do całych rodzin. Dodatkowo dzięki aplikacji i współpracy regionalnej można w bardzo preferencyjnych cenach kupować pakiety powiązane z biletami autobusami, opłatą klimatyczną, biletami do parków i noclegami. W wybranych dniach, zwłaszcza przed i po wysokim sezonie, oferowane są bardzo tanie serie biletów do wybranych miejsc. Program posiada dedykowaną aplikację mobilną przygotowaną przez przewoźnika.

Źródło: AdobeStock_159315539

REISEN FÜR ALLE

„Reisen für Alle” to ogólnoniemiecki program certyfikacji produktów turystycznych pod względem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, seniorów czy rodzin z dziećmi. Jest to odpowiedź na konwencję ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami. Certyfikacja turystyczna dotyczy szlaków, obiektów czy wydarzeń. Certyfikacja została zainicjowana przez federalne ministerstwo gospodarki. Po szerokich konsultacjach branżowych wprowadzono model wymagań branżowych wraz ze znakiem i kampanią promocyjną. Obecnie proces certyfikacji prowadzi podmiot zewnętrzny, któremu przekazano koncesję. Jednym z programów certyfikacji jest obecnie testowany certyfikat dotyczący obiektów w terenach chronionych „Natur für Alle”.

Wnioski z case studies dotyczących turystyki przyrodniczej w Niemczech:

- bardzo duży nacisk na tworzenie marek regionalnych oraz certyfikację usług i produktów;
- systemowe rozwiązania dla transportu publicznego oraz wydłużenia sezonu;
- znaczne inwestycje w regiony, zwłaszcza te o mniejszym potencjale ekonomicznym.

Inne przykłady zagraniczne

Źródło: www.vanoise-parcnational.fr

PARK NATIONAL DE LA VANOISE (FRANCJA)

Alpejski park narodowy jest reprezentatywnym wzorem francuskiego modelu łączenia ochrony przyrody i zrównoważonej turystyki. Kluczem do zachowania olbrzymiej bioróżnorodności tamtejszych siedlisk jest współpraca ze społecznością lokalną i zachowanie tradycyjnych form gospodarowania, a zwłaszcza wysokogórskiego wypasu. Stąd liczne kooperacje z tamtejszymi rolnikami i producentami w celu tworzenia krótkich łańcuchów dostaw produktów spożywczych czy usług noclegowych i turystycznych (Esprit Parc National), a także poradnictwo w zakresie ochrony florystycznej czy konfliktów z dziką zwierzyną. Park prowadzi rozwinięty dialog społeczny dotyczący zmian klimatu, zmniejszania się pokrywy śniegowej oraz presji masowej turystyki narciarskiej. Park ma własny program grantowy dla społeczności lokalnej. Rozbudowana jest również współpraca transgraniczna z sąsiadującym, włoskim parkiem Gran Paradiso.

Źródło: www.rmkk.ee

SYSTEM OBSŁUGI KAMPERÓW (ESTONIA)

Estonia pomimo swej wielkości jest bardzo zróżnicowana pod kątem siedlisk. Duża powierzchnia lasów i torfowisk jest zarządzana przez rządową agencję Riigimetsa Majandamise Keskus. Poza kreowaniem gospodarki leśnej i ochroną przyrody, RMK zbudował kompleksowy system obsługi turystów. Najbardziej znaną zachętą do bycia w przyrodzie jest rozbudowany system bezpłatnych parkingów dla kamperów z niezbędną infrastrukturą. Miejsca postojowe są ulokowane w pobliżu wielu cennych przyrodniczo terenów, jednak nie ingerują w same siedliska. System rezerwacyjny jest bardzo prosty, a zaplecze techniczne i bieżąca obsługa zapewniają niewielką presję związaną z zanieczyszczeniami czy hałasem. Operator posiada aplikację mobilną ułatwiającą dostępność do miejsc postoju i pozwalającą na unikanie zatłoczenia wybranych miejsc.

4.2. Polskie mikroinicjatywy godne naśladowania

Musimy uczyć interpretacji dziedzictwa przyrodniczego. W dialogu.

edukatorka z Lasów Państwowych

LASY SPOŁECZNE

W 2024 r. Lasy Państwowe zainicjowały wprowadzenie nowej kategorii zarządzania wydzieleniami leśnymi. Przy każdym nadleśnictwie powstały wielosektorowe lokalne zespoły współpracy, których zadaniem było wyznaczenie obszarów z rozwiniętą funkcją rekreacyjną. Pilotaż projektu odbywał się w obszarach leśnych sąsiadujących z polskimi aglomeracjami. Program był pierwszym krokiem w kierunku bardziej partycypacyjnego zarządzania lasami w kraju. Program wymaga lepszej komunikacji oraz jasnych narzędzi procedowania i wdrażania. Niemniej jest to bardzo dobry kierunek strefowania funkcji lasów, udostępniania przyrody oraz rozmowy o turystyce i rekreacji przyrodniczej w obszarach cennych, a niekoniecznie chronionych prawnie.

ZANOCUJ W LESIE

Rewolucyjnym krokiem w udostępnianiu zasobów przyrodniczych był program Lasów Państwowych „Zanocuj w lesie”. Umożliwienie legalnego biwakowania (bushcraft) w wyznaczonych strefach w każdym nadleśnictwie to ewenement na skalę europejską. Program ten odpowiada na potrzeby turystów szukających „dzikich” doświadczeń, jednak jego sukces zależy od ścisłego przestrzegania reguł (zakaz ognia poza miejscami wyznaczonymi, limit 9 osób/2 noce bez zgłoszenia). Jest to doskonały przykład produktu low-infrastruktury, który generuje wysoką wartość wizerunkową przy relatywnie niskich nakładach inwestycyjnych.

KARKONOSKI PARK NARODOWY

Od jakości środowiska zależy wartość usług ekosystemowych. Ma to kluczowe znaczenie w parkach narodowych. Karkonoski Park Narodowy od 2010 r. prowadzi rozbudowany monitoring ruchu oparty na wielu źródłach danych, w tym czujnikach na podcierwień. Pozwala to reagować na zmiany ruchu, zwłaszcza schodzenie ze szlaków i niszczenie siedlisk. Precyzyjny monitoring pozwala również efektywnie kierować środkami na rozwój inwestycji i wprowadzać ograniczenia ruchu na szlakach.

PARKI KRAJOBRAZOWE

Największy potencjał do rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce tkwi w parkach krajobrazowych. Zbyt małe kompetencje w zakresie ochrony przyrody są rekompensowane aktywnością na polu edukacji. Odbywa się tam wiele inicjatyw rozwijających modę na świadome bycie w przyrodzie. Zaangażowanie w konkursy jak „Drzewo roku”, badania z nurtu citizen science czy spacerów dla lokalnych społeczności to inicjatywy realizowane w wielu parkach. Dobrym przykładem jest Welski Park Krajobrazowy i trwający od 2018 r. cykl Wędrowną Grupą Krajoznawczą. Mieszkańcy i goście co miesiąc biorą udział w otwartej wędrownicy po wybranych, cennych przyrodniczo i kulturowo obszarach. Pracownicy WPK prezentują wybrane siedliska i dodatkowo zbierają materiały dotyczące lokalnej historii i kultury. Wokół wydarzeń funkcjonuje znaczna społeczność, której członkowie są lokalnymi ambasadorami turystyki przyrodniczej.

5. Dane z badań

Konsultacje społeczne prowadzone były od września do listopada 2025 r. W ich trakcie wykorzystane zostały następujące metody badawcze:

1. Dwie rundy otwartych spotkań konsultacyjnych online (pierwszy tydzień września oraz trzeci tydzień listopada).
2. Dwie odsłony ankiety online (wrzesień i przełom listopada/grudnia).
3. Wywiady eksperckie (wrzesień i październik).

W trakcie pierwszej rundy działań konsultacyjnych celem było poznanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie są mocne i słabe strony turystyki przyrodniczej w Polsce?
2. Jakie są szanse i zagrożenia dla turystyki przyrodniczej w Polsce?
3. Na jakich zasadach może bazować turystyka przyrodnicza w Polsce?
4. W jakim kierunku powinna rozwijać się polska turystyka przyrodnicza? Jakie działania należy uznać za najpilniejsze?

W trakcie drugiej rundy działań konsultacyjnych główny nacisk położony był na poznanie opinii rozmówców na temat opracowanych głównych kierunków proponowanej strategii.

Poniżej zostały zaprezentowane syntetyczne podsumowania poszczególnych działań badawczych.

5.1. Wyniki ankiet

Badanie ankietowe przeprowadzono wśród szerokiej grupy interesariuszy związanych z turystyką przyrodniczą w Polsce. Wzięli w nim udział przedstawiciele administracji samorządowej, branży turystycznej, Lokalnych Grup Działania, organizacji pozarządowych, środowiska naukowego oraz instytucje ochrony przyrody – parki narodowe i krajobrazowe. W próbie silnie zaznaczyła się obecność pracowników Lasów Państwowych, co wpłynęło zarówno na strukturę odpowiedzi, jak i na akcenty położone na zagospodarowanie terenów leśnych oraz rolę LP w systemie turystyki przyrodniczej.

Respondenci zgodnie podkreślali, że największym atutem Polski jest jej różnorodność przyrodniczo-krajobrazowa. Obszary chronione, takie jak parki narodowe, krajobrazowe i rezerваты, są postrzegane jako fundamentalny zasób rozwoju turystyki przyrodniczej. Podkreślano także wysoką bioróżnorodność, w tym obecność charakterystycznych gatunków zwierząt, zarówno dużych ssaków, jak i rzadkich ptaków. Odpowiedzi respondentów reprezentujących Lasy Państwowe wskazywały ponadto na znaczenie dostępności terenów leśnych i dobrze utrzymanej infrastruktury, która obejmuje sieć dróg leśnych, wiat, tablic edukacyjnych i miejsc postojowych. Wskazano także na kompetencje edukatorów i pracowników terenowych jako ważny zasób kadrowy.

Badanie ujawniło również szereg barier ograniczających rozwój turystyki przyrodniczej. Najczęściej wskazywano niewystarczające finansowanie, złożone procedury administracyjne oraz trudności wynikające z obowiązujących regulacji prawnych. Kolejnym istotnym problemem jest niska świadomość ekologiczna części turystów, co przekłada się na zaśmiecanie, niszczenie infrastruktury czy wjazdy samochodami w miejsca niedozwolone. Deficytem mocno podkreślanym w odpowiedziach jest brak odpowiedniej infrastruktury dla osób z niepełnosprawnościami i rodzin z małymi dziećmi. Brakuje dostosowanych tras, toalet, kładek i urządzeń ułatwiających dostęp do atrakcyjnych przyrodniczo miejsc.

W ankiecie wskazywano również działania i rozwiązania, które już przynoszą dobre efekty i wymagają kontynuacji. Respondenci wysoko oceniali rozwój edukacji przyrodniczej, w tym działalność centrów edukacyjnych, a także inicjatywy takie jak „Zanocuj w lesie”. Pozytywnie oceniono też rozbudowaną sieć szlaków pieszych, rowerowych i kajakowych. Wśród trendów wspierających rozwój turystyki przyrodniczej wyróżniono rosnącą popularność zdrowego stylu życia, potrzebę kontaktu z naturą i odpoczynku od środowiska cyfrowego. Zwracano również uwagę na rosnącą rolę nowych technologii, w tym mediów społecznościowych, aplikacji mobilnych i narzędzi cyfrowych wspierających edukację i umożliwiających orientację w terenie.

Jednocześnie respondenci dostrzegają poważne zagrożenia dla stabilnego rozwoju tej formy turystyki. Wskazywano przede wszystkim skutki zmian klimatu – susze, silne wiatry, pożary i ekstremalne zjawiska pogodowe. Obawy budzi także presja inwestycyjna, w tym rozproszona zabudowa i rozwój infrastruktury transportowej w miejscach szczególnie cennych. Wyzwaniem są również narastające konflikty między różnymi grupami interesariuszy. W odpowiedziach często powracał także problem nadmiernej turystyki, szczególnie w najbardziej znanych regionach górskich oraz w lasach otaczających duże miasta. Za konieczne uznano kierowanie części odwiedzających do mniej znanych miejsc oraz, w przypadku obszarów szczególnie wrażliwych, wprowadzenie limitów odwiedzin.

Wnioski z ankiet wskazują na trzy najważniejsze kierunki strategiczne. Po pierwsze – ochronę i odpowiedzialne zarządzanie zasobami przyrodniczymi. Po drugie – rozwijanie edukacji ekologicznej i kształtowanie świadomych postaw turystów. Po trzecie – rozwój przyjaznej, zrównoważonej i dostępnej infrastruktury. Respondenci podkreślali także potrzebę ścisłej współpracy między interesariuszami, w tym Lasami Państwowymi, jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi. Duża część osób zwracała uwagę na konieczność aktywnego udziału Lasów Państwowych w tworzeniu krajowej strategii, ze względu na ich rolę jako zarządcy większości terenów wykorzystywanych przez turystów.

TAGI:

potencjał Lasów Państwowych, edukacja turystów, lepsze zarządzanie, projekty pilotażowe, zagrożenie dla przyrody, presja turystyczna, planowanie strategiczne, kluczowa edukacja, infrastruktura projektowana według potrzeb

Fot. Tomasz Kaczor

5.2. Konsultacje społeczne

Zespół odpowiedzialny za przygotowanie podstrategii przeprowadził cykl spotkań online z szeroką grupą interesariuszy. Spotkania odbywały się w formule online na platformie ZOOM. Uczestnicy zapisywali się przez formularz na stronie organizatorów. Godziny spotkań były dostosowane do godzin pracy instytucji oraz grup nieformalnych. Cykl konsultacji był szeroko promowany w mediach społecznościowych, za pomocą list mailowych oraz bezpośrednich kontaktów z kluczowymi interesariuszami. Spotkania były podzielone na dwie tury. W pierwszej zebrane zostały opinie, mocne i słabe strony i pomysły na rozwój turystyki przyrodniczej w kraju. Poświęcono również uwagę trudnym kryteriom wyodrębniającym ten segment aktywności spośród różnorodnych form turystyki. Spotkania były facylitowane przez prowadzących oraz notowane na platformie Padlet. Pierwsza tura czterech spotkań odbyła się we wrześniu 2025 r. Równoległe każdy zainteresowany mógł brać udział w ankiecie online. W tym etapie udział wzięło łącznie 156 rozmówców i rozmówczyń reprezentujących parki narodowe i krajobrazowe, Lasy Państwowe, jednostki samorządu terytorialnego oraz sektor pozarządowy i biznes turystyczny.

Drugi etap konsultacji online odbył się w identycznej formie w listopadzie 2025 r. Podczas czterech spotkań zaprezentowano kluczowe

elementy diagnozy stanu turystyki przyrodniczej w kraju, wyznaczone cele i najważniejsze rekomendacje, które zostały poddane dyskusji online. W czterech spotkaniach dla wskazanych wcześniej interesariuszy udział wzięło łącznie 112 osób.

Poniżej przedstawione zostały wnioski ze spotkań z wybranymi grupami interesariuszy.

Powiązanie strategii z rolą parków krajobrazowych i audytami krajobrazowymi.

kierownik parku narodowego z Polski zachodniej

PARKI KRAJOBRAZOWE

Spotkania z przedstawicielami parków krajobrazowych były jednym z kluczowych etapów diagnostycznych. Organizowana przez samorządy wojewódzkie forma ochrony przyrody ma olbrzymi potencjał rozwoju turystyki przyrodniczej w kraju, jej decentralizację i skanalizowanie. Parki krajobrazowe posiadają duże doświadczenie edukacyjne i przewodnickie, kadry i zaplecza edukacyjne czy infrastrukturalne do budowy spójnej marki turystycznej.

Podczas konsultacji „parkowcy” wskazywali na wiele potrzeb i niedoborów związanych z systemem ochrony przyrody w Polsce. Brak narzędzi do ochrony, zwłaszcza w zakresie gospodarki przestrzennej, jest najsłabszą stroną tego interesariusza. W skutecznym rozwoju oferty przeszkadzają także takie elementy jak skomplikowana i utrudniająca procedura pozyskiwania gruntów, powszechny brak pracowników terenowych oraz formalne ograniczenia w pozyskiwaniu środków czy utrzymywaniu infrastruktury.

Pracownicy wskazywali na znaczną potrzebę rozwoju i ujednolicenia systemu szlaków połączonego z monitoringiem presji przyrodniczej. Dla rozmówców ważne były aspekty współpracy ze społecznościami lokalnymi i tworzenie sieciowych produktów turystycznych opartych o miejscowe zasoby, a także zmiana proporcji z rozbudowy infrastruktury na inwestycje w kompetencje i prawne możliwości ochrony przyrody przez pracowników parków krajobrazowych.

JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

W konsultacjach udział wzięli przedstawiciele samorządów rozmaitych szczebli: od bardzo małych gmin, w tym przygranicznych i pokrytych w całości formami ochrony przyrody po największe samorządy aglomeracyjne. Z tego powodu postulaty i ocena bieżącej sytuacji były bardzo szerokie. Środowisko samorządowe w większości zwraca uwagę na opór społeczności lokalnych przed ustanawianiem form ochrony przyrody połączony z rosnącym popytem na usługi ekosystemowe. Bardzo duży akcent został położony na potrzebę współpracy z Lasami Państwowymi, Wodami Polskimi oraz podmiotami ochrony przyrody przy projektowaniu form ochrony przyrody czy planowaniu przestrzennym. Podnoszona była kwestia finansów i potrzeby większego finansowania ochrony czynnej oraz rozwoju i utrzymania infrastruktury turystycznej. Istotna jest również kwestia dostępności transportowej i brak spójnej wizji rozwoju komunikacji publicznej pod kątem rozwoju regionów turystycznych.

KLUCZOWE POSTULATY:

1. Wzmocnienie prawne parku krajobrazowego w oparciu o rekomendacje Państwowej Rady Ochrony Przyrody (PROP/2025-13 z dnia 4 lipca 2025 r.)
2. Udostępnianie precyzyjnie wybranych obszarów bez zwiększania presji turystycznej w obszarach cennych przyrodniczo.
3. Stworzenie ujednoliconego w skali kraju systemu monitoringu ruchu.
4. Utworzenie spójnych wytycznych dla małej architektury i systemów identyfikacji wizualnej parków krajobrazowych.
5. Utworzenie systemów certyfikacji dla obszarów parków krajobrazowych, które premiuja lokalne produkty i usługi, w tym usługi przewodnickie.

KLUCZOWE POSTULATY:

1. Utworzenie ścieżki do finansowania rozwoju infrastruktury turystycznej w samorządach pokrytych formami ochrony przyrody.
2. Planowanie produktów turystycznych dla osób ze szczególnymi potrzebami, zwłaszcza w otulinach dużych miast.
3. Budowa certyfikowanych ofert regionalnych.
4. Ulepszenie systemu gospodarowania gruntami na terenach cennych przyrodniczo. Bodźce finansowe do ekstensywnej gospodarki i ścieżka wykupu gruntów.
5. Wykorzystanie edukacyjne „czwartej przyrody” w dużych miastach.

TAGI:

Najpierw chronić, polska różnorodność, architektura krajobrazu, wysoka jakość przewodnictwa, certyfikujemy, struktura parków krajobrazowych to marka, opór społeczności, edukacja, ulepszyć prawo, planowanie przestrzenne

TAGI:

Szansa na rozwój, wyzwania własnościowe, subwencja ekologiczna, rosnące aglomeracje, suburbia, warunki konkursowe, edukacja, współpraca, dopłaty rolno-środowiskowe, osoby z niepełnosprawnościami, nowe produkty lokalne, partnerstwa z ngo

PARKI NARODOWE, LASY PAŃSTWOWE

Przedstawiciele LP i PN zostali zaproszeni na wspólne spotkanie, ponieważ obie te instytucje zarządzają terenami należącymi do Skarbu Państwa. Uczestniczyły głównie osoby związane z działami edukacyjnymi i popularyzatorskimi. Wśród poruszanych wątków mocno wybrzmiewała potrzeba edukacji i działań kształtujących etos turystyki przyrodniczej. Podkreślano, że dla podjęcia skutecznych inicjatyw konieczna jest akceptacja ze strony społeczności lokalnych, sąsiadujących z terenami cennymi przyrodniczo.

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE, ZWIĄZKI BRANŻOWE I SEKTOR PRYWATNY

W spotkaniu wzięła udział liczna reprezentacja organizacji pozarządowych, reprezentujących różne punkty widzenia – od perspektywy turystycznej i krajoznawczej po wyraźny profil ochrony przyrody. W dyskusji dominowała jednak perspektywa ochrony przyrody, z wyraźnym podkreśleniem, że jej udostępnianie powinno zostać podporządkowane trosce i zabezpieczeniu walorów środowiskowych.

KLUCZOWE POSTULATY:

1. Promowanie pozytywnych wzorców zachowań w przyrodzie, piętnowanie i sankcjonowanie negatywnych.
2. Skorzystanie z trendu na szukanie wyciszenia w przyrodzie.
3. Odciążenie najbardziej zatłoczonych obszarów cennych przyrodniczo (flagowe atrakcje PN, lasy w pobliżu aglomeracji).
4. Przyjęcie uśrednionych standardów dotyczących monitorowania i analizy danych o natężeniu ruchu turystycznego.
5. Regulacje dotyczące coraz bardziej dostępnych i bardzo uciążliwych form przemieszczania się w przyrodzie: quady, motory, hulajnogi, ślizgacze.

KLUCZOWE POSTULATY:

1. Edukowanie i podnoszenie świadomości przedstawicieli JST w zakresie turystyki przyrodniczej. Ukazywanie korzyści. Zachęcanie do działań ekologicznych i czerpania zysków ze zrównoważonych form spędzania czasu w przyrodzie.
2. Wprowadzenie terenowej edukacji przyrodniczej do szkół i edukacji dorosłych.
3. Piętnowanie negatywnych zachowań w przyrodzie.
4. Uprawianie turystyki przyrodniczej blisko domu (nie na za-deptywanych szlakach).
5. Ujednolicenie gęstości szlaków turystycznych.

TAGI:

Edukacja na każdym etapie życia, wymiana wiedzy w gronie osób zajmujących się edukacją przyrodniczą, etos turysty przyrodniczego, limitowanie wejść na najbardziej oblegane szlaki, monitoring ruchu turystycznego, standardy infrastruktury, wzmocnienie usług przewodnickich (także nowego stylu)

TAGI:

Bogactwo przyrodnicze, przyroda wymaga aktywnej troski, edukacja przyrodnicza, rozproszenie ruchu

5.3. Wywiady eksperckie

Autorzy podstrategii przeprowadzili we wrześniu w październiku 2025 r. szereg wywiadów z ekspertami różnych dziedzin łączących się z turystyką przyrodniczą w Polsce. Wśród nich znaleźli się pracownicy naukowcy, dyrektorzy wielkopowierzchniowych form ochrony przyrody, samorządowcy, przewodnicy czy promotorzy ochrony przyrody. Z każdego wywiadu przygotowana została notatka. Przedstawione przez rozmówców opinie, doświadczenia i rekomendacje były bardzo różnorodne, niemniej można wskazać kilka spójnych postulatów i rekomendacji.

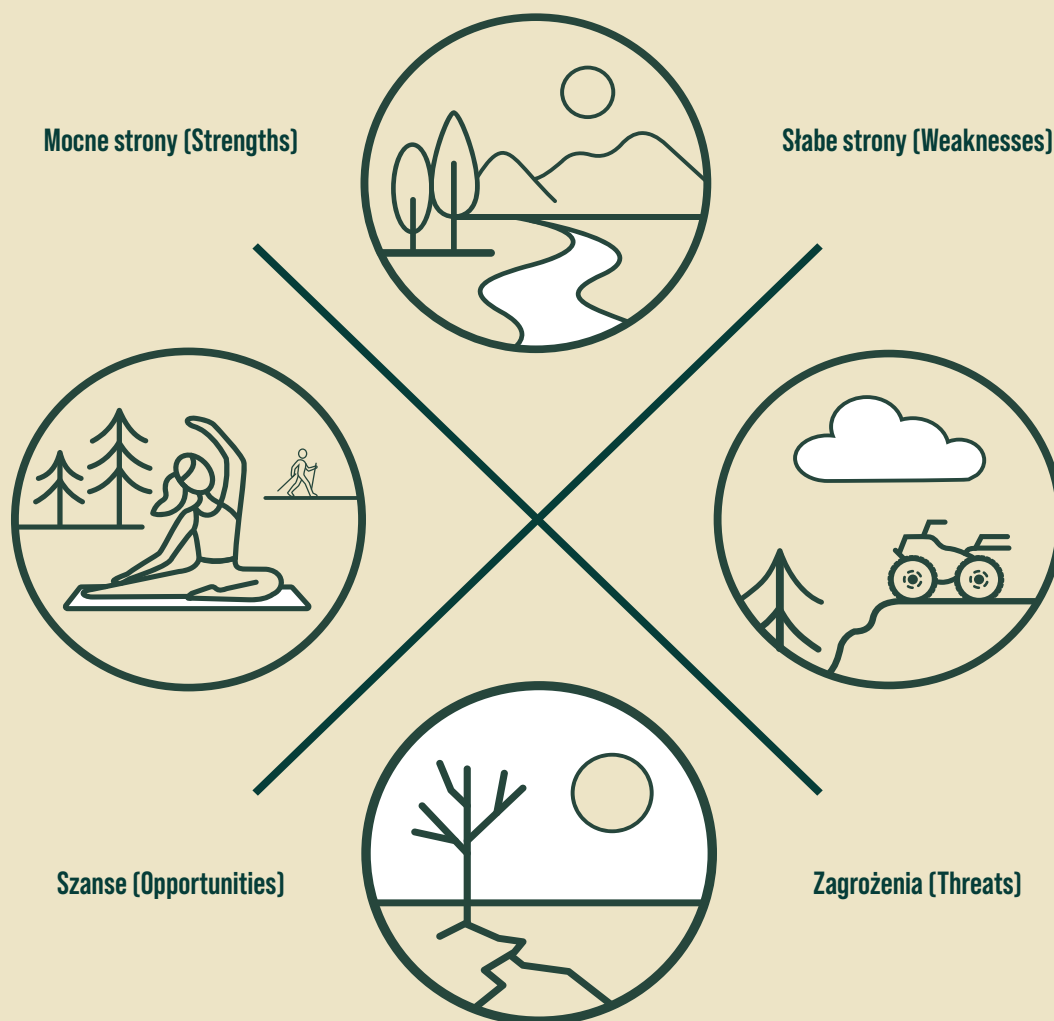
KLUCZOWE POSTULATY:

1. Konieczność monitoringu ruchu turystycznego i barier dostępu. Planowanie szlaków czy infrastruktury w perspektywie systemu krajowego i systemów regionalnych.
2. Mapowanie kluczowych atrakcji lokalnych w partnerstwach. Budowa partnerstw z właścicielami gruntów w celu udostępniania miejsc o największej podaży, zwłaszcza lasów w sąsiedztwie miast.
3. Rozwój finansowania ochrony przyrody, zwiększenie współpracy z Lasami Państwowymi i Wodami Polskimi.
4. Wzmocnienie rangi prawnej otulin i korytarzy ekologicznych. Zrównoważone planowanie przestrzenne i zagospodarowanie turystyczne tych obszarów.
5. Nacisk na komunikację zmian i powiązanie ochrony przyrody ze zmianą modelowania ruchu turystycznego.

TAGI:

Realne szacowanie wartości turystycznej terenu, skalowanie, operaty turystyczne, waga architektury krajobrazu, monitoring, wielka rola Lasów Państwowych, ograniczenie presji, dobre konsultacje społeczne, rekreacja jest równie ważna, pilotaże

6. Analiza SWOT/TOWS turystyki przyrodniczej w Polsce

Aby strategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce była skuteczna, powinna opierać się na trzech priorytetach: zrównoważonym zarządzaniu, dywersyfikacji oferty i edukacji ekologicznej.

dyrektor parku narodowego z Polski wschodniej

Analiza SWOT stanowi kluczowy etap tworzenia niniejszej strategii; pozwala w sposób uporządkowany ocenić potencjały i ograniczenia sektora oraz zidentyfikować czynniki zewnętrzne, które mogą wspierać lub hamować jego rozwój. Dzięki temu możliwe jest określenie realistycznych kierunków działań, opartych zarówno na mocnych stronach

i szansach, jak i świadomym zarządzaniu słabościami oraz zagrożeniami [analiza TOWS]. Poniżej przedstawiono syntetyczną diagnozę sytuacji, stanowiącą podstawę do dalszego formułowania priorytetów i rekomendacji w drugiej części tego dokumentu.

1. Dzikość na wyciągnięcie ręki (albo raczej... nogi!)

W Polsce nie trzeba jechać daleko od dużych ośrodków miejskich, żeby znaleźć dziką i niemal nietkniętą ludzką ręką przyrodę różnego typu, od lasów, przez rzeki, jeziora i mokradła po obszary górskie.

2. Przyroda w dużych dawkach niezależnie od regionu

Rozwój turystyki przyrodniczej jest w Polsce możliwy w większości regionów kraju, nie tylko w miejscach już słynących z dzikości. Tereny atrakcyjne przyrodniczo są w całej Polsce i często są dość rozległe – to nie tylko skrawki, ale często duże kompleksy leśne, dzikie odcinki rzek itd.

3. Zróżnicowanie środowiska przyrodniczego

Polska dysponuje dużym bogactwem form krajobrazowych. Mamy wybrzeże morza, duże i liczne pojezierza, rzeki o różnym charakterze i skali, świetnie zachowane puszcze, różnorodne obszary górskie. Możliwa jest tu pełna różnorodność doświadczeń przyrodniczych.

4. Niewykorzystany potencjał turystyczny

Wiele terenów o wysokiej wartości przyrodniczej pozostaje niezagospodarowanych turystycznie. Rozwój turystyki przyrodniczej może być szansą gospodarczą i rozwojową dla tych regionów.

5. Naturalne enklawy bez presji turystycznej

W Polsce wciąż wiele miejsc atrakcyjnych przyrodniczo nie jest zatłoczonych albo wręcz pozostaje nieodkrytych. Umożliwia to spokojny, kontemplacyjny wypoczynek w naturze i ciszy. Wiele obszarów kraju ma niską (i ciągle spadającą) gęstość zaludnienia. Łatwo być sam na sam z przyrodą.

6. Duża lesistość Polski

Duża powierzchnia lasów sprzyja rozwojowi turystyki leśnej, pieszej i rowerowej. Rozległe kompleksy leśne są dostępne w niemal wszystkich regionach Polski.

7. Dzikie obszary górskie i wyżynne

Choć Polska za granicą ma wizerunek kraju nizinnego, to w górach i na wyżynach oferuje tereny o bardzo dużych walorach naturalnych i krajobrazowych umożliwiających przyrodniczą turystykę górską.

8. Rozbudowany system ochrony przyrody

Duża liczba parków narodowych i krajobrazowych w połączeniu z rezerwatami przyrody i obszarami Natura 2000 stanowi doskonałą bazę dla rozwijania turystyki przyrodniczej.

9. Występowanie rzadkich gatunków zwierząt, w tym dużych ssaków

W Polsce występują duże ssaki (np. żubr, wilk, ryś, niedźwiedź, łось) oraz rzadkie gatunki ptaków, świadczy to o dobrym stanie środowiska naturalnego. Polska przyroda oferuje wyjątkowe doświadczenia kontaktu z dzikim życiem (ang. Wildlife).

10. Niskie zanieczyszczenie światłem i hałasem

Polska, w porównaniu do wielu krajów Europy Zachodniej, wciąż posiada obszary o wysokiej jakości ciszy i ciemnego nieba, atrakcyjne dla miłośników obserwacji gwiazd, ale też po prostu dla osób zmęczonych hałasem i zgiełkiem miasta, szukających wytchnienia i ciszy.

11. Szeroka sieć agroturystyki

Dostępna baza noclegowa dzięki sieci gospodarstw wiejskich i domów gościnnych tworzy dobre warunki do rozwoju turystyki przyrodniczej.

12. Powiązanie przyrody z kulturą lokalną

Różnorodność krajobrazów często łączy się z lokalnym dziedzictwem kulturowym. To wzmacnia możliwe doznania turysty przyrodniczego o dodatkowy aspekt.

13. Polska rajem dla ptasiarzy

Nasz kraj stanowi atrakcyjne miejsce dla birdwatcherów i miłośników ptaków z całej Europy ze względu na dużą liczbę obszarów podmokłych oraz położenie na szlakach migracyjnych ptaków i ważnych korytarzach ekologicznych.

14. Wysoki poziom bezpieczeństwa w środowisku naturalnym

Przyrodę obserwować można bez zagrożenia życia i zdrowia. Właściwie brak jest groźnych dla człowieka gatunków, liczba wypadków z udziałem zwierząt jest niewielka. Tereny cenne przyrodniczo są w większości bezpieczne i nadające się do samodzielnego uprawiania turystyki przyrodniczej.

15. Silna marka turystyczna niektórych regionów

Tradycje turystyczne i znane destynacje (np. Puszcza Białowieska, Tatry) wzmacniają wizerunek Polski jako kraju przyjaznego turystyce przyrodniczej. Znane miejsca mogą być ambasadorami całej polskiej przyrody jako marki, a także innych, mniej uczęszczanych obszarów cennych przyrodniczo.

Słabe strony (Weaknesses):

1. Niespójna i nierównomierna sieć szlaków turystycznych

Choć sieć szlaków turystycznych w Polsce jest dobrze rozwinięta, to jest niespójna (szlaki nie zawsze łączą się w sieć, nie tworzą pętli od punktów węzłowych) oraz nierównomiernie rozprzestrzeniona po kraju – są obszary z dużą gęstością szlaków i takie, gdzie prawie ich nie ma.

2. Niespójny system informacji turystycznej i przyrodniczej

W Polsce brakuje jednolitego systemu informacji o atrakcjach/walorach/szlakach turystycznych. Nie ma go nawet na poziomie wszystkich parków narodowych, nie wspominając o systemie ogólnokrajowym obejmującym wszystkie tereny cenne przyrodniczo i udostępnione do ruchu turystycznego.

3. Brak systemu monitorowania ruchu turystycznego

Ruch turystyczny nie jest systematycznie badany. Niedostateczna wiedza o natężeniu i strukturze ruchu turystycznego na obszarach cennych przyrodniczo utrudnia zarządzanie i ochronę tych terenów.

4. Wysoka punktowa presja turystyczna

Duże i wciąż rosnące natężenie ruchu w kilku ikonicznych miejscach stanowi rosnące zagrożenie dla przyrody, ale również obniża jakość doświadczeń związanych z turystyką przyrodniczą dla osób odwiedzających te lokalizacje.

5. Społeczne przyzwolenie na dewastację przyrody

Powszechne łamanie zakazów i zasad (np. używanie quadów, wjazdy samochodami do lasu) negatywnie wpływa na stan przyrody, stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa zwierząt i ludzi oraz obniża jakość doświadczeń związanych z obcowaniem z przyrodą dla bardziej wrażliwych jej odbiorców (hałas, śmieci itp.).

6. Niejednolity standard infrastruktury turystycznej

Różnice w jakości schronisk, punktów informacji, miejsc odpoczynku czy oznakowania są zauważalne zarówno między regionami, jak i nawet w obrębie konkretnych obszarów (np. w rejonach, które tylko częściowo są objęte obszarami parku narodowego).

7. Ograniczona dostępność komunikacyjna terenów przyrodniczych

Problem wykluczenia transportowego oraz słaba sieć infrastruktury dla alternatywnych form transportu (np. dróg rowerowych) ogranicza możliwości dotarcia w miejsca atrakcyjne przyrodniczo dla osób nieposiadających samochodu. Z kolei zmasowana obecność turystów korzystających z aut w zestawieniu z małą ilością miejsc parkingowych wprowadza impas komunikacyjny i zwiększoną presję na przekształcanie obszarów cennych przyrodniczo.

8. Niedobór wysokiej jakości usług przewodnickich

Nie mamy wystarczającej oferty ze strony profesjonalnych, dobrze

przygotowanych przewodników specjalizujących się w turystyce przyrodniczej. Brak jest też kultury korzystania z usług przewodnickich: panuje przekonanie, że do obcowania z przyrodą nie potrzeba przewodnika, podczas gdy skorzystanie z odpowiednio zaprojektowanych usług tego typu podwyższa jakość doświadczeń przyrodniczych i zmniejsza ryzyko zachowań szkodliwych dla przyrody.

9. Konflikt między ochroną a udostępnianiem przyrody

Nie zawsze przemyślane ograniczenia w dostępie do przyrody i niekiedy nadmierne restrykcje i zakazy zniechęcają do samodzielnych wycieczek przyrodniczych i utrudniają rozwój nowych form turystyki przyrodniczej. Niekiedy brak odpowiedniego kompromisu pomiędzy potrzebami ochrony środowiska a oczekiwaniami lokalnych społeczności.

10. Specyfika polskiej pogody

Zmienność warunków atmosferycznych zniechęca do planowania dłuższych wypraw plenerowych – latem mogą się do tego przyczyniać gwałtowne zjawiska atmosferyczne (oraz nadużywanie alertów RCB odstraszaających od wychodzenia z domu), a w okresie jesienno-zimowym przeszkodą jest krótki dzień, niskie temperatury i ślota.

11. Ograniczone możliwości biwakowania w naturze

Nawet jedna noc spędzona „w dziczy” potrafi zupełnie zmienić podejście do doświadczania kontaktu z przyrodą. Niestety, niewielka liczba legalnych miejsc do biwakowania „na dziko” ogranicza możliwości turystyki przygodowej. Brak standaryzacji i rozproszenie lokalizacji miejsc do nocowania w naturze utrudnia planowanie dłuższych wypraw przyrodniczych.

12. Bariery finansowe

Dla wielu turystów inne formy turystyki (np. zagraniczne wyjazdy all inclusive) są bardziej atrakcyjne cenowo. W Polsce odstraszaają wysokie koszty zakwaterowania/dojazdu/wyżywienia czy specjalistycznych usług przewodnickich, zakupu lub wynajmu sprzętu itp.

13. Niedostateczna promocja turystyki przyrodniczej

Świadomość na temat wysokich walorów polskiej przyrody i możliwości uprawiania turystyki przyrodniczej w naszym kraju wciąż jest niska. Dominuje autostereotyp, że w polskiej przyrodzie „nie ma nic wyjątkowego”, a po prawdziwy kontakt z dziką przyrodą trzeba jechać do egzotycznych destynacji.

14. Sezonowość ruchu turystycznego

W wielu regionach kraju aktywność turystyczna kumuluje się w krótkich okresach roku (np. latem, choć nie tylko). Skutkuje to nadmierną presją turystyczną w sezonie i zastojami poza sezonem. To utrudnia utrzymanie się przedsiębiorcom związanym z branżą turystyczną.

15. Niedostosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Brak uniwersalnego projektowania ogranicza dostępność turystyki przyrodniczej dla szerokiej grupy odbiorców z ograniczeniami poruszania się: OzN, osobom starszym, rodzicom z małymi dziećmi.

Szanse (Opportunities):

1. Przyroda – mocna strona Polski

Polska może wzmocnić swoją rozpoznawalność jako destynacja dla osób poszukujących autentycznego kontaktu z naturą. Tak jak do Włoch jeździ się po zabytki, klimat i kuchnię, tak do Polski można jeździć po dziką przyrodę. Jest to szansa zarówno dla turystów zagranicznych, jak i dla bardziej zrównoważonej turystyki wewnętrznej.

2. Widok na las

Systematyczny wzrost powierzchni lasów, przy jednoczesnej bardziej zrównoważonej gospodarce istniejącymi zasobami, to szansa dla rozwoju nowych szlaków, form turystyki leśnej oraz inicjatyw z dziedziny edukacji przyrodniczej.

3. Powstawanie nowych obszarów chronionych

W Polsce na utworzenie czeka kilka parków narodowych, a także krajobrazowych i rezerwatów. Ich powstanie to nie tylko zwiększenie obszarów chronionych, ale też szansa na promowanie nowych regionów z powodów przyrodniczych.

4. Rosnący trend „bycia offline” i ucieczki w naturę

Coraz więcej osób szuka wyciszenia, spokoju i odłączenia od internetu. W Polsce wiele obszarów wciąż pozbawionych jest zasięgu dobrej jakości sieci internetowej, co można przekuć w nasz atut.

5. Nowe mody związane z naturą – np. leśne kąpiele

Zainteresowanie praktykami prozdrowotnymi w otoczeniu przyrody tworzy niszę dla nowych form spędzania czasu w środowisku naturalnym. Wiele z nich jest zaimportowanych z innych kultur, ale szansą jest opowiedzenie na nowo tradycyjnie polskich form, np. grzybobrania czy ziołolecznictwa.

6. Rosnące zainteresowanie turystyką lokalną

W Polsce rośnie moda na „lokalność” i wyjątkowość, w sieci viralowe okazują się treści ukazujące nietypowe atrakcje czy zwyczaje znane tylko w jednym miejscu. To rosnący trend wspierany przez mechanizmy EU. Tworzy on również nowe możliwości w kontekście turystyki przyrodniczej związanej na przykład z nietypowymi gatunkami (np. chomiki europejskie na Lubelszczyźnie etc).

7. Zmęczenie komercjalizacją turystyki masowej

Formuła turystyki all inclusive, choć konkurencyjna cenowo, staje się powtarzalna i coraz mniej pożądana. Zmęczenie zatłoczonymi i ustandaryzowanymi kurortami zwiększa atrakcyjność niezadeptanych, a jednocześnie spokojniejszych regionów, które mogą przyciągnąć możliwościami uprawiania turystyki przyrodniczej.

8. Silver tsunami – wzrost liczby aktywnych seniorów

Polskie społeczeństwo się starzeje i będzie się starzeć coraz bardziej. Jednocześnie „starość” coraz częściej wiąże się z dobrym zdrowiem i aktywnością. Coraz liczniejsza grupa starszych osób dysponujących czasem i środkami może poszukiwać spokojnych, przyrodniczych form wypoczynku.

9. Wieś spokojna, wieś odludna

Spadek gęstości zaludnienia na terenach wiejskich to szansa na rozwój turystyki przyrodniczej w nowych, odludnych miejscach.

10. Trend coolcations – odpoczynek w chłodniejszych krajach

Zmiany klimatyczne powodują, że turyści szukają wytchnienia w umiarkowanym klimacie Polski, unikając upałów i pożarów południa Europy.

11. Moda na zdrowie fizyczne i psychiczne

Rosnące zainteresowanie ruchem na świeżym powietrzu, dbałością o zdrowie psychiczne i dobrostan emocjonalny sprzyja również turystyce przyrodniczej, która łączy w sobie wszystkie te elementy.

12. Nowe formy pracy i wypoczynku (np. workation)

Upowszechnienie pracy zdalnej umożliwia dłuższe pobyty poza miastem. Łączenie pracy z przebywaniem w otoczeniu przyrody zwiększa apetyt na pogłębienie zainteresowania przyrodą i częstsze przebywanie w niej, a to otwiera drzwi do świata turystyki przyrodniczej.

13. Rozwój technologii wspierających dostępność – e-rowery

Powszechność rowerów elektrycznych zwiększa mobilność osób starszych lub mniej sprawnych. Pozwala też na dłuższe wycieczki przyrodnicze i dotarcie w miejsca dotąd niedostępne osobom mniej sprawnym, np. ze względu na przewyższenia.

14. Większa dostępność (w tym cenowa) sprzętu outdoorowego

Coraz większa dostępność sprzętu do turystyki przyrodniczej, biwakowania czy bushcraftu zwiększa liczbę potencjalnych uczestników tego typu aktywności. Sprzęty te stają się przy tym coraz bardziej dostępne cenowo.

Zagrożenia (Threats):

1. Rosnąca dostępność sprzętu dewastującego środowisko

Rozjeżdżanie lasów, łąk i wzgórz quadami i motocyklami czy pływanie w kółko na wypożyczonym ślizgaczu to coraz bardziej przystępne formy spędzania wolnego czasu w przyrodzie (a w zasadzie – jej kosztem). Maszyny te powodują hałas płoszący zwierzęta, niszczą roślinność i dewastują teren, zakłócają też wypoczynek innych.

2. Zwiększająca się presja turystyczna na wybrane obszary

Niektóre obszary cenne przyrodniczo stały się turystycznymi szlakami – na skutek ich obiektywnej wartości, ale też w efekcie mód. W efekcie Tatry, Mazury czy brzeg Wisły w okolicach Warszawy paradoksalnie przestały być celem turystycznym dla części osób szukających autentycznego doświadczenia przebywania w przyrodzie. Twórcy oferty turystycznej dążą do rozciągnięcia swojej oferty na cały rok, więc przyjazd poza sezonem przestaje być rozwiązaniem. Jednocześnie nie brakuje obszarów o takiej samej lub porównywalnej atrakcyjności, które leżą turystycznym odłogiem.

3. Zjawisko fast tourismu

Czterogodzinne spływy kajakowe, wysoki samochodem na polanę w podmiejskim lesie, wjeżdżanie kolejką na górski szczyt – coraz popularniejszy styl szybkiego, powierzchownego podróżowania („dojazd – atrakcja – wyjazd”) nie sprzyja turystyce opartej na zasadach poszanowania przyrody.

4. Przywiązanie do onlajnu

„Dzisiejsza młodzież”, dla której świat cyfrowy jest podstawową rzeczywistością, może mieć duże opory przed odcięciem się od internetu i wyjściem w dziczą. Młodzi ludzie nie są przyzwyczajeni do dłuższych wędrówek czy do spania w namiocie, a aktywność fizyczna odbywa się w sterylnych warunkach (jogging, siłownia).

5. Starzenie się społeczeństwa

Zwiększający się odsetek osób starszych, mimo że może tworzyć nowe nisze turystyczne, ogranicza dynamikę i różnorodność aktywności przyrodniczych. Seniorzy są mniej mobilni, mogą brać udział w wyprawach na krótsze trasy, część bardziej wymagających miejsc będzie dla nich niedostępna.

6. Rozlewanie się miast i suburbanizacja

Niekontrolowana ekspansja zabudowy mieszkaniowej na tereny podmiejskie ogranicza dostęp do przyrody dla mieszkańców metropolii i dzieli podmiejskie ekosystemy. By obsłużyć nowe budynki mieszkalne, konieczne jest budowanie obiektów użyteczności publicznej (szkoły, sklepy) oraz sieci dróg.

7. Słabe postrzeganie Polski jako miejsca wakacyjnego

Dla części Polaków (zwłaszcza tych zamożniejszych) wyjazd wakacyjny musi oznaczać podróż zagraniczną – do ciepłych lub egzotycznych krajów. Turystyka krajowa bywa postrzegana jako opcja dla osób mniej zamożnych, niemogących sobie pozwolić na wyjazd zagraniczny. Wyjazdy lokalne zostają przyporządkowane do weekendów, w najlepszym przypadku długich – majówki, Bożego Ciała etc.

8. Zmiany klimatyczne

Wzrost temperatur, susze i ekstremalne zjawiska pogodowe mogą doprowadzić do zaniku części siedlisk i ograniczenia atrakcyjności przyrodniczej niektórych regionów.

Nieregularne warunki pogodowe, burze i anomalie klimatyczne zniechęcają do planowania dłuższych pobytów w naturze.

Fot. Tomasz Kaczor

Analiza TOWS

Analiza TOWS jest metodologicznym rozwinięciem klasycznej analizy SWOT, której celem jest przekształcenie zidentyfikowanych czynników wewnętrznych i zewnętrznych w konkretne strategie działania. W niniejszym podejściu najpierw zestawiamy mocne i słabe strony sektora z pojawiającymi się szansami i zagrożeniami, a następnie analizujemy możliwe kombinacje tych elementów, prowadzące do czterech typów strategii:

- SO** – wykorzystanie mocnych stron do maksymalizacji szans,
- ST** – wykorzystanie mocnych stron do minimalizacji zagrożeń,
- WO** – przezwyciężanie słabości w celu wykorzystania szans,
- WT** – minimalizacja słabości i unikanie zagrożeń.

Dzięki przeprowadzonej analizie możliwe jest wskazanie najbardziej realistycznych i efektywnych kierunków strategicznego rozwoju sektora, pozwalających zarówno zwiększać atrakcyjność turystyki przyrodniczej, jak i chronić zasoby przyrodnicze.

Kierunki możliwych strategii na podstawie analizy TOWS:

Strategia SO (wykorzystanie mocnych stron do wykorzystania szans): Polska powinna rozwijać turystykę przyrodniczą w oparciu o bogactwo i różnicowanie przyrody, wykorzystując przy tym nowe trendy, m.in. slow travel, workation i offline. Warto promować dzikie obszary jako europejski produkt turystyczny, integrując lokalne dziedzictwo kulturowe oraz rozwijając profesjonalne usługi przewodnickie i edukacyjne. Rozszerzenie sieci gospodarstw agroturystycznych oraz infrastruktury dostępnej dla seniorów i osób o ograniczonej mobilności zwiększy atrakcyjność oferty.

Strategia ST (wykorzystanie mocnych stron do ograniczenia zagrożeń): Należy wykorzystać mocne strony przyrodnicze i bezpieczeństwo środowiska do zarządzania presją turystyczną poprzez dywersyfikację destynacji i promocję mniej obciążonych obszarów. Rozbudowa systemu monitoringu ruchu turystycznego, regulacje dotyczące korzystania ze sprzętu motorowego i nadzór nad zagrożeniami środowiskowymi pozwolą minimalizować skutki rosnącej presji i zmian klimatycznych.

Strategia WO (minimalizacja słabości poprzez wykorzystanie szans):

Słabe strony infrastruktury, dostępności i informacji turystycznej można niwelować poprzez rozwój systemów cyfrowych, aplikacji mobilnych i platform rezerwacyjnych, promowanie usług przewodnickich i edukacji przyrodniczej. Trendy związane z lokalnością i zdrowym stylem życia mogą wspierać rozwój atrakcji przyrodniczych w nowych, niezagospodarowanych obszarach, zmniejszając punktową presję na popularne miejsca.

Strategia WT (minimalizacja słabości i unikanie zagrożeń): Konieczne jest zintegrowane planowanie przestrzenne i koordynacja działań instytucji zarządzających przyrodą, aby ograniczyć konflikty między ochroną a udostępnianiem. Rozwój standardów infrastruktury i bezpieczeństwa, uregulowanie biwakowania oraz edukacja turystów w zakresie zasad odpowiedzialnej turystyki ograniczą negatywny wpływ zagrożeń środowiskowych i presji turystycznej. Wprowadzenie polityki zrównoważonej promocji Polski jako destynacji przyrodniczej pomoże zmniejszyć ryzyko utraty autentyczności i przeciążenia najbardziej atrakcyjnych obszarów.

Strategia SO (wykorzystanie mocnych stron do wykorzystania szans) jest najbardziej rekomendowana dla rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce.

Uzasadnienie:

Polska posiada liczne mocne strony (dzikość, różnicowanie środowiska, system ochrony przyrody), które w pełni mogą wykorzystać obecne trendy społeczne, kulturowe i zdrowotne (slow travel, offline, wellbeing, lokalność). Strategia SO pozwala aktywnie rozwijać turystykę przyrodniczą, zwiększać liczbę odwiedzających świadomych ochrony przyrody, jednocześnie wzmacniając lokalne społeczności, dbając o walory przyrodnicze. Dodatkowo, elementy strategii WO (minimalizacja słabości poprzez wykorzystanie szans) mogą być traktowane jako uzupełnienie, czyli równoległe inwestycje w monitoring ruchu, promocję i dostępność infrastruktury.

7. Diagnoza potencjału turystyki przyrodniczej w Polsce – podsumowanie

Zasięg turystyki przyrodniczej może być nieograniczony. Zasoby do prowadzenia obserwacji, spacerów czy warsztatów są wszędzie, nawet w największych miastach.

przedstawicielka warszawskiego NGO

Kompleksowa diagnoza stanu turystyki przyrodniczej w Polsce, oparta na analizach danych statystycznych, analizie trendów, badaniach ilościowych i jakościowych oraz pogłębionych wywiadach eksperckich, wykazała, że sektor znajduje się w momencie dużych możliwości rozwojowych. Wynikają one głównie ze wzrostu popularności aktywnego wypoczynku na łonie natury oraz bogactwa zasobów przyrodniczych Polski. Niemniej, w kontekście zarządzania ruchem turystycznym i ochrony przyrody, kluczowe jest rozróżnienie, że choć turystyka przyrodnicza motywowana jest potrzebą poznania natury, to sama motywacja poznawcza nie gwarantuje zrównoważonego rozwoju ani minimalizacji presji na ekosystemy. W świetle analizy TOWS, najbardziej rekomendo-

wanym kierunkiem działania jest Strategia SO (wykorzystanie mocnych stron do maksymalizacji szans), koncentrująca się na wykorzystaniu unikalnych polskich walorów przyrodniczych do zaspokojenia rosnącego, świadomego popytu. Strategia musi skupiać się na budowie spójnego, systemowego podejścia, które będzie bezpieczne dla środowiska, dostępne społecznie i wspierające ochronę różnorodności biologicznej.

Kluczowe Szanse Rozwojowe

Rosnące zainteresowanie turystyką przyrodniczą jest napędzane przez globalne i krajowe trendy, które stanowią największą szansę dla rozwoju sektora.

Obszar	Szansa Rozwojowa (Na podstawie analiz PEST+E i SWOT)
Slow Travel / Lokalność	Wysoka popularność trendów Slow Travel i Workation, rosnące zapotrzebowanie na dłuższą i spokojniejszą obecność w naturze, autentyczne i hiperlokalne doświadczenia. Trend ten sprzyja odkrywaniu mniej znanych, niezadeptanych regionów.
Wellbeing i detoks cyfrowy	Zapotrzebowanie na ciszę i zdrowie (Wellbeing), wzrost potrzeby regeneracji psychicznej i fizycznej, „detoksu cyfrowego” i wyciszenia w naturze; rosnące znaczenie zjawisk takich jak kąpiele leśne (Shinrin-yoku) i sylwoterapia.
Eko i odpowiedzialność	Klimatocentryczne wybory turystyczne, rosnąca świadomość ekologiczna i flight shaming kierują popyt ku turystyce krajowej, zrównoważonej i niskoemisyjnej. Istnieje potencjał dla rozwoju wolonturystyki i nauki obywatelskiej (citizen science).
Popyt specjalistyczny	Wzrost popytu na turystykę specjalistyczną (np. ornitologia – globalny rynek wart miliardy dolarów) oraz formy takie jak bushcraft, botanika i geologia. Polska, jako „raj dla ptasiarzy”, może wykorzystać ten potencjał.
Trendy zewnętrzne (Coolcationing)	Zmiany klimatyczne i ekstremalne upały w Europie Południowej (Grecja, Włochy) zwiększają atrakcyjność Polski jako destynacji oferującej komfort termiczny (Coolcationing).
Technologie	Hiperpersonalizacja i Zarządzanie Ruchem: Wykorzystanie aplikacji mobilnych, VR/AR oraz sztucznej inteligencji (AI) do personalizacji doświadczeń oraz do zarządzania przepustowością i ruchem turystycznym na obszarach wrażliwych.

Tabela 5. Kluczowe Szanse Rozwojowe

Najważniejsze bariery i zagrożenia

Analiza PEST+E oraz konsultacje wykazały, że największe zagrożenia dla rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce nie pochodzą z wnętrza sektora, lecz z jego otoczenia i są powiązane z procesami środowiskowymi, źle funkcjonującym systemem planowania przestrzennego i strategicznego na wszystkich poziomach podziału administracyjnego kraju.

Wnioski z diagnozy jednoznacznie wskazują, że najpilniejszą potrzebą strategiczną jest zintegrowanie ochrony przyrody z planowaniem przestrzennym wraz z rozwojem systemów zarządzania ruchem turystycznym i edukacją, aby turystyka przyrodnicza stała się narzędziem wspierającym, a nie degradującym, cenne polskie ekosystemy.

Obszar	Bariera / Zagrożenie (Wynik w Matrycy PEST+E)
Ład Przestrzenny	Brak ładu przestrzennego oraz presja urbanistyczna i inwestycyjna na obszary cenne przyrodniczo, skutkująca trwałym niszczeniem krajobrazu i fragmentacją siedlisk.
Środowisko i Klimat	Ekstremalne zjawiska pogodowe, susze, pożary zmieniają funkcjonowanie obszarów turystycznych i form wypoczynku.
Zarządzanie Zasobami leśnymi	Intensywna gospodarka leśna, nadmierna wycinka drzew i prace zrywkowe w lasach stanowiących największy obszar udostępniania turystycznego, negatywnie wpływając na krajobraz i atrakcyjność turystyczną.
Presja i Zachowanie Turystów	Wzrost ruchu w hotspotach (Tatry, Mazury, lasy miejskie) prowadzi do punktowego przeciążenia i obniżenia jakości doświadczeń. Rosnące zanieczyszczenia komunikacyjne i hałas, a także wykorzystanie sprzętu dewastującego środowisko (quady, motocykle).
Regulacje i Finanse	Słabe finansowanie parków narodowych i krajobrazowych oraz infrastruktury przyrodniczej. Zawite procedury administracyjne i konflikty między ochroną a udostępnianiem.
Wyzwania Kadrowe/ Promocyjne	Brak wystarczającej oferty wysokiej jakości certyfikowanych usług przewodnickich specjalizujących się w turystyce przyrodniczej oraz niedostateczna promocja polskiej przyrody jako silnej, rozpoznawalnej marki.

Tabela 6. Najważniejsze bariery i zagrożenia

Część druga: Strategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce

1. Wizja i misja

WIZJA

Polska jest europejskim liderem zrównoważonej turystyki przyrodniczej. Bogactwo bioróżnorodności, wysokie walory środowiskowe oraz zróżnicowanie naturalnych krajobrazów stanowią główny czynnik rozwoju turystyki, rekreacji i edukacji przyrodniczej, realizowanych z poszanowaniem zasad ochrony przyrody i z korzyścią dla społeczności lokalnych.

Wizja rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce to kompleksowa projekcja przyszłości, w której Polska staje się europejskim liderem zrównoważonej turystyki przyrodniczej. Rozwój tej dziedziny aktywności odbywa się z pełnym poszanowaniem dla przyrody. Częstszy i bardziej pogłębiony kontakt z dziką przyrodą wśród mieszkanek i mieszkańców Polski owocuje większym poparciem dla idei jej ochrony. Rozwijająca się dziedzina turystyki przyrodniczej stanowi realną dźwignię dla lokalnej gospodarki. Odczuwalny dziś konflikt pomiędzy ideą ochrony przyrody a potrzebą rozwoju zostaje złagodzony lub zażegnany.

Unikatowe walory naszego kraju – bogactwo bioróżnorodności, duża dostępność obszarów przyrodniczo cennych oraz zróżnicowanie naturalnych krajobrazów – stanowią kluczowe czynniki rozwoju turystyki, rekreacji i edukacji przyrodniczej. Mądre wykorzystanie tego potencjału sprawia, że turystyka przyrodnicza jest uprawiana w różnych zakątkach kraju, również tych dziś słabo uczęszczanych czy nieodkrytych, a presja turystyczna na dzisiejsze ikoniczne lokalizacje maleje. Turystyka przyrodnicza stanowi coraz popularniejszą formę aktywności społecznej, zaspokajając różne potrzeby zmieniającego się społeczeństwa: aktywności (w tym fizycznej) coraz liczniejszej grupy seniorów, integracji rodzin i całych społeczności. W poznawaniu przyrody rozmaitym grupom pomagają Ambasadorzy Natury – lokalni przewodnicy angażujący w poznawanie walorów przyrodniczych przyrody i efektywne działania w celu polepszenia jej stanu. W obcowaniu z przyrodą pomagają nowe zasady ułatwiające nocowanie w lasach oraz ujednoliconą i dobrze zaprojektowaną infrastrukturę, uwzględniającą potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Etos turystyki przyrodniczego jest podzielany

przez coraz szersze grono mieszkanek i mieszkańców i zaczyna być czymś domyślnym i pożądanym – nieśmiecenie w lesie, niezachowywanie się w sposób szkodliwy i hałaśliwy i dbanie o przyrodę staje się elementem naszego narodowego DNA równie oczywistym jak polska gościnność.

W naszej wizji Polska to również kraj coraz liczniej odwiedzany przez turystów przyrodniczych z całego świata. Dzięki rozwojowi sieci szlaków i przewodników oraz produktów turystycznych takich jak „Big Five”, Polska staje się atrakcyjnym kierunkiem dla świadomych i wrażliwych na przyrodę turystów szukających możliwości kontaktu z dzikością. Jednocześnie dzięki przemyślanym regulacjom, dobrze zaprojektowanej infrastrukturze oraz sieci przewodników, obserwacja przyrody nie wiąże się z jej dewastacją i zagrożeniem dla bioróżnorodności.

MISJA:

„Udostępniać i chronić”

Naszą misją jest ochrona i racjonalne udostępnianie zasobów przyrodniczych poprzez rozwój turystyki, która łączy edukację, doświadczenie przebywania w przyrodzie i odpowiedzialność za środowisko naturalne. Strategia zakłada zwiększenie zainteresowania turystyką przyrodniczą poprzez racjonalne zwiększenie dostępności do terenów atrakcyjnych przyrodniczo, rozproszenie ruchu turystycznego i minimalizację jego wpływu na przyrodę. Ważnym elementem misji jest wzmacnianie lokalnych społeczności poprzez rozwój zrównoważonych form gospodarowania obszarami przyrodniczo cennymi.

2. Cele strategiczne i operacyjne

Obszary priorytetowe:

1. Edukacja | 2. Infrastruktura | 3. Legislacja | 4. Promocja

1. Edukacja

Cel strategiczny:

Budowa systemu edukacyjnego, który kształtuje etos turystów przyrodniczych oraz wspiera rozwój ich społeczności

Cele operacyjne:

- 1.1** Zwiększenie świadomości przyrodniczej i etosu odpowiedzialnego turysty
- 1.2** Rozwój kompetencji i kwalifikacji kadr turystyki przyrodniczej
- 1.3** Zwiększenie udziału społeczności w edukacji i działaniach terenowych
- 1.4** Wzmocnienie potencjału NGO i społeczności lokalnych

3. Legislacja

Cel strategiczny:

Adaptacja przepisów prawa w kierunku zwiększenia dostępności i jednocześnie zapewnienia ochrony zasobów przyrodniczych

Cele operacyjne:

- 3.1** Wzmocnienie ochrony przyrody na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo
- 3.2** Zrównoważone rozproszenie ruchu turystycznego dzięki regulacjom prawnym
- 3.3** Poprawa współpracy między Lasami Państwowymi, samorządami i instytucjami ochrony przyrody

2. Infrastruktura

Cel strategiczny:

Zrównoważone udostępnianie przyrody w sposób bezpieczny i odpowiedzialny poprzez budowę infrastruktury oraz tworzenie nowych produktów z zakresu turystyki przyrodniczej

Cele operacyjne:

- 2.1** Dostarczenie rzetelnych i regularnych danych o ruchu turystycznym w obszarach przyrodniczo cennych
- 2.2** Zapewnienie bezpiecznych i zrównoważonych zasad biwakowania oraz korzystania z infrastruktury
- 2.3** Zrównoważone rozproszenie ruchu turystycznego poprzez planowanie i rozwój sieci szlaków
- 2.4** Zwiększenie dostępności przyrody poprzez rozwój infrastruktury w mniej uczęszczanych regionach

4. Promocja

Cel strategiczny:

Budowa rozpoznawalnej marki „Polska – kraj natury”

Cele operacyjne:

- 4.1** Rozwój i wdrożenie działań promocyjnych ukazujących bogactwo przyrodnicze Polski na arenie krajowej i międzynarodowej
- 4.2** Promowanie turystyki przyrodniczej jako atrakcyjnej i odpowiedzialnej alternatywy dla turystyki masowej
- 4.3** Zwiększenie długofalowego zainteresowania turystyką przyrodniczą

3. Programy działań

W strategii rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce wyznaczono cztery priorytety: Edukację, Infrastrukturę, Legislację i Promocję. W każdym z nich zarekomendowano do realizacji szereg programów i projektów, które wynikają bezpośrednio z analiz danych, badań społecznych oraz z przygotowanej wcześniej analizy SWOT/TOWS. Zaproponowane programy są odpowiedzią na kluczowe szanse rozwojowe oraz główne bariery i zagrożenia, zidentyfikowane na podstawie przeprowadzonej wcześniej diagnozy.

Dla każdego programu wymieniono te cele operacyjne, które są przez niego realizowane (programy działań najczęściej realizują więcej niż jeden cel operacyjny), oraz określono pilność ich wprowadzenia (gdzie 1 - projekt najmniej pilny, 3 - projekt najpilniejszy), trudność realizacji (1 - projekt najłatwiejszy do wdrożenia, 3 - projekt najtrudniejszy), potencjalne ryzyka oraz efekt strategiczny. W kolejnych częściach rozdziału opisano programy strategiczne wraz z ich uzasadnieniem.

Zdiagnozowany problem / szansa	Priorytet działań	Cele operacyjne
Popularność trendów Slow travel i Workation; popyt na autentyczne, hiperlokalne doświadczenia, odkrywanie mniej znanych regionów	Infrastruktura, Promocja	2.2; 2.3; 2.4; 3.2; 4.1; 4.2; 4.3;
Wellbeing i Detoks cyfrowy, zapotrzebowanie na ciszę, regenerację i wyciszenie w naturze (shinrin-yoku, sylwoterapia)	Edukacja, Infrastruktura, Promocja	1.2; 2.2; 2.4; 4.2;
Eko i Odpowiedzialność, klimatocentryczne wybory, „flight shaming”, potencjał wolonturystyki i citizen science	Edukacja, Promocja	1.1; 1.4; 4.2;
Popyt specjalistyczny, dynamiczny rozwój turystyki specjalistycznej (ornitologia, bushcraft, botanika, geologia)	Edukacja, Infrastruktura, Promocja	1.2; 1.3; 1.4; 2.2; 2.4; 4.1;
Przesunięcie strumieni turystycznych ku chłodniejszym rejonom (Coolcationing)	Promocja	4.1; 4.2; 4.3;
Technologie; Hiperpersonalizacja doświadczeń i zarządzanie ruchem (AI/VR/AR, rezerwacje)	Edukacja, Infrastruktura	1.2; 2.1;
Chaos urbanistyczny i presja deweloperska na obszary cenne	Edukacja, Legislacja	1.1; 3.1;
Ekstremalne zjawiska pogodowe, susze, pożary, powódzie	Edukacja, Legislacja	1.1; 3.1; 3.3;
Zarządzanie zasobami przyrodniczymi, intensywna gospodarka leśna, nadmierna wycinka drzew i prace zrywkowe w lasach	Legislacja	3.1; 3.3;
Nadmierna presja turystyczna, przeciążenia hotspotów, hałas, szkody (quady, motocykle)	Edukacja, Infrastruktura, Legislacja	1.1; 2.3; 2.4; 3.1; 3.2;
Brak stabilności polityki publicznej, słabe finansowanie i zawite procedury	Legislacja	3.3;
Niedobór certyfikowanych usług przewodnickich, słaba rozpoznawalność Polski jako kraju o dużych walorach przyrodniczych	Edukacja, Promocja	1.2; 1.4; 4.1; 4.3;

Tabela 7. Matryca wyzwań, priorytetów i celów operacyjnych

Nr	Program działań	Realizowane cele operacyjne
1	„Dziki dzień w szkole” – rozbudowa terenowej edukacji przyrodniczej w programie nauczania szkolnego	1.1, 1.3;
2	„Kodeks Turysty Przyrodniczego” – stworzenie dekalogu zasad zachowania w przyrodzie oraz kampanii społecznej, promującej odpowiedzialne zachowania w naturze	1.1, 4.2;
3	„Dzika Polska” – zintegrowana marka i platforma (portal + aplikacja + społeczność + system zgłoszeń i interwencji)	1.1, 1.4, 2.1, 2.3, 4.1, 4.3;
4	„Ambasadorzy Natury” – stworzenie systemu wsparcia liderów społeczności lokalnych i systemu certyfikacji dla przewodników, edukatorów i animatorów lokalnych.	1.3, 1.4, 4.2;
5	Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej przy parkach narodowych i krajo- brazowych	1.4;
6	„Zanocuj w lesie” – rozszerzenie programu LP	2.2, 3.2;
7	Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów	2.2, 2.4;
8	Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczenia szlaków	2.3, 2.4;
9	„Wzornik turystyczny” – katalog dobrych praktyk dla projektantów infrastruktury	2.4;
10	Wprowadzenie systemów monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitów odwiedzin w wybranych lokalizacjach	2.1, 2.3, 3.2;
11	Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej	3.3;
12	Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody	3.1;
13	„Zielone Zachęty” – system motywacji do odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej	1.1, 1.3, 4.2;
14	„Big Five” i nie tylko – stworzenie kampanii medialnych i społecznościowych, promujących Polskę jako kraj dzikiej natury	4.1, 4.3;
15	Tworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych	1.3, 4.2;
16	„Lokalne mikroprzygody” – wspieranie mikroturystyki przyrodniczej blisko miejsca zamieszkania	1.3, 1.4, 2.3, 2.4, 4.1, 4.2, 4.3;
17	Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT	3.3;

Tabela 8. Zestawienie programów działań

„Dziki dzień w szkole”

– rozbudowa terenowej edukacji przyrodniczej w programie nauczania szkolnego.

Lider: Ministerstwo Edukacji Narodowej

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Lasy Państwowe, parki narodowe i krajobrazowe, centra edukacji ekologicznej, samorządy, organizacje pozarządowe (np. OTOP, Klub Przyrodników, WWF Polska), ośrodki doskonalenia nauczycieli.

„Dziki dzień w szkole” to program, którego celem jest wprowadzenie cyklicznego dnia spędzanego przez uczniów w naturze. Będzie to ważny krok w stronę nauki i wychowania przyrodniczego w oparciu o bezpośrednie doświadczanie natury. Program obejmie wszystkie poziomy edukacji – od szkół podstawowych po szkoły średnie.

Zajęcia będą odbywać się w lesie, na łące, w parku, nad rzeką lub w innym bliskim terenie zielonym. Offline, bez telefonów, w atmosferze obserwacji i uważności na otoczenie. Projekt ma pokazać, że wartościowa edukacja przyrodnicza nie wymaga dalekich wyjazdów ani specjalistycznego sprzętu – wystarczy najbliższa okolica szkoły i odpowiednie spojrzenie.

Program zakłada przeprowadzenie „Dzikich dni” w roku szkolnym, powiązanych z rytmem przyrody: wiosną, latem, jesienią i zimą. Każda edycja ma swój motyw przewodni: np. „dzień drzew”, „mikroświaty”, „woda i jej ślady”, „zimowe tropy”. Dzięki temu uczniowie poznają przyrodę w różnych porach roku i rozumieją cykliczny charakter ekosystemów. Opracowane zostaną scenariusze zajęć, które nauczyciel może łatwo wykorzystać niezależnie od poziomu zaawansowania. Materiały będą dostosowane zarówno do przestrzeni miejskich, jak i wiejskich.

Program wprowadzi również krótkie szkolenia dla nauczycieli – z bezpieczeństwa terenowego, prowadzenia zajęć outdoorowych, zasad etycznych i podstaw biologii terenowej. Szkoły otrzymają zestawy mininarzędzi:

dzi: lupy, proste zestawy do badania wody, karty pracy, identyfikatory gatunków oraz dostęp do bazy cyfrowych materiałów dydaktycznych. Ważnym elementem „Dzikiego dnia” będzie zapoznanie uczniów z zasadami Kodeksu Turysty Przyrodniczego w praktyce. Uczniowie poznają zasady poruszania się w terenie, respektowania ciszy, niepozostawiania śladów i chronienia miejsc wrażliwych. Dzięki temu projekt łączy naukę biologii z kształtowaniem odpowiedzialnych postaw.

Regularny kontakt z naturą ma korzystny wpływ na zdrowie psychiczne młodych osób, stąd wdrożenie programu może być ważnym elementem zapobiegania skutkom kryzysu psychicznego wśród młodzieży.

Skala priorytetu: 3

Program ma wysoką wartość edukacyjną, zdrowotną i społeczną. Wspiera realizację misji strategii w najprostszej i najbliższej uczniom formie.

Poziom trudności: 1-2

Realizacja jest stosunkowo łatwa organizacyjnie. Wymaga przygotowania scenariuszy, szkoleń dla nauczycieli i stworzenia formalnych wytycznych.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.3

Ryzyka:

- Niewystarczające przygotowanie ze strony kadry nauczycielskiej.
- Brak odpowiednich warunków terenowych w niektórych szkołach miejskich.
- Ograniczone wsparcie organizacyjne ze strony dyrekcji szkół.

Efekt strategiczny:

Upowszechnienie codziennego kontaktu uczniów z naturą, rozwój empatii ekologicznej i odpowiedzialności środowiskowej, wzmocnienie więzi społecznych wokół przyrody.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie zestawu uniwersalnych scenariuszy i materiałów dydaktycznych do prowadzenia „Dzikiego dnia w szkole”	Liczba opracowanych i opublikowanych scenariuszy zajęć terenowych	Zapewnienie każdej szkole narzędzi do realizacji zajęć outdoorowych niezależnie od lokalizacji i poziomu nauczania
2. Wprowadzenie „Dzikiego dnia w szkole” do kalendarza szkolnego	Odsetek szkół realizujących program	Upowszechnienie regularnego kontaktu uczniów z naturą jako elementu programu nauczania
3. Przeprowadzenie szkoleń dla nauczycieli z zakresu edukacji przyrodniczej i bezpieczeństwa na szlaku	Liczba przeszkolonych nauczycieli	Zwiększenie kompetencji nauczycieli w zakresie prowadzenia zajęć przyrodniczych w terenie
4. Wyposażenie szkół w minizestawy terenowe (lupy, karty pracy, zestawy do badań wody, identyfikatory gatunków)	Liczba szkół, które otrzymały zestawy edukacyjne	Ułatwienie skutecznej realizacji zajęć w terenie, niezależnie od lokalnych zasobów

Tabela 9. Zadania, wskaźniki i cele działania „Dziki dzień w szkole”

„Kodeks Turysty Przyrodniczego”

czyli opracowanie i promowanie dekalogu odpowiedzialnej turystyki.

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Lasy Państwowe, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, parki narodowe i krajobrazowe, Ministerstwo Edukacji Narodowej, służby ratownicze (TOPR, GOPR, WOPR), samorządy, organizacje pozarządowe (np. Leave No Trace Polska, Klub Przyrodników, WWF, OTOP), środowiska akademickie i przewodniczące, influencerzy, media (w tym publiczne), Polska Organizacja Turystyczna, centra edukacji przyrodniczej,

„Kodeks Turysty Przyrodniczego” to zestaw zasad odpowiedzialnego i świadomego obcowania z przyrodą. Dokument powstanie we współpracy z Parkami Narodowymi, Parkami Krajobrazowymi, Lasami Państwowymi oraz służbami ratowniczymi. Opracowane zasady będą spójne, praktyczne i oparte na realnych potrzebach ochrony przyrody. Duży nacisk zostanie położony na wytłumaczenie, z czego wynikają zasady i restrykcje. Jednocześnie Kodeks stanowić ma zachętę do uprawiania turystyki przyrodniczej. Kodeks nie ma na celu wprowadzania nowych przepisów. Jego zadaniem jest ujęcie istniejących zasad w nowej, bardziej przystępnej i dającej większe możliwości promocyjne formie.

Kodeks będzie miał formę około 10 krótkich, jednoznacznych zasad, odnoszących się m.in. do: poruszania się poza szlakami, zachowania ciszy, respektowania gatunków chronionych, ograniczania śladu węglowego, zasad palenia ognia, biwakowania, obserwacji zwierząt, korzystania z technologii, bezpieczeństwa oraz poszanowania lokalnych społeczności mieszkańców terenów chronionych. Kodeks ma być zrozumiały zarówno dla uczniów, jak i dorosłych turystów oraz osób odwiedzających tereny przyrodnicze okazjonalnie.

Projekt zakłada opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej: znaków, piktogramów, infografik i krótkich wersji kodeksu oraz QR kodów odnoszących się do materiałów umieszczonych w internecie, które mogą być umieszczane na tablicach terenowych, mapach, stronach internetowych, w aplikacjach mobilnych, na biletach do parków czy w podręcznikach szkolnych. Ważnym elementem jest dostępność – zaplanowane jest przygotowanie wersji dla dzieci, osób z niepełnosprawnościami, rodzin, seniorów i turystów zagranicznych. Kodeks zostanie również włączony do programów edukacyjnych: „Dziki dzień w szkole”, szkoleń przewodników, kursów dla nauczycieli oraz materiałów tworzonych w parkach narodowych i krajobrazowych. Powstaną proste narzędzia – np. karty terenowe – które pomogą nauczycielom i edukatorom pracować z Kodeksem w praktyce.

Elementem projektu jest przygotowanie i realizacja ogólnopolskich kampanii społecznych, które – wychodząc od Kodeksu – promować

będą odpowiedzialne postawy wobec przyrody, rozwijanie świadomości ekologicznej oraz kształtowanie kultury zrównoważonego korzystania z terenów przyrodniczych. Kampanie będą skierowane do różnych grup odbiorców – turystów, rodzin, szkół, społeczności lokalnych, a także branży turystycznej. Ich wspólnym przesłaniem będzie zachęcanie do szacunku dla natury, przestrzegania zasad bezpieczeństwa i etyki przebywania w przyrodzie, zgodnie z ideą „Nie zostawiaj śladu”. Do współtworzenia kampanii zaproszeni zostaną influencerzy i dziennikarze turystyczni oraz przyrodniczy, Ambasadorzy Natury, środowiska outdoorowe, przewodnicy, organizacje pozarządowe i media branżowe. Kampanie obejmą zarówno media społecznościowe, jak i tradycyjne, a także przestrzeń publiczną.

Ważnym elementem będzie komponent regionalny – realizacja lokalnych kampanii tematycznych w parkach narodowych i krajobrazowych, lasach i rezerwatach, promujących specyfikę i potrzeby danego regionu. Wszystkie kampanie będą spójne wizualnie i merytorycznie, tworząc jednolity przekaz o odpowiedzialnym korzystaniu z przyrody w Polsce.

Skala priorytetu: 3

Jest to kluczowy projekt edukacyjny i komunikacyjny, tworzący fundament działań edukacyjnych i wspierający inne obszary strategii.

Poziom trudności: 2

Wymaga szerokiej współpracy instytucjonalnej oraz złożonej kampanii informacyjnej, ale przynosi wysoką wartość systemową.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.3

Ryzyka:

- Postrzeganie kodeksu jako zbioru zakazów zamiast inspirującego narzędzia edukacji.
- Niewystarczające finansowanie i skromność czasu kampanii.
- Pracochłonne i drogie tworzenie lokalnych kampanii społecznych.

Efekt strategiczny:

Ugruntowanie w społeczeństwie jednolitego modelu i etosu odpowiedzialnego zachowania w naturze. Budowa wspólnego języka wartości między turystami, instytucjami i lokalnymi społecznościami.

Zwiększenie świadomości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności wobec przyrody. Wzmocnienie szacunku dla środowiska naturalnego oraz promocja Polski jako kraju, w którym troska o naturę jest elementem tożsamości narodowej i codziennego stylu życia.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Partycypacyjne opracowanie i przyjęcie „Kodeksu Turysty Przyrodniczego”	Liczba opracowanych zasad oraz liczba instytucji i organizacji współtworzących dokument	Stworzenie spójnego, prostego i powszechnie akceptowanego zestawu zasad odpowiedzialnego korzystania z przyrody
2. Opracowanie identyfikacji wizualnej, materiałów promocyjnych i wersji cyfrowych (grafiki, piktogramy, QR, infografiki, filmy)	Liczba materiałów graficznych i multimedialnych oraz liczba instytucji wykorzystujących je	Zwiększenie dostępności i atrakcyjności przekazu zasad Kodeksu w przestrzeni publicznej
3. Włączenie Kodeksu do programów edukacyjnych i szkoleniowych (szkoły, przewodnicy, edukatorzy, parki)	Liczba realizowanych programów edukacyjnych i szkoleń, w których stosowany jest Kodeks	Integracja zasad Kodeksu z systemem edukacji formalnej i nieformalnej
4. Przeprowadzenie ogólnopolskiej kampanii informacyjno-edukacyjnej	Liczba odbiorców kampanii w mediach, liczba publikacji i postów promujących zasady	Upowszechnienie zasad Kodeksu wśród społeczeństwa i turystów, budowa świadomości odpowiedzialnych zachowań

Tabela 10. Zadania, wskaźniki i cele działania „Kodeks Turysty Przyrodniczego”

„Dzika Polska”

czyli utworzenie ogólnopolskiej, społecznościowej platformy wymiany informacji z zakresu turystyki przyrodniczej.

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki / Polska Organizacja Turystyczna

Partnerzy: Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, lokalne organizacje turystyczne, parki narodowe i krajobrazowe, organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną przyrody i turystyką, jednostki samorządu terytorialnego, ośrodki naukowe, media przyrodnicze. Dodatkowo dla funkcjonalności „Bezpieczny Szlak”: GOPR, TOPR, WOPR, Państwowa Straż Pożarna, policja, samorządy, operatorzy sieci teleinformatycznych, firmy z branży IT i geoinformacji.

„Dzika Polska” to strona i aplikacja, składające się na ogólnopolską platformę społecznościową, która stanie się centralnym miejscem wymiany wiedzy, inspiracji i praktycznych informacji dotyczących turystyki przyrodniczej. Jej zadaniem jest połączenie rozproszonych zasobów – stron parków, NGO, samorządów, Lasów Państwowych, blogów, aplikacji i mediów – w jeden spójny system.

W jej centrum znajdzie się interaktywna mapa przyrodnicza Polski, zawierająca:

- sieć szlaków, ścieżek przyrodniczych i tras tematycznych,
- miejsca obserwacji przyrodniczych,
- punkty infrastruktury (wiaty, wieże, czatownie, kładki),
- aktualne komunikaty terenowe,
- rekomendacje ekspertów i przewodników,

- informacje o certyfikowanych wydarzeniach, spacerach, spotkaniach,
- baza kontaktowa certyfikowanych przewodników przyrodniczych,
- moduł edukacyjny i gamification,
- system interaktywnych odznak przyrodniczych i wyzwań terenowych.

„Dzika Polska” stanie się przestrzenią działań społecznych. Użytkownicy będą mogli dodawać relacje terenowe, zdjęcia, obserwacje oraz oceniać trasy i obiekty. Powstanie moduł citizen science, umożliwiający zbieranie danych, zgłaszanie obserwacji gatunków, współpracę z badaczami oraz udział w akcjach monitoringowych. Informacje zbierane w portalu będą ważnym zasobem do badania ruchu turystycznego i zachowań czy preferencji turystów.

Istotnym elementem będzie grywalizacja – cyfrowe odznaki, wyzwania, rankingi. Rozwiązanie to ma zachęcać do odpowiedzialnych zachowań, poznawania nowych miejsc i udziału w inicjatywach prośrodowiskowych. Platforma będzie także narzędziem promocji lokalnych usług (w tym przewodnickich), produktów, wydarzeń, festiwali, warsztatów i mikrowypaw.

Strona edukacyjna projektu obejmuje zestaw materiałów multimedialnych: m.in. krótkie filmy, infografiki, przewodniki i minikursy dotyczące obserwacji przyrodniczych (np. rozpoznawania skał i minerałów, obserwacji ptaków, tropienia zwierząt, zasad „Leave No Trace”, poruszania się w terenie, bezpieczeństwa i pierwszej pomocy).

Zasoby umieszczane na stronie w większości pochodzić mogą z istniejących materiałów, opracowywanych i udostępnionych na wolnych licencjach przez instytucje (np. centra edukacyjne PN i PK, PTTK, Lasy Państwowe, współpraca z twórcami treści internetowych w social me-

diach) czy organizacje pozarządowe. Rolą zespołu redakcyjnego będzie dobór najbardziej wartościowych materiałów i umieszczenie ich w zasobach „Dzikiej Polski”. Możliwe też będzie przekazanie administratorom szlaków (czyli przedstawicielom PN, PK, LP, PTTK) uprawnień redakcyjnych na stronie, co pozwoliłoby im na samodzielne dodawanie treści.

Docelowo platforma powinna objąć funkcję parasolową nad istniejącymi obecnie, wartościowymi, ale rozproszonymi portalami, jak prowadzony przez LP „Czas w las” czy wojewódzkie portale turystyczne. Optymalnym rozwiązaniem byłoby dodanie udostępnianych tam treści do „Dzikiej Polski”.

Ważnym elementem strony i aplikacji „Dzika Polska” będzie także funkcjonalność Bezpieczny Szlak. Będzie to system zgłoszeń i interwencji terenowych, służący zwiększeniu bezpieczeństwa turystów oraz poprawie ochrony przyrody. Celem programu jest umożliwienie szybkiego i skutecznego reagowania na zagrożenia i niedogodności – zarówno dla ludzi, jak i środowiska – poprzez włączenie użytkowników w system monitorowania sytuacji w terenie. Projekt łączy ideę citizen science i crowdsourcingu z profesjonalnymi procedurami zarządzania kryzysowego i ochrony przyrody.

System umożliwi:

- zgłaszanie zagrożeń i nieprawidłowości (np. pożary, zaśmiecenie, zniszczenia infrastruktury, obecność zwierząt wymagających pomocy, nielegalne działania w lasach i parkach);
- zgłaszanie wypadków lub sytuacji niebezpiecznych na szlakach turystycznych;
- bieżące informowanie użytkowników o zamknięciach tras, warunkach pogodowych, alertach i ostrzeżeniach przyrodniczych.

System będzie oparty na centralnej bazie danych i mapie interaktywnej, połączonej z istniejącymi rozwiązaniami Lasów Państwowych, parków narodowych oraz służb ratowniczych.

Aplikacja mobilna pozwoli na korzystanie z funkcji offline, geolokalizację zgłoszeń i raportowanie przez użytkowników.

Skala priorytetu: 3

To inicjatywa kluczowa, wzmacniająca wszystkie filary strategii, szczególnie edukację, promocję i zarządzanie ruchem.

Poziom trudności: 2-3

Projekt złożony technologicznie i organizacyjnie, wymagający współpracy wielu instytucji oraz stabilnego finansowania.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.4; 2.1; 2.3; 4.1; 4.3

Ryzyka:

- Wyzwania techniczne związane z integracją danych z różnych instytucji.
- Ryzyko niewłaściwego wykorzystania systemu (fałszywe zgłoszenia).
- Konieczność zapewnienia stałego finansowania utrzymania i aktualizacji systemu.
- Ryzyko niskiej aktywności użytkowników po początkowej fazie projektu.

Efekt strategiczny:

Stworzenie jednego miejsca w internecie, w którym zgromadzone będą najważniejsze informacje, zasoby danych i materiały z zakresu turystyki przyrodniczej.

Podniesienie bezpieczeństwa turystów na szlakach.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Zaprojektowanie, stworzenie i uruchomienie portalu oraz aplikacji mobilnej „Dzika Polska”	Portal i aplikacja udostępnione odbiorcom; liczba aktywnych użytkowników	Stworzenie centralnej platformy komunikacji, informacji i edukacji dla turystyki przyrodniczej
2. Utworzenie i obsługa modułu społecznościowego (relacje, citizen science, rankingi, grywalizacja, odznaki)	Liczba aktywnych użytkowników społeczności; liczba przesłanych obserwacji	Włączenie społeczności w działania edukacyjne i ochronne poprzez współtworzenie treści i danych terenowych
3. Wdrożenie systemu zgłoszeń i interwencji terenowych „Bezpieczny Szlak”	Liczba przyjętych i obsługanych zgłoszeń; średni czas reakcji służb	Zwiększenie bezpieczeństwa turystów i skuteczności reagowania na zagrożenia dla przyrody i ludzi
4. Kampania promocyjna marki „Dzika Polska” i edukacja użytkowników w zakresie odpowiedzialnej turystyki	Liczba odbiorców kampanii; liczba publikacji i postów promujących	Wzmocnienie rozpoznawalności marki „Dzika Polska” i promocja etycznych zachowań w naturze

Tabela 11. Zadania, wskaźniki i cele działania „Dzika Polska”

„Ambasadorzy Natury”

– stworzenie systemu wsparcia liderów społeczności lokalnych i systemu certyfikacji dla przewodników, edukatorów i animatorów lokalnych.

Lider: Ministerstwo Klimatu i Środowiska / Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Partnerzy: Lasy Państwowe, parki narodowe i krajobrazowe, Polska Organizacja Turystyczna, NGO działające w obszarze edukacji ekologicznej i turystyki przyrodniczej, samorządy lokalne, szkoły, uczelnie, ośrodki edukacji przyrodniczej, uczelnie wyższe (wydziały biologii, geografii, turystyki i pedagogiki), parki narodowe, regionalne dyrekcje ochrony środowiska, organizacje pozarządowe zajmujące się edukacją przyrodniczą i turystyką, samorządy wojewódzkie i lokalne.

„Ambasadorzy Natury” to ogólnopolski program tworzenia sieci lokalnych liderów turystyki przyrodniczej. Jego celem jest wzmocnienie kompetencji, rozpoznawalności i zaangażowania społecznego osób, które na co dzień angażują się w promocję oraz ochronę przyrody – przewodników, edukatorów, nauczycieli, członków NGO, pasjonatów i aktywnych mieszkańców obszarów przyrodniczo cennych.

Program koncentruje się na profesjonalizacji lokalnych liderów poprzez szkolenia, mentoring i wsparcie merytoryczne. Obejmuje proces rekrutacji, cykl szkoleń podstawowych i specjalistycznych, certyfikację oraz roczne plany działań lokalnych. Szkolenia prowadzone będą przez ekspertów z parków narodowych, Lasów Państwowych, uczelni i organizacji pozarządowych.

Ambasadorzy otrzymają dostęp do biblioteki materiałów edukacyjnych, narzędzi komunikacji i systemu mentoringowego. Wsparcie instytucji i ekspertów pomoże im rozwijać własne inicjatywy – spacerzy przyrodnicze, warsztaty, akcje edukacyjne, monitoring obywatelski, tworzenie ścieżek tematycznych i tras.

Wprowadzenie programu Ambasadorów będzie odpowiedzią na problem braku formalnej certyfikacji przewodników i osób prowadzących terenowe działania przyrodnicze. Nie jest możliwe ani pożądane formalne przywrócenie regulacji zawodu przewodnika. „Ambasadorzy Natury” będą mogli stać się znakiem jakości i mechanizmem certyfikującym, który potwierdzać będzie, że przewodnik może zaoferować organizację wycieczek i zajęć na najwyższym poziomie.

Ważnym elementem projektu jest promocja i wyróżnienie liderów. W ramach „Dzikiej Polski” powstanie mapa „Ambasadorów Natury”, cykl reportaży prezentujących ich działania oraz konkurs na najciekawsze inicjatywy lokalne.

„Ambasadorzy Natury” stanowiąc będą również platformę współpracy między społecznościami a instytucjami zarządzającymi obszarami chronionymi. W ten sposób przyczynią się do integracji działań oddolnych z polityką ochrony przyrody.

Skala priorytetu: 2-3

Projekt kluczowy, wzmacniający fundamenty społeczne i edukacyjne strategii.

Poziom trudności: 2

Wymaga dobrej koordynacji organizacyjnej, ale nie jest obciążony wysoką złożonością technologiczną.

Realizowane cele operacyjne: 1.3; 1.4

Ryzyka:

- Ograniczona liczba zgłoszeń.
- Trudności w utrzymaniu aktywności uczestników po zakończeniu szkoleń.
- Niewystarczające zasoby finansowe na długofalowe wsparcie mentoringowe.
- Ograniczona motywacja uczestników do nieformalnej certyfikacji.
- Niewystarczające finansowanie szkoleń w kolejnych latach.

Efekt strategiczny:

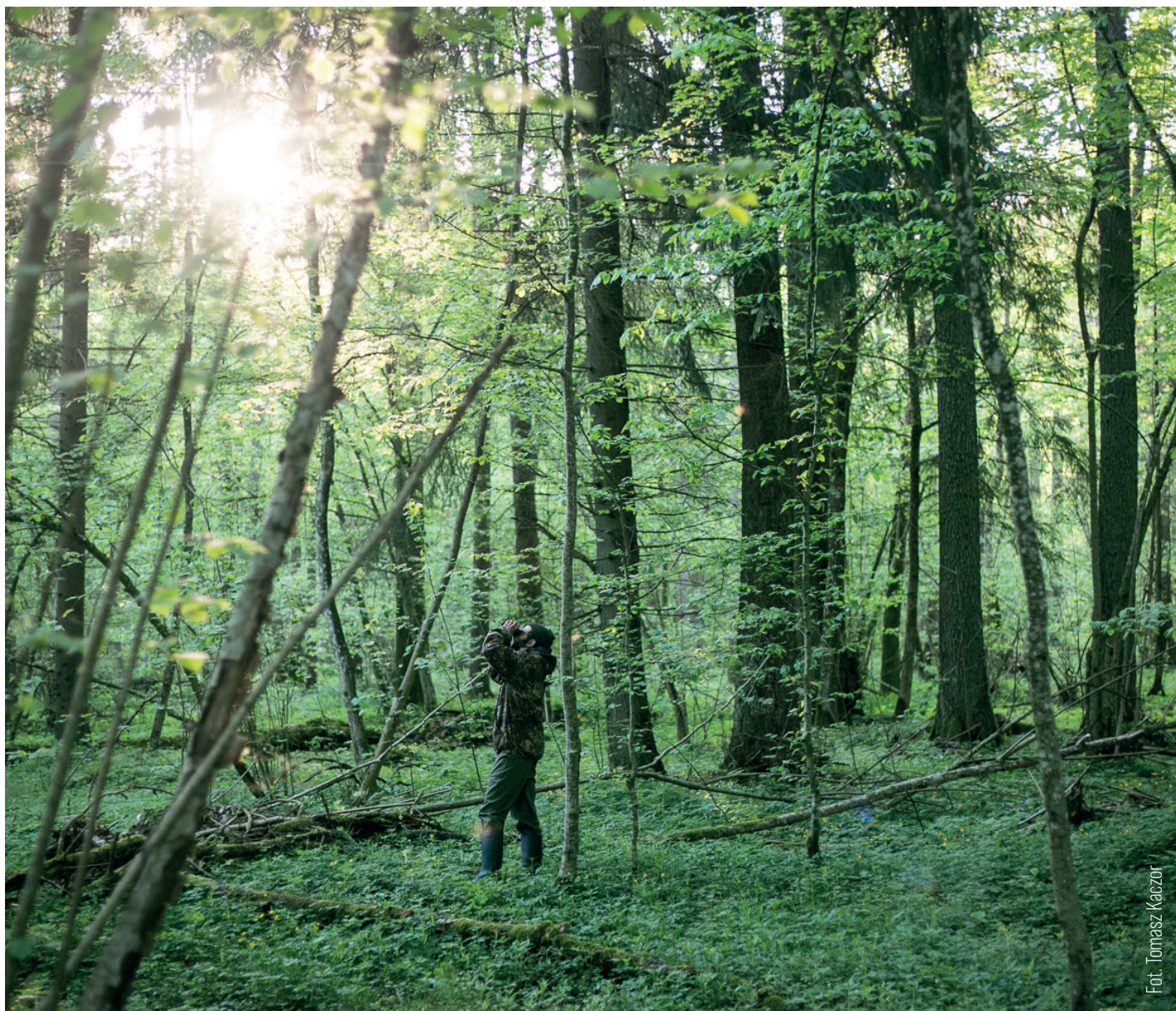
Zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w ochronę i promocję przyrody, budowa pozytywnego wizerunku Polski jako kraju przyjaznego naturze i ludziom.

Rozwój trwałych kompetencji w zakresie zrównoważonej turystyki i edukacji przyrodniczej.

Profesjonalizacja i poprawa wizerunku kadr zajmujących się turystyką przyrodniczą i edukacją ekologiczną, wzrost jakości przekazu o przyrodzie.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie systemu certyfikacji dla przewodników, edukatorów i animatorów lokalnych	Liczba wydanych certyfikatów	Ujednolicenie standardów kompetencji w turystyce przyrodniczej i edukacji ekologicznej
2. Rekrutacja i powołanie ogólnopolskiej sieci „Ambasadorów Natury”	Liczba aktywnych Ambasadorów; liczba regionów objętych programem	Zbudowanie struktury lokalnych liderów turystyki przyrodniczej w skali ogólnopolskiej
3. Przeprowadzenie cyklu szkoleń i mentoringu dla Ambasadorów (podstawowych i specjalistycznych)	Liczba przeprowadzonych szkoleń; liczba godzin szkoleniowych; liczba uczestników	Podniesienie kompetencji liderów w zakresie edukacji, bezpieczeństwa, komunikacji i zarządzania inicjatywami lokalnymi
4. Promocja „Ambasadorów Natury” i ich działań – kampania wizerunkowa, mapa i konkurs na najlepsze inicjatywy terenowe	Liczba publikacji medialnych; liczba odwiedzin mapy Ambasadorów; liczba inicjatyw zgłoszonych do konkursu	Wzmocnienie widoczności społecznych liderów i promocja ich roli w ochronie oraz promocji przyrody
5. Utworzenie systemu wymiany doświadczeń i długofalowego wsparcia dla Ambasadorów (sieciowanie, fora, raporty)	Liczba spotkań sieciujących i konferencji; liczba raportów ewaluacyjnych	Zapewnienie trwałości i rozwoju sieci Ambasadorów oraz monitorowanie efektów programu

Tabela 12. Zadania, wskaźniki i cele działania „Ambasadorzy Natury”

Fot. Tomasz Kaczor

Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej działających przy parkach narodowych i krajobrazowych

Lider: Ministerstwo Klimatu i Środowiska oraz lider wyłoniony spośród podmiotów zrzeszonych w organizacji sieciującej

Partnerzy: Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, centra edukacji ekologicznej, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Lasy Państwowe, parki narodowe i krajobrazowe, samorządy lokalne, Polska Organizacja Turystyczna, regionalne organizacje turystyczne, organizacje pozarządowe, uczelnie przyrodnicze

Projekt zakłada rozwój, modernizację i sieciowanie lokalnych centrów informacji i edukacji przyrodniczej funkcjonujących przy parkach narodowych, krajobrazowych i obszarach chronionych. Obecnie centra nie działają wszędzie tam, gdzie byłoby na nie zapotrzebowanie. Również ich wyposażenie, oferta i materiały edukacyjne są na różnym poziomie. Celem projektu jest stworzenie jednolitego standardu funkcjonowania centrów przyrodniczych w Polsce. Ważne elementy to zagęszczenie sieci, doposażenie istniejących centrów oraz wzmocnienie ich oferty przez wprowadzenie systemu wymiany materiałów edukacyjnych. W efekcie każde centrum stanie się lokalnym punktem kontaktowym między turystami, społecznością lokalną, służbami parkowymi i samorządami, a także źródłem wiedzy o odpowiedzialnym obcowaniu z przyrodą.

Centra powinny być zrzeszone w parasolowej organizacji sieciującej, która dbać będzie o ujednolicenie standardów (np. w postaci ujednolicenia identyfikacji wizualnej), wymianę materiałów edukacyjnych i doświadczeń, organizację sieciowania pracowników. Organizacja dbać będzie też o promocję centrów jako kluczowych miejsc edukacji przyrodniczej. Inspirację, jeśli chodzi o mechanizmy działania, stanowić może tutaj projekt „Ocalone dziedzictwa”, realizowany przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” w celu wspierania regionalnych izb pamięci.

Skala priorytetu: 3

Działanie kluczowe dla budowy systemowej infrastruktury informacyjnej wspierającej ochronę przyrody i turystykę zrównoważoną.

Poziom trudności: 2

Projekt o umiarkowanej złożoności technicznej, wymagający koordynacji między instytucjami i inwestycji infrastrukturalnych.

Realizowane cele operacyjne: 1.4

Ryzyka:

- Nierównomierne zaangażowanie instytucji w regionach.
- Nieutrzymanie długofalowości projektu ze względu na ograniczone finansowanie.
- Trudności w zapewnieniu spójnych standardów między różnymi typami instytucji prowadzących centra (PN, PK, LP, samorządy).

Efekt strategiczny:

Stworzenie nowoczesnych, dostępnych i dobrze wyposażonych centrów edukacji przyrodniczej o ujednoliconym standardzie, zasobie materiałów oraz identyfikacji wizualnej.

Utworzenie parasolowej organizacji sieciującej centra.

Utworzenie kanałów wymiany materiałów i doświadczeń dla personelu centrów.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Inwentaryzacja i ocena stanu istniejących centrów informacji przyrodniczej	Liczba przeanalizowanych centrów; raport diagnostyczny opracowany i zatwierdzony	Pozyskanie pełnej wiedzy o stanie infrastruktury, zasobów i potrzeb lokalnych centrów przyrodniczych
2. Opracowanie i wdrożenie ogólnopolskiego standardu funkcjonowania centrów przyrodniczych (obsługa, oferta, identyfikacja wizualna)	Standard zatwierdzony; liczba centrów wdrażających standard	Ujednolicenie jakości i wizerunku centrów jako profesjonalnych punktów edukacji i informacji o przyrodzie
3. Modernizacja, doposażenie i rozwój infrastruktury centrów przyrodniczych	Liczba zmodernizowanych centrów; liczba nowych stanowisk edukacyjnych lub ekspozycji	Poprawa jakości oferty edukacyjnej i informacyjnej poprzez inwestycje infrastrukturalne i technologiczne
4. Utworzenie organizacji parasolowej sieciującej centra informacji przyrodniczej [koordynacja, wymiana, promocja]	Powołanie organizacji, liczba członków sieci; liczba spotkań sieciowych	Zapewnienie koordynacji, wymiany doświadczeń i wspólnej promocji centrów w skali ogólnopolskiej

Tabela 13. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej działających przy parkach narodowych i krajobrazowych”

„Zanocuj w lesie”

– rozszerzenie programu Lasów Państwowych

Lider: Lasy Państwowe

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Polska Organizacja Turystyczna, parki narodowe i krajobrazowe, samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, środowiska harcerskie i outdoorowe, uczelnie przyrodnicze, lokalne grupy działania.

Program „Zanocuj w lesie” jest kontynuacją i rozszerzeniem inicjatywy Lasów Państwowych. Celem programu jest zapewnienie obywatelom legalnego, dostępnego i odpowiedzialnego kontaktu z naturą, poprzez umożliwienie nocowania w lasach i innych obszarach przyrodniczych, z poszanowaniem zasad ochrony środowiska i bezpieczeństwa. Inspiracją jest skandynawska zasada Allemansrätten – prawa wszystkich ludzi do korzystania z natury przy jednoczesnym obowiązku poszanowania jej zasobów.

Proponujemy, aby dla rozszerzenia programu zastosować podejście oparte na zasadzie „co nie jest zabronione, jest dozwolone”. Oznacza to stopniowe otwieranie większej części przestrzeni leśnych dla nocowania – z wyłączeniem terenów szczególnie wrażliwych przyrodniczo i rezerwatów przyrody. Stanem docelowym byłaby sytuacja zbliżona do tej znanej z krajów skandynawskich, gdzie domyślnie można nocować (jedną noc) na terenach leśnych, chyba że w danym miejscu działa wyjątek oparty na konkretnych podstawach (np. konieczność wykonywania prac gospodarczych czy względy środowiskowe). Program ma charakter ewolucyjny i będzie rozwijany w sposób dostosowany do lokalnych uwarunkowań oraz w porozumieniu z administracją terenową i społecznościami lokalnymi.

Argumentem za rozszerzeniem programu „Zanocuj w lesie” jest sukces jego pilotażowej edycji. Program opiera się na idei edukacji przez doświadczenie. Bezpośredni kontakt z naturą rozwija umiejętności outdoorowe, buduje odpowiedzialność za środowisko i wzmacnia więź człowieka z przyrodą. Jednocześnie program promuje kulturę zachowań zgodną z zasadą „Leave No Trace”, w tym właściwe obchodzenie się z ogniem, śmieciami, wodą i dziką fauną.

Integralną częścią projektu jest rozwój systemu informacji o zasadach korzystania z terenów leśnych – zarówno w przestrzeni cyfrowej (mapy, aplikacje, komunikaty terenowe), jak i w formie lokalnych punktów informacyjnych i tablic edukacyjnych. Program zakłada także współpracę z przewodnikami, edukatorami i wolontariuszami w roli opiekunów terenów, którzy będą wspierać użytkowników i dbać o zachowanie zasad odpowiedzialnego biwakowania.

Skala priorytetu: 3

Projekt kluczowy dla rozwoju odpowiedzialnej turystyki i budowania świadomości ekologicznej.

Poziom trudności: 1

Wymaga koordynacji między instytucjami i skutecznej komunikacji z użytkownikami, ale nie wiąże się z dużą złożonością technologiczną.

Realizowane cele operacyjne: 2.2; 3.2

Ryzyka:

- Potrzeba stałego monitoringu wpływu programu na środowisko i ruch turystyczny.
- Niewystarczająca edukacja użytkowników w zakresie zasad odpowiedzialnego biwakowania.
- Obawy lokalnych społeczności dotyczące bezpieczeństwa i porządku.

Efekt strategiczny:

Upowszechnienie w Polsce idei Allemansrätten – powszechnego, ale odpowiedzialnego dostępu do natury.

Rozszerzenie dostępności terenów leśnych do odpowiedzialnego nocowania i przebywania w naturze.

Wzrost liczby użytkowników programu przy zachowaniu wysokiego poziomu ochrony przyrody.

Rozwój systemu informacji i edukacji o zasadach biwakowania w lasach.

Zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska i zasad zrównoważonego korzystania z przyrody.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie nowych, zaktualizowanych zasad i wytycznych programu „Zanocuj w lesie”	Zaktualizowany regulamin i wytyczne zatwierdzone przez Lasy Państwowe i MKiŚ	Ujednolicenie zasad odpowiedzialnego nocowania w naturze oraz stopniowe poszerzanie dostępnych obszarów
2. Rozszerzenie obszaru programu – wyznaczenie nowych terenów dopuszczonych do biwakowania (pilotaże w wybranych obszarach)	Powierzchnia objęta programem; liczba nowych lokalizacji	Zwiększenie dostępności lasów i terenów przyrodniczych dla użytkowników zgodnie z zasadami zrównoważonego korzystania
3. Rozwój systemu informacji i edukacji o zasadach korzystania z programu (mapy, tablice, komunikaty)	Liczba punktów informacyjnych i tablic terenowych	Zwiększenie świadomości użytkowników w zakresie zasad odpowiedzialnego biwakowania i ochrony przyrody
4. Monitoring wpływu programu na środowisko i zachowania turystów	Liczba raportów ewaluacyjnych; liczba obszarów monitorowanych; dane o wpływie na przyrodę (zero degradacji)	Ocena skutków środowiskowych i społecznych programu oraz dostosowanie jego zasad

Tabela. 14 Zadania, wskaźniki i cele działania „Zanocuj w lesie”

Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów

Lider: Lasy Państwowe, samorządy lokalnej

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Polska Organizacja Turystyczna, samorządy lokalne, parki narodowe i krajobrazowe, organizacje pozarządowe, regionalne organizacje turystyczne, nadleśnictwa, branża carawaningowa, stowarzyszenia turystyczne i outdoorowe, wydziały architektury i wzornictwa

Projekt zakłada utworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych. Zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego, powinny one być dostosowane do potrzeb turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów. Projekt jest inspirowany modelowymi rozwiązaniami stosowanymi przez Estońskie Lasy Państwowe (RMK) oraz rozwiązaniami stosowanymi w niektórych lokalizacjach w Polsce.

Celem programu jest zwiększenie dostępności przyrody dla obywateli poprzez stworzenie prostych, ekologicznych i dobrze rozmieszczonych miejsc odpoczynku, które łączą funkcję turystyczną z zasadami ochrony środowiska i odpowiedzialnego korzystania z natury.

Miejsca biwakowe powinny tworzyć spójną, ogólnokrajową sieć, zarządzaną w sposób zrównoważony – bez stałej obsługi, lecz z utrzymaniem wysokich standardów bezpieczeństwa, porządku i estetyki. Infrastruktura oparta będzie na prostych, trwałych i ekologicznych rozwiązaniach:

- drewniane wiaty i stoły, paleniska, ekologiczne toalety, miejsca do zawieszenia hamaków,
- tablice informacyjne z mapą okolicy i zasadami korzystania oraz informacjami przyrodniczymi, związanymi z najbliższym otoczeniem,
- podstawowe pojemniki na odpady lub system „zabierz, co przyniosłeś”,
- punkty postoju i krótkiego noclegu dla camperów,
- integracja z cyfrową mapą i aplikacją terenową (w ramach platformy „Dzika Polska”).

Projekt opiera się na filozofii minimalnej infrastruktury i maksymalnego kontaktu z naturą.

Ważnym elementem będzie współpraca z samorządami, lokalnymi instytucjami i społecznościami lokalnymi, które będą mogły obejmować patronatem wybrane miejsca, dbać o ich stan i promować w ramach regionalnych produktów turystycznych.

Program będzie wdrażany w sposób stopniowy. Pierwszym krokiem powinno być prototypowanie rozwiązań w wybranych regionach (np. województwo warmińsko-mazurskie, Sudety). Po przetestowaniu rozwiązań i ewaluacji projekt powinien być rozszerzany do skali ogólnopolskiej. Docelowo projekt będzie zintegrowany z inicjatywami „Zanocuj w Lesie”, „Ambasadorzy Natury” i krajowym systemem informacji przyrodniczej.

Skala priorytetu: 3

Projekt strategiczny dla rozwoju infrastruktury turystyki zrównoważonej w Polsce i poprawy dostępności przyrody dla obywateli.

Poziom trudności: 2

Średnia złożoność organizacyjna; wymaga koordynacji międzyregionalnej, konsultacji środowiskowych i modelu utrzymania obiektów, ale nie jest technologicznie skomplikowany.

Realizowane cele operacyjne: 2.2; 2.4

Ryzyka:

- Ryzyko dewastacji lub niewłaściwego użytkowania miejsc.
- Nierównomierna dystrybucja infrastruktury między regionami.
- Potrzeba stałego systemu monitoringu i współpracy z lokalnymi służbami w celu sprzątnięcia i konserwowania infrastruktury.

Efekt strategiczny:

Stworzenie nowoczesnej, ogólnopolskiej sieci miejsc odpoczynku w naturze, inspirowanej modelem RMK z Estonii, wzmacniającej wizerunek Polski jako kraju dostępnego, przyjaznego przyrodzie i promującego kulturę odpowiedzialnego outdooru.

Fot. Szczepan Żurek

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Inwentaryzacja istniejących i potencjalnych lokalizacji pod bezobsługowe miejsca biwakowe	Liczba przeanalizowanych lokalizacji; zatwierdzony raport inwentaryzacyjny	Identyfikacja terenów odpowiednich dla utworzenia sieci biwakowych przy zachowaniu zasad ochrony środowiska
2. Opracowanie ogólnopolskiego standardu projektowego i funkcjonalnego dla miejsc biwakowych (w tym dla camperów)	Przyjęty dokument standardu	Ujednolicenie zasad tworzenia, wyposażenia i utrzymania miejsc biwakowych w całym kraju
3. Budowa i uruchomienie pierwszej serii bezobsługowych miejsc biwakowych (pilotaż)	Liczba utworzonych miejsc; liczba lokalizacji dla camperów	Zwiększenie dostępności przyrody dla obywateli przy zachowaniu zasad zrównoważonego korzystania
4. Integracja sieci miejsc biwakowych z systemem cyfrowym (mapa, aplikacja „Dzika Polska”)	Liczba lokalizacji wprowadzonych do systemu; liczba odwiedzin w aplikacji	Ułatwienie użytkownikom dostępu do informacji o miejscach biwakowych oraz zasadach korzystania
5. Wdrożenie systemu monitoringu, utrzymania i współpracy z samorządami oraz NGO	Liczba umów partnerskich z samorządami i NGO; liczba raportów utrzymaniowych	Zapewnienie trwałości, bezpieczeństwa i wysokiej jakości infrastruktury poprzez partnerstwa lokalne

Tabela 15. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz kamperów”

Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczania szlaków.

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, samorządy wojewódzkie i lokalne, parki narodowe i krajobrazowe, PTTK, organizacje pozarządowe, regionalne organizacje turystyczne, uczelnie, środowiska rowerowe, piesze i kajakowe.

Program zakłada rozwój i uzupełnienie istniejącej sieci szlaków turystycznych zgodnie z zasadami zróżnicowania, spójności i równomiernego rozproszenia na obszarze całej Polski. Szlaki związane z różnymi formami aktywności – piesze, rowerowe, konne, wodne i edukacyjne – w efekcie powinny tworzyć jeden zintegrowany system krajowy.

Elementem projektu jest wprowadzenie krajowych standardów i procedur wyznaczania szlaków, obejmujących m.in. jasne zasady planowania tras z uwzględnieniem walorów przyrodniczych i ograniczeń ochronnych, procedury uzgodnień między zarządcami gruntów, parkami i organizacjami turystycznymi oraz kryteria środowiskowe i krajobrazowe,

określające, gdzie i jak można i powinno się wytyczać nowe szlaki. Przeprowadzony zostanie audyt istniejącego systemu szlaków i ich umiejscowienia w prawodawstwie.

Szlaki tworzące sieć powinny spełniać określone standardy, a ich pojawienie się w systemie powinno stanowić gwarancję, że szlak jest dostępny i oznakowany. Projektowane szlaki powinny tworzyć spójną sieć, mieć połączenie z węzłami komunikacyjnymi i przystankami kolejowymi oraz tworzyć logiczne, jednolite pętle. Projekt ma sprzyjać rozwojowi turystyki przyrodniczej i innym rodzajom turystyki aktywnej, ale także ochronie obszarów cennych przyrodniczo poprzez właściwe zarządzanie ruchem turystycznym.

Projekt zakłada także cyfrową integrację sieci szlaków w ramach krajowej bazy danych – dostępnej przez portal i aplikację mobilną (m.in. w ramach platformy „Dzika Polska”). Użytkownicy będą mogli wyszukiwać trasy, sprawdzać warunki, pobierać mapy offline i uzyskiwać informacje o bezpieczeństwie oraz zasadach korzystania z obszarów chronionych.

Sukcesywnie powinno się dążyć do pełnego opisu szlaków pod kątem przebiegu tras i istnienia przeszkód terenowych – by ułatwić korzystanie ze szlaku osobom o różnych możliwościach ruchowych.

Ważnym elementem programu będzie również wprowadzenie oznaczenia „cichy szlak”. Oznaczenie to zyskają szlaki wytyczone w obszarach

z gwarantowanym elementem doświadczenia przebywania na szlaku w ciszy i spokoju. Takie szlaki będą musiały przebiegać z dala od dróg i siedlisk ludzkich, w miejscach, w których zabronione jest hałasowanie (używanie pojazdów mechanicznych ze szczególnym naciskiem na quady i motory crossowe i ślizgacze, głośna muzyka i urządzenia audio). Jednocześnie zachowanie ciszy będzie wymagane od użytkowników szlaku. Można zakładać, że w praktyce oznaczenie cichych szlaków zyskają ścieżki przebiegające w pobliżu terenów rezerwatów i ochrony ścisłej oraz położone na odludziach. Wykorzystanie monitoringu ruchu turystycznego pozwoli na weryfikowanie, czy ciszy nie zakłóca nadmierny ruch turystyczny. Ciche szlaki będą promowane jako miejsca do uprawiania form rekreacji opartych na spokoju, obserwacji, wsłuchiwaniu się w naturę i refleksji. Ciche szlaki będą wyznaczane w porozumieniu z parkami narodowymi, krajobrazowymi i Lasami Państwowymi. W wyznaczaniu szlaków pomocna będzie opracowana mapa akustyczna terenów przyrodniczych.

Ważnym elementem programu jest modernizacja infrastruktury towarzyszącej szlakom – wiat, miejsc odpoczynku, punktów widokowych, tablic edukacyjnych i systemów informacji terenowej zgodnie ze standardami opracowanymi we Wzorniku turystycznym. Sieć będzie rozwijana w ścisłej współpracy z samorządami, które zyskają narzędzie do promocji lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych.

Nowe zasady będą opracowane w formie „Kodeksu wytyczania szlaków” – dokumentu o charakterze normatywnym i instrukcyjnym, dostępnego dla samorządów, organizacji i inwestorów. Projekt obejmie również szkolenia dla planistów, projektantów i zarządców terenów.

Skala priorytetu: 3

Projekt strategiczny o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, wzmacniający dostępność, wizerunek i konkurencyjność Polski w obszarze turystyki przyrodniczej.

Poziom trudności: 2

Projekt średnio złożony, wymagający współpracy międzyinstytucjonalnej, koordynacji międzyregionalnej i opracowania krajowych standardów infrastrukturalnych i informacyjnych.

Realizowane cele operacyjne: 2.3; 2.4

Ryzyka:

- Trudności w integracji danych i standardów między instytucjami.
- Zróżnicowany poziom zaangażowania samorządów.
- Ryzyko nadmiernej presji turystycznej w obszarach wrażliwych.

Efekt strategiczny:

Powstanie spójnego, nowoczesnego systemu szlaków turystycznych łączącego walory przyrodnicze i kulturowe Polski. Opracowanie i wdrożenie krajowych standardów wytyczania szlaków turystycznych. Zagęszczenie i ujednolicenie sieci szlaków. Utworzenie cyfrowej bazy i interaktywnej mapy wszystkich szlaków w Polsce.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Inwentaryzacja i analiza istniejących szlaków turystycznych w Polsce	Raport o szlakach	Zgromadzenie wiedzy o aktualnej infrastrukturze, lukach i potrzebach w sieci szlaków
2. Opracowanie „Kodeksu wytyczania szlaków” – krajowych standardów i zasad planowania tras	Dokument standardów zatwierdzony przez MSiT i MKiŚ; liczba wdrożeń	Ujednolicenie zasad planowania, uzgodnień i oznakowania szlaków z poszanowaniem przyrody
3. Wprowadzenie kategorii i certyfikatu „Cichy szlak” wraz z mapą akustyczną terenów przyrodniczych	Liczba szlaków certyfikowanych; liczba obszarów objętych monitoringiem akustycznym	Promowanie form rekreacji opartych na ciszy i refleksji, ograniczenie hałasu w naturze
4. Modernizacja i rozwój infrastruktury towarzyszącej szlakom (wiaty, tablice, punkty odpoczynku)	Liczba zmodernizowanych punktów infrastruktury;	Poprawa bezpieczeństwa i komfortu użytkowników oraz podniesienie standardu infrastruktury
5. Szkolenia i warsztaty dla projektantów, samorządów i zarządców terenów z zasad zrównoważonego wytyczania szlaków	Liczba przeszkolonych uczestników; liczba szkoleń	Podniesienie kompetencji instytucji odpowiedzialnych za planowanie i utrzymanie sieci szlaków

Tabela 16. Zadania, wskaźniki i cele działania „Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczania szlaków”

„Wzornik turystyczny”

– katalog dobrych praktyk dla projektantów infrastruktury

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, parki narodowe i krajobrazowe, Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Instytut Wzornictwa Przemysłowego, samorządy wojewódzkie, uczelnie techniczne i przyrodnicze, organizacje branżowe (architektoniczne, krajobrazowe, turystyczne), NGO działające w obszarze designu i ochrony krajobrazu.

Program „Wzornik turystyczny” ma na celu opracowanie i wdrożenie katalogu dobrych praktyk projektowych i estetycznych dla infrastruktury turystycznej w przestrzeniach przyrodniczych.

Jest to odpowiedź na potrzebę poprawy jakości, funkcjonalności i spójności obiektów turystycznych w lasach, parkach narodowych i krajobrazowych, rezerwatach i na obszarach cennych przyrodniczo.

Celem programu jest stworzenie standardów, które pomogą projektantom, inwestorom i jednostkom zarządzającym tworzyć infrastrukturę turystyczną o jednolitym, ogólnopolskim standardzie – przyjazną środowisku, trwałą, dobrze wpisaną w krajobraz i odpowiadającą na potrzeby użytkowników.

„Wzornik turystyczny” będzie stanowił praktyczny podręcznik i narzędzie projektowe zawierające:

- katalog wzorcowych rozwiązań architektonicznych i materiałowych (wiaty, punkty widokowe, pomosty, kładki, czatownie, tablice informacyjne, miejsca biwakowe, ławki, śmietniki, toalety etc);
- wytyczne projektowe dotyczące harmonii z krajobrazem, minimalnej ingerencji w środowisko i wykorzystania lokalnych surowców;
- wdrożenie modelu dostępnego terenu przyrodniczego opracowanego w ramach projektu „Obszar chroniony, obszar dostępny” realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych;
- przykłady najlepszych realizacji krajowych i zagranicznych;
- zestaw zasad utrzymania i renowacji infrastruktury w sposób ekologiczny i ekonomiczny.

Projekt zakłada opracowanie cyfrowego katalogu online dostępnego dla projektantów, samorządów, parków i inwestorów, a także organizację cyklu szkoleń, warsztatów i konsultacji branżowych. Projekty wybranych elementów infrastruktury mogą zostać wyłonione w ramach otwartych konkursów, skierowanych do różnych grup (np. studentów, projektantów itd.)

Wybrane rekomendowane elementy infrastruktury mogą różnić się w zależności od regionu. W przypadku lokalnego personalizowania projekty będą zgodne z „Katalogami lokalnych form architektonicznych zabudowy” opracowanych w ramach audytów krajobrazowych. Katalog będzie narzędziem otwartym, aktualizowanym w oparciu o nowe realizacje i technologie przyjazne środowisku (np. materiały biodegradowalne, rozwiązania energooszczędne).

Skala priorytetu: 2

Projekt horyzontalny, wspierający jakość realizacji inwestycji turystycznych w skali kraju.

Poziom trudności: 1

Niska złożoność; wymaga współpracy i konsultacji branżowych, ale nie wiąże się z dużymi kosztami infrastrukturalnymi.

Realizowany cel operacyjny: 2.4

Ryzyka:

- Niewystarczające zainteresowanie jednostek projektowych lub brak obowiązkowego stosowania katalogu.
- Zróżnicowane standardy inwestycyjne w poszczególnych regionach.
- Potrzeba stałej aktualizacji i utrzymania katalogu w wersji cyfrowej.

Efekt strategiczny:

Podniesienie spójności, jakości i estetyki infrastruktury turystycznej w Polsce poprzez wprowadzenie jednolitych, przyjaznych przyrodzie standardów projektowych, wspierających ochronę krajobrazu.

Fot. Szczepan Żurek

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Analiza istniejących realizacji infrastruktury turystycznej w obszarach przyrodniczych (inwentaryzacja i ewaluacja jakościowa)	Liczba przeanalizowanych obiektów; raport o stanie infrastruktury	Diagnoza obecnych standardów i identyfikacja dobrych oraz złych praktyk projektowych
2. Opracowanie „Wzornika turystycznego” – katalogu dobrych praktyk projektowych i materiałowych bazującego na istniejących rozwiązaniach krajowych i zagranicznych	Publikacja katalogu online i drukowanego	Stworzenie praktycznego narzędzia dla projektantów, samorządów i instytucji ochrony przyrody
3. Organizacja konkursu na wybrany element infrastruktury	Liczba zgłoszonych prac	Optymalizacja i popularyzacja stosowanych rozwiązań

Tabela 17. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzornik turystyczny”

Wprowadzenie systemu monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitów odwiedzin w wybranych lokalizacjach.

Lider: monitoring – Ministerstwo Sportu i Turystyki, limitowanie – Ministerstwo Klimatu i Środowiska

Partnerzy: Ministerstwo Sportu i Turystyki, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, parki narodowe i krajobrazowe, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Główny Urząd Statystyczny, samorządy, ośrodki naukowe, organizacje turystyczne, jednostki badawcze zajmujące się analizą danych środowiskowych i mobilności

Monitoring jest celem samym w sobie – potrzeba zbierania pewnych i porównywalnych danych jest dostrzegana przez wielu interesariuszy. Wprowadzenie systemu da instytucjom ochrony przyrody oraz nadleśnictwom podstawy do podejmowania decyzji o zakresie udostępnienia obszarów chronionych. Decyzje będą mogły mieć zarówno charakter trwały (stałe wyłączenia), jak i dynamiczny (czasowe ograniczenia)

System będzie mógł bazować na następujących źródłach danych:

- automatyczne czujniki, kamery i liczniki ruchu pieszych, rowerzystów i pojazdów,
- dane z aplikacji mobilnych, mediów społecznościowych i systemów GPS (anonimowe i zagregowane),
- analizy natężenia ruchu w czasie rzeczywistym,
- modele prognozowania ruchu turystycznego w zależności od sezonu, pogody i wydarzeń w okolicy.

Na podstawie tych danych wprowadzane będą mechanizmy limitowania odwiedzin w miejscach o szczególnym znaczeniu przyrodniczym – np. przez system rezerwacji online, ograniczenie liczby wejść dziennych (pula dostępnych biletów może być udostępniana w kolejności zgłoszeń lub na zasadzie losowania), dynamiczne ograniczenia ruchu na wybranych szlakach.

Limity będą wdrażane elastycznie i pilotażowo, w ścisłym porozumieniu między parkami narodowymi, samorządami, przedsiębiorcami z branży turystycznej i społecznościami lokalnymi. Celem mechanizmu nie jest ograniczenie turystyki przyrodniczej, tylko ochrona cennych zasobów przyrodniczych, rozproszenie ruchu i poprawa doświadczenia turystycznego. Dlatego w każdym przypadku wprowadzenia ograniczeń, zarządcy terenu będą zachęceni do zaproponowania turystom alternatywnych, mniej zatłoczonych tras w pobliżu.

Program będzie także rozwijał narzędzia informacyjne i edukacyjne – przekazujące turystom dane o aktualnym natężeniu ruchu, alternatywnych trasach i zasadach odpowiedzialnego odwiedzania obszarów chronionych.

Dzięki integracji z systemami „Dzika Polska” i „Bezpieczny Szlak”, dane o ruchu i limity odwiedzin będą dostępne publicznie, w czasie rzeczywistym, co pozwoli na lepsze planowanie wizyt i równomierne rozłożenie presji turystycznej.

Skala priorytetu: 3

Projekt strategiczny o znaczeniu krajowym, kluczowy dla ochrony obszarów cennych przyrodniczo i bezpieczeństwa turystów.

Poziom trudności: 3

Projekt o wysokiej złożoności technologicznej i organizacyjnej, wymagający integracji danych z wielu źródeł i współpracy międzyinstytucjonalnej.

Realizowane cele operacyjne: 2.1; 2.3; 3.2

Ryzyka:

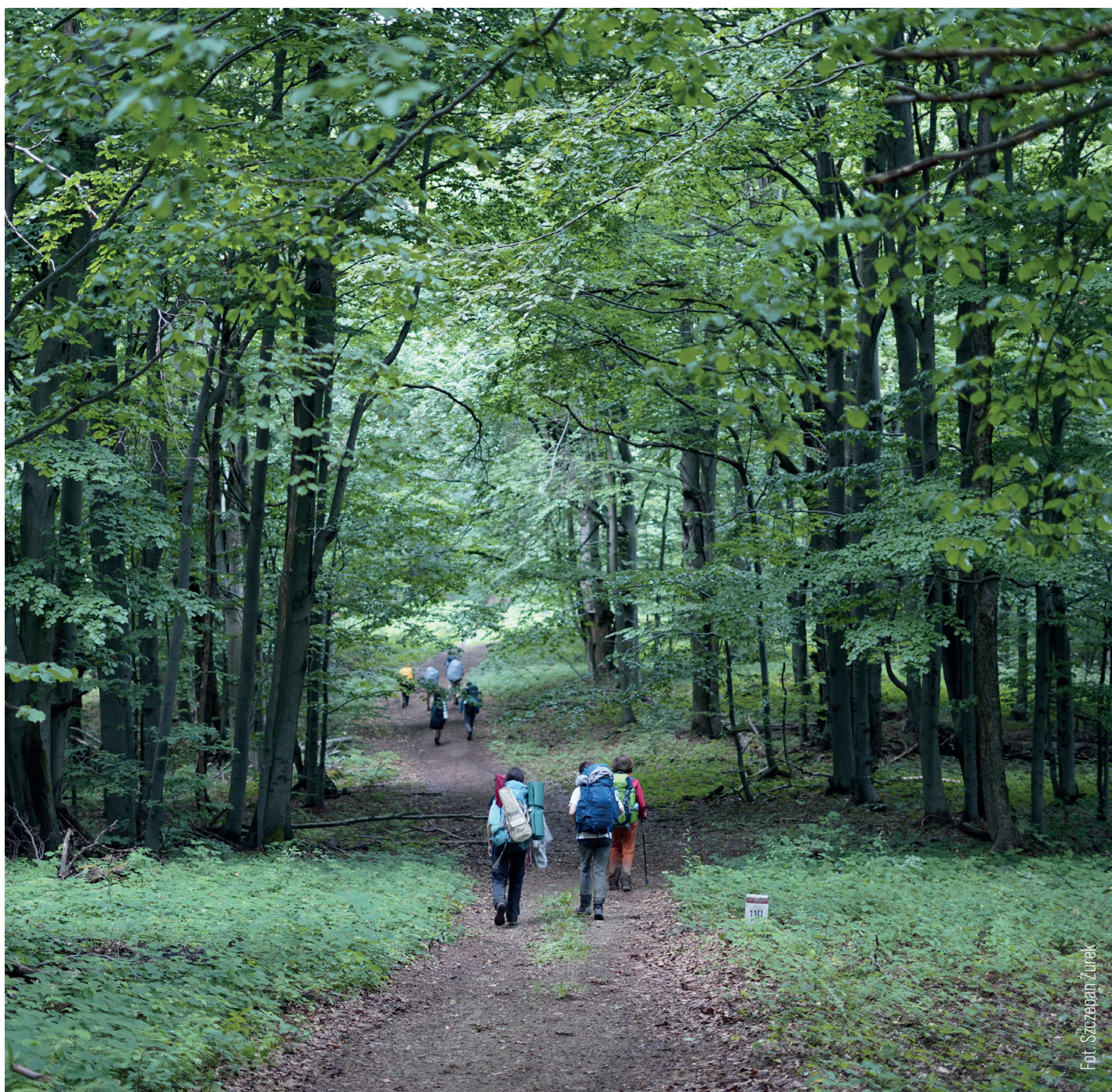
- Wysokie koszty wdrożenia i utrzymania infrastruktury pomiarowej.
- Obawy społeczne przed ograniczeniem swobody dostępu do przyrody.
- Trudności w standaryzacji danych i współdzieleniu informacji między instytucjami.

Efekt strategiczny:

Wdrożenie nowoczesnego, opartego na danych systemu zarządzania ruchem turystycznym, który pozwoli chronić przyrodę, minimalizować przeciążenie terenów chronionych i zwiększać komfort i bezpieczeństwo turystów.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie krajowej metodologii i standardów monitoringu ruchu turystycznego	Zatwierdzony dokument metodologiczny	Ujednolicenie sposobu zbierania i analizy danych o ruchu turystycznym w Polsce
2. Integracja danych z różnych źródeł (czujniki, aplikacje, GPS, social media) w krajowej bazie danych	Utworzony centralny system danych; liczba źródeł zintegrowanych; liczba aktualizacji dziennych	Stworzenie bazy danych umożliwiającej analizę, prognozowanie i raportowanie ruchu w czasie rzeczywistym
3. Opracowanie i wdrożenie mechanizmów limitowania odwiedzin w najbardziej wrażliwych lokalizacjach	Liczba lokalizacji objętych limitami	Ochrona ekosystemów o wysokiej wrażliwości przy jednoczesnym zachowaniu dostępności przyrody
4. Integracja danych o ruchu i limitach z platformą „Dzika Polska” i systemem „Bezpieczny Szlak”	Uruchomione połączenie systemów; liczba użytkowników korzystających z informacji o ruchu	Zapewnienie społeczeństwu łatwego dostępu do informacji o natężeniu ruchu i alternatywnych trasach

Tabela. 18. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wprowadzenie systemu monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitu odwiedzin w wybranych lokalizacjach”

Fot. Szczerban Żurek

Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej

Lider: Ministerstwo Klimatu i Środowiska

Partnerzy: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, Ministerstwo Sportu i Turystyki, parki narodowe i krajobrazowe, samorządy, organizacje pozarządowe, instytuty badawcze, jednostki edukacyjne i naukowe

Projekt zakłada utworzenie specjalnego funduszu celowego dedykowanego rozwojowi turystyki przyrodniczej, który będzie stabilnym źródłem finansowania działań z zakresu edukacji ekologicznej, infrastruktury terenowej, promocji, badań i innowacji w obszarach przyrodniczo cennych.

Celem programu jest zbudowanie trwałego mechanizmu wspierania inicjatyw proekologicznych i turystycznych, umożliwiającego rozwój zrównoważonej turystyki w sposób skoordynowany i długofalowy, niezależny od krótkoterminowych cykli budżetowych.

Fundusz celowy będzie działał na wzór innych istniejących instrumentów środowiskowych (np. Funduszu Leśnego, Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych) i będzie służył finansowaniu przedsięwzięć związanych z:

- rozwojem i utrzymaniem infrastruktury turystyki przyrodniczej (ścieżki, punkty obserwacyjne, miejsca biwakowe, centra informacji przyrodniczej),
- projektami edukacji ekologicznej,
- promocją zasad odpowiedzialnego korzystania z przyrody,
- wsparciem parków narodowych, krajobrazowych i samorządów w realizacji lokalnych inicjatyw,
- badaniami i monitoringiem presji turystycznej,
- tworzeniem narzędzi cyfrowych i innowacji w turystyce zrównoważonej.

Fundusz będzie miał charakter otwarty i konkurencyjny, z możliwością ogłaszania naborów tematycznych (np. dla parków, gmin, NGO, instytucji edukacyjnych).

Priorytetem będzie finansowanie projektów o dużym znaczeniu środowiskowym, edukacyjnym lub wizerunkowym, które wspierają realizację krajowych celów ochrony przyrody i promocji dzikich obszarów Polski.

Za utworzeniem funduszu powinny pójść zmiany legislacyjne i wytyczne umożliwiające parkom narodowym i krajobrazowym sięganie po środki z programów i funduszy krajowych.

W strukturze funduszu przewiduje się utworzenie Rady Programowej złożonej z przedstawicieli resortów, nauki, samorządów i organizacji pozarządowych, która będzie nadzorować kierunki wsparcia i zapewniać transparentność wydatkowania środków.

Projekt ma charakter systemowy i długofalowy – zapewni spójność finansowania wszystkich działań opisanych w strategii turystyki przyrodniczej, w tym projektów takich jak „Dzika Polska”, „Ambasadorzy Natury” czy „Bezpieczny Szlak”.

Skala priorytetu: 3

Projekt strategiczny i systemowy, kluczowy dla zapewnienia stabilnego finansowania całej polityki rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce.

Poziom trudności: 3

Projekt o wysokiej złożoności administracyjno-finansowej, wymagający zmian legislacyjnych i międzyresortowych uzgodnień.

Realizowane cele operacyjne: 3.3

Ryzyka:

- Wymóg zmian legislacyjnych i uzgodnień międzyresortowych, zwłaszcza w zakresie możliwości aplikowania po środki przez parki narodowe i krajobrazowe.
- Ryzyko niewystarczającego zasilania funduszu w pierwszych latach działania.
- Potrzeba zapewnienia przejrzystości i wysokich standardów zarządzania środkami publicznymi.

Efekt strategiczny:

Zapewnienie stabilnego i długofalowego finansowania rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce. Projekt wzmocni zdolność państwa do realizacji polityk środowiskowych, zwiększy niezależność finansową instytucji ochrony przyrody i umożliwi konsekwentną realizację celów strategii w zakresie edukacji, ochrony i promocji przyrody.

Fot. Tomasz Kaczor

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie koncepcji i podstaw prawnych funkcjonowania funduszu celowego	Projekt ustawy / rozporządzenia opracowany i przekazany do konsultacji; liczba instytucji uczestniczących w procesie	Zapewnienie formalno-prawnych ram dla utworzenia i działania funduszu
2. Ustanowienie struktury organizacyjnej funduszu oraz powołanie Rady Programowej	Powołana Rada Programowa; regulamin funkcjonowania zatwierdzony	Zapewnienie transparentnego i eksperckiego zarządzania funduszem
3. Opracowanie zasad finansowania i systemu naborów projektów (regulamin, kryteria, priorytety)	Zatwierdzony regulamin naborów; liczba uruchomionych ścieżek finansowania	Ustalenie przejrzystych zasad finansowania działań w obszarze turystyki przyrodniczej
4. Uruchomienie pierwszego pilotażowego naboru projektów	Liczba złożonych wniosków; liczba projektów dofinansowanych	Sprawdzenie skuteczności mechanizmu finansowania i testowanie procedur
5. Utworzenie cyfrowego systemu obsługi funduszu i raportowania (portal naborowy + baza danych)	Uruchomiona platforma online; liczba aktywnych użytkowników; liczba raportów rocznych	Zapewnienie przejrzystości i łatwego dostępu do informacji o finansowaniu

Tabela 19. Zadania, wskaźniki i cele działania „Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej”

Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody

Lider: Ministerstwo Klimatu i Środowiska

Partnerzy: Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Ministerstwo Sprawiedliwości, Lasy Państwowe, parki narodowe i krajobrazowe, Policja, Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna, Państwowa Straż Rybacka, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Państwowa Rada Ochrony Przyrody

Projekt zakłada wzmocnienie systemu egzekwowania przepisów ochrony przyrody poprzez rozwój narzędzi prawnych, instytucjonalnych, technologicznych i organizacyjnych służących skutecznemu reagowaniu na naruszenia środowiskowe w obszarach chronionych i cennych przyrodniczo.

Celem programu jest zwiększenie realnej skuteczności ochrony przyrody poprzez poprawę kontroli nad przestrzeganiem prawa, usprawnienie współpracy między służbami oraz zastosowanie nowoczesnych technologii monitorowania i dokumentowania naruszeń.

Program obejmie cztery główne kierunki działań:

- 1. Wzmocnienie instytucjonalne i prawne** – analiza i nowelizacja przepisów dotyczących sankcji za naruszenie przepisów ochrony przyrody, doprecyzowanie kompetencji służb terenowych (np. strażników parkowych, leśnych, inspektorów ochrony środowiska, policji i straży miejskiej), wprowadzenie jednolitych procedur interwencji i raportowania.
- 2. Nowoczesne narzędzia technologiczne** – rozwój zautomatyzowanych systemów monitoringu (drony, fotopułapki, czujniki akustyczne, monitoring wizyjny), zwiększenie funkcjonalności Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa: integracja danych, wprowadzenie elektronicznych rejestrów interwencji i wymiany informacji między służbami.
- 3. Koordynacja i współpraca międzyinstytucjonalna** – utworzenie systemu współpracy między parkami, Lasami Państwowymi, policją i wojewódzkimi inspektoratami ochrony środowiska, z możliwością wspólnego prowadzenia kontroli i postępowań w przypadkach naruszeń.
- 4. Edukacja i prewencja** – prowadzenie kampanii informacyjnych i szkoleń dla turystów, mieszkańców oraz służb terenowych w zakresie przepisów ochrony przyrody, zasad zgłaszania naruszeń i współodpowiedzialności obywatelskiej.

Dzięki projektowi służby terenowe zyskają lepsze wyposażenie, szkolenia i możliwości wymiany informacji w czasie rzeczywistym. Ułatwi to szybsze reagowanie na przypadki:

- dewastacji infrastruktury i zaśmiecania,
- nielegalnego ruchu pojazdów w obszarach chronionych,
- kłusownictwa i niszczenia siedlisk,
- hałasu i zanieczyszczeń światłem,
- wprowadzania gatunków obcych i innych działań zagrażających bioróżnorodności.

Projekt zwiększy również poczucie bezpieczeństwa wśród turystów i mieszkańców, wzmacniając świadomość, że przyroda w Polsce jest realnie chroniona, a przepisy są egzekwowane.

Skala priorytetu: 3

Projekt kluczowy dla skuteczności całej strategii ochrony przyrody i zrównoważonego korzystania z jej zasobów.

Poziom trudności: 3

Projekt o wysokiej złożoności prawnej i organizacyjnej, wymagający współpracy międzyresortowej oraz rozwoju kompetencji i technologii kontrolnych.

Realizowane cele operacyjne: 3.1

Ryzyka:

- Opór instytucjonalny wobec zmian kompetencyjnych i współdziałania.
- Brak koordynacji w zakresie współdzielenia danych i systemów informatycznych.
- Ograniczone zasoby kadrowe i finansowe w służbach terenowych.

Efekt strategiczny:

Zwiększenie skuteczności egzekwowania przepisów ochrony przyrody i realna poprawa stanu środowiska naturalnego w Polsce. Projekt zapewni silniejsze, nowoczesne i skoordynowane mechanizmy kontroli w lasach, parkach narodowych i krajobrazowych oraz innych obszarach chronionych.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Analiza i nowelizacja przepisów dotyczących egzekwowania ochrony przyrody	Opracowany i zatwierdzony pakiet zmian legislacyjnych; liczba instytucji uczestniczących w procesie konsultacji	Uporządkowanie kompetencji służb terenowych i wzmocnienie sankcji za naruszenia środowiskowe
2. Utworzenie i wdrożenie krajowego systemu wymiany informacji o naruszeniach ochrony przyrody (baza + platforma)	Uruchomiony system informatyczny; liczba jednostek włączonych; liczba zgłoszeń rocznych	Zwiększenie skuteczności reagowania i koordynacji między instytucjami
3. Doposażenie służb terenowych w nowoczesne narzędzia monitoringu i kontroli (drony, fotopułapki, czujniki, kamery)	Liczba zakupionych urządzeń; liczba jednostek wyposażonych	Zwiększenie skuteczności kontroli i dowodzenia naruszeń w terenie
4. Utworzenie systemu współpracy międzyinstytucjonalnej (koordynacja parków, LP, Policji, IOŚ, PSP)	Liczba podpisanych porozumień; liczba wspólnych kontroli	Zwiększenie skuteczności interwencji poprzez współpracę między służbami

Tabela. 20. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody”

Fot. Tomasz Kaczor

„Zielone Zachęty”

– system motywacji do odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Polska Organizacja Turystyczna, Lasy Państwowe, parki narodowe i krajo-
brazowe, samorządy, NGO zajmujące się edukacją ekologiczną,
organizacje branży turystycznej, uczelnie, media i partnerzy
prywatni (branża outdoor, transport, hotelarstwo)

Projekt „Zielone Zachęty” zakłada stworzenie ogólnopolskiego systemu motywacji i nagradzania turystów za odpowiedzialne, proekologiczne zachowania w naturze. Celem programu jest budowa kultury odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej, opartej na pozytywnym wzmocnieniu postaw zaangażowania społecznego.

System będzie łączyć elementy grywalizacji, certyfikacji i benefitów ekologicznych, integrując działania instytucji publicznych, partnerów prywatnych i społeczności lokalnych. Mechanizmy programu obejmą:

- system punktów i odznak („Ekopunkty”) przyznawanych za działania proekologiczne (np. udział w akcjach sprzątania, wybór transportu niskoemisyjnego, odwiedzanie obszarów chronionych z zachowaniem zasad „Leave No Trace”),
- zniżki i bonusy w obiektach turystycznych, muzeach, parkach narodowych i lokalnych atrakcjach dla uczestników programu,
- program certyfikacji ekologicznej dla przedsiębiorstw, gmin i organizatorów turystyki, promujący podmioty stosujące dobre praktyki środowiskowe,
- moduł grywalizacji umożliwiający rywalizację i współpracę użytkowników – np. rankingi szkół, rodzin, regionów i społeczności,
- element edukacyjny – materiały, wyzwania i kampanie informujące o zasadach odpowiedzialnego korzystania z przyrody.

„Zielone Zachęty” będą zintegrowane z innymi inicjatywami, takimi jak „Dzika Polska”, „Ambasadorzy Natury” czy „Bezpieczny Szlak”, tworząc wspólny ekosystem zachęt i informacji dla turystów oraz instytucji.

System zostanie opracowany w sposób otwarty i modułowy, co umożliwi jego rozwój w kolejnych latach – np. włączenie partnerów komercyjnych, organizacji pozarządowych czy instytucji samorządowych, które będą mogły dodawać własne formy nagród i promocji.

Projekt ma charakter społeczno-edukacyjny i promocyjny, ale jego długofalowym celem jest trwała zmiana postaw wobec przyrody – tak, aby kontakt z naturą wiązał się z odpowiedzialnością, a dobre zachowania były realnie nagradzane i widoczne.

Skala priorytetu: 2

Projekt strategiczny o charakterze społecznym i edukacyjnym, budujący podstawy proekologiczne i wspierający wszystkie inne działania strategii.

Poziom trudności: 1

Umiarkowany poziom złożoności; wymaga współpracy między instytucjami i sektorem prywatnym, ale możliwy do wdrożenia etapowo.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.3; 4.2

Ryzyka:

- Trudność w utrzymaniu długofalowego zaangażowania użytkowników.
- Konieczność stałej aktualizacji i promocji narzędzi cyfrowych.

Effekt strategiczny:

Budowa trwałej kultury pozytywnego zaangażowania społecznego w ochronę przyrody.

Projekt sprawi, że odpowiedzialne zachowania w naturze staną się atrakcyjne, doceniane i nagradzane, a uczestnicy turystyki przyrodniczej będą postrzegać się jako część wspólnoty osób dbających o środowisko.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie koncepcji i architektury systemu motywacyjnego „Zielone Zachęty” (ekopunkty, certyfikaty, nagrody)	Przyjęty model systemu i regulamin; liczba instytucji uczestniczących w opracowaniu	Stworzenie spójnych zasad nagradzania i certyfikacji za odpowiedzialne zachowania w przyrodzie
2. Opracowanie programu certyfikacji ekologicznej dla przedsiębiorstw, gmin i organizatorów turystyki	Liczba podmiotów z przyznaniem certyfikatem; liczba audytorów przeszkolonych	Promowanie podmiotów działających zgodnie z zasadami zrównoważonej turystyki i ochrony przyrody
3. Uruchomienie programu benefitów i partnerstw z sektorem prywatnym (zniżki, nagrody, akcje promocyjne)	Liczba partnerów programu; liczba aktywnych zniżek i benefitów	Włączenie sektora prywatnego i zwiększenie realnej wartości zachęt dla użytkowników
4. Włączenie „Zielonych Zachęt” do innych inicjatyw („Dzika Polska”, „Ambasadorzy Natury”)	Liczba zintegrowanych systemów; liczba wspólnych użytkowników i uczestników	Zbudowanie spójnego ekosystemu zachęt, informacji i działań edukacyjnych

Tabela 21. Zadania, wskaźniki i cele działania „Zielone Zachęty”

„Big Five” i nie tylko

– stworzenie kampanii medialnych promujących Polskę jako kraj dzikiej natury

Lider: Polska Organizacja Turystyczna

Partnerzy: Ministerstwo Sportu i Turystyki, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Lasy Państwowe, parki narodowe i krajobrazowe, media publiczne, PTTK, organizacje turystyczne, agencje promocyjne, organizacje przyrodnicze

Projekt „Big Five” to ogólnopolska, długofalowa kampania promująca Polskę jako kraj dzikiej natury, w którym w naturalnych warunkach występuje pięć największych i najbardziej charakterystycznych europejskich dzikich ssaków: żubr, wilk, ryś, niedźwiedź i bóbr.

Celem projektu jest zbudowanie rozpoznawalnego i atrakcyjnego wizerunku Polski jako miejsca, gdzie dzika przyroda wciąż jest obecna, chroniona i dostępna dla turystów, naukowców i miłośników natury.

Inspiracją dla kampanii jest koncepcja afrykańskiego „Big Five” (lew, lampart, nosorożec, słoń, bawół), która stała się symbolem prestiżu i dzikiej przyrody Afryki. Polski program przenosi tę ideę na grunt europejski – w sposób etyczny, zrównoważony i oparty na edukacji oraz ochronie środowiska.

Celem kampanii nie jest zachęta do masowego śledzenia dzikich zwierząt w obszarach ich naturalnego występowania. Chociażby w przypadku rysia i wilka zobaczenie zwierzęcia na własne oczy jest raczej niemożliwe. Interakcja z tymi gatunkami ma oznaczać w praktyce poszukiwanie w terenie tropów czy odchodów, obserwowanie habitatów i budowanie świadomości, że niezwykle gatunki są mieszkańcami polskiej przyrody.

Kampania obejmie:

- działania promocyjne w kraju i za granicą – filmy, spoty, plakaty, treści internetowe, wystawy, podcasty i kampanie w mediach społecznościowych;
- Cykliczne wydarzenia edukacyjne w parkach narodowych i nadleśnictwach, promujących gatunki wchodzące w skład „polskiej piątki”; tworzenie gotowych pakietów turystyczno-edukacyjnych do wykorzystania przez przewodników i edukatorów terenowych oraz turystów indywidualnych;
- interaktywny portal i mapa „Big Five” na stronie w aplikacji Dziką Polską, prezentujące miejsca zamieszkania dzikich gatunków i ich środowiska, wraz z zasadami odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej;

- współpracę z branżą turystyczną i mediami – certyfikację „Big Five Friendly” obiektów i przewodników stosujących zasady etycznych obserwacji przyrodniczych;
- kampanię międzynarodową prezentującą Polskę jako europejską stolicę dzikiej przyrody.

Kampania „Big Five” będzie rozwijana we współpracy z projektami takimi jak „Dzika Polska”, „Ambasadorzy Natury” czy „Zielone Zachęty”.

Skala priorytetu: 3

Projekt flagowy, o kluczowym znaczeniu dla międzynarodowej promocji Polski i budowania jej wizerunku jako kraju dzikiej przyrody.

Poziom trudności: 2

Projekt promocyjny o umiarkowanej złożoności logistycznej; wymaga współpracy między resortami, branżą turystyczną i mediami.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.3; 4.1

Ryzyka:

- Ryzyko komercjalizacji i nadmiernego ruchu turystycznego we wrażliwych lokalizacjach.
- Potrzeba zachowania równowagi między promocją a ochroną gatunków.
- Konieczność spójnej komunikacji między różnymi instytucjami i partnerami.

Efekt strategiczny:

Zbudowanie silnej, pozytywnej i unikalnej marki Polski jako kraju dzikiej, autentycznej przyrody – jedynej w Unii Europejskiej, gdzie w naturalnym środowisku występują żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie koncepcji kreatywnej i strategii komunikacyjnej kampanii „Big Five”	Zatwierdzony dokument strategii kampanii; liczba partnerów zaangażowanych w przygotowanie	Zbudowanie spójnego przekazu promującego Polskę jako kraj dzikiej natury
2. Produkcja i emisja materiałów promocyjnych (filmy, spoty, podcasty, wystawy, treści internetowe, kampania w mediach społecznościowych)	Liczba materiałów medialnych; liczba wyświetleń / odbiorców kampanii	Zwiększenie rozpoznawalności Polski jako kraju dzikiej przyrody w kraju i za granicą
3. Utworzenie interaktywnego portalu i mapy „Big Five” w ramach platformy „Dzika Polska”	Liczba lokalizacji i opisanych gatunków; liczba użytkowników portalu	Umożliwienie edukacyjnego poznawania gatunków i siedlisk przyrodniczych w Polsce
4. Organizacja cyklicznych wydarzeń edukacyjnych i promocyjnych w parkach narodowych, lasach i regionach („Tydzień Big Five”, „Śladami Dzikiej Polski”, „Weekend z żubrami”)	Liczba wydarzeń; liczba uczestników	Angażowanie społeczności i turystów w poznawanie i ochronę polskiej przyrody
5. Kampania międzynarodowa „Wild Poland – Europe’s Big Five”	Liczba rynków objętych kampanią; liczba publikacji i emisji zagranicznych; zasięg kampanii	Zbudowanie globalnego wizerunku Polski jako europejskiej stolicy dzikiej przyrody

Tabela 22. Zadania, wskaźniki i cele działania „Big Five”

Stworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, parki narodowe i krajobrazowe, samorządy, centra edukacji ekologicznej, organizacje pozarządowe (np. OTOP, WWF, Salamandra), uczelnie przyrodnicze, media przyrodnicze i turystyczne, lokalne biura turystyki przyrodniczej

Projekt zakłada stworzenie ogólnopolskiej oferty tematycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych, skierowanych do różnych grup odbiorców – rodzin, szkół, seniorów, organizacji młodzieżowych, a także turystów krajowych i zagranicznych.

„Pakiety” to zestawy aktywności łączące edukację, rekreację i promocję odpowiedzialnych zachowań w środowisku naturalnym. Każdy pakiet będzie stanowił gotowy scenariusz działań i wydarzeń, realizowanych wspólnie przez parki, leśników, edukatorów i przewodników przyrodniczych. Przykładowe inicjatywy:

- „Noc Sów” – wieczorne obserwacje i nasłuchiwanie sów, warsztaty o ich roli w ekosystemie, budowa budek lęgowych, nocne spacer edukacyjne;
- „Weekend z Wilkami” – zajęcia o biologii i zwyczajach wilków, tropienie śladów, warsztaty fotograficzne, spotkania z naukowcami i służbami ochrony przyrody;
- „Dzień Bobra”, „Tydzień Rysia”, „Wyprawa Tropicieli”, „Szlak Żubra” – cykle sezonowe lub regionalne, promujące poszczególne gatunki i siedliska.

Pakiety będą dostępne w formie gotowych zestawów edukacyjnych (materiały, scenariusze zajęć, filmy, karty pracy, przewodniki, infogra-

fiki) oraz jako programy wydarzeń terenowych dla szkół, rodzin i grup turystycznych.

Integralną częścią projektu będzie także system certyfikacji i promocji wydarzeń – tak, aby akcje realizowane przez parki, samorządy i organizacje pozarządowe miały wspólny znak i standard jakości.

Program „Pakiety edukacyjno-przyrodnicze” stanie się żywą platformą współpracy między nauką, edukacją, turystyką i ochroną przyrody.

Skala priorytetu: 2

Projekt strategiczny o wysokim potencjale społecznym, edukacyjnym i promocyjnym, wspierający długofalowe cele ochrony przyrody.

Poziom trudności: 1

Umiarkowany poziom złożoności; wymaga koordynacji partnerów, ale możliwy do wdrożenia etapowo w skali krajowej

Realizowane cele operacyjne: 1.3; 4.2

Ryzyka:

- Niewystarczające finansowanie dla lokalnych organizatorów.
- Ryzyko komercjalizacji kosztem wartości edukacyjnej.
- Trudność w utrzymaniu jakości i spójności przekazu w skali ogólnopolskiej.

Efekt strategiczny:

Zwiększenie kontaktu społeczeństwa z przyrodą poprzez bezpośrednie, emocjonalne doświadczenie natury, które buduje wiedzę, empatię i postawy odpowiedzialne.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Stworzenie i wdrożenie minimum 10 pilotażowych pakietów tematycznych (np. „Noc Sów”, „Weekend z Wilkami”, „Dzień Bobra”)	Liczba opracowanych pakietów ; liczba lokalizacji wdrożenia	Wzbogacenie krajowej oferty turystyki przyrodniczej o programy edukacyjne
2. Opracowanie i dystrybucja materiałów edukacyjnych (scenariusze zajęć, filmy, karty pracy, przewodniki)	Liczba opracowanych zestawów materiałów; liczba szkół i centrów edukacji korzystających	Zapewnienie jednolitych, atrakcyjnych narzędzi dydaktycznych dla edukatorów i przewodników
3. Utworzenie systemu certyfikacji i promocji wydarzeń terenowych pod wspólną marką	Liczba certyfikowanych wydarzeń; liczba organizatorów uczestniczących w programie	Zapewnienie jakości, rozpoznawalności i spójności przekazu działań edukacyjnych

Tabela 23. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych”

„Lokalne Mikroprzygody”

wspieranie mikroturystyki przyrodniczej blisko miejsca zamieszkania

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, parki narodowe i krajobrazowe, samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, lokalne grupy działania (LGD), centra edukacji ekologicznej, szkoły, media lokalne, uczelnie oraz przedsiębiorcy turystyki przyrodniczej i społecznej.

Projekt „Lokalne Mikroprzygody” ma na celu wspieranie i promowanie mikroturystyki przyrodniczej – czyli krótkich, niskobudżetowych form kontaktu z naturą w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca zamieszkania. Bazuje na przekonaniu, że wszyscy mieszkańcy Polski mogą korzystać z unikalnego zasobu, jakim są atrakcyjne przyrodnicze miejsca, znajdujące się blisko miejsca ich zamieszkania. Działania w tym kierunku wpłyną na aktywizację turystyczną Polaków (niski próg wejścia w turystykę przyrodniczą), a także mogą przyczynić się do odciążenia najbardziej zatłoczonych atrakcji przyrodniczych.

Program zakłada tworzenie i promowanie sieci mikrotras, spacerów, wydarzeń i inicjatyw przyrodniczych, które nie wymagają dalekich podróży, a jednocześnie budują więź z naturą i świadomość ekologiczną. Celem jest także budowa ruchu lokalnych odkrywców natury, którzy poznają, chronią i promują swoje najbliższe otoczenie.

Działania w ramach projektu obejmą:

- opracowanie katalogu „Lokalnych Mikroprzygód” – propozycji jednodniowych lub weekendowych aktywności przyrodniczych dostępnych w promieniu do 30 km od miejsca zamieszkania;
- wsparcie dla lokalnych liderów – przewodników gotowych do prowadzenia na lokalnych szlakach;

- wsparcie samorządów, parków krajobrazowych i narodowych, NGO w organizacji mikrowyprowadzeń, warsztatów i spacerów przyrodniczych;
- kampanię promującą ideę mikroturystyki: „Nie musisz daleko, żeby być w naturze”;
- integrację z platformą „Dzika Polska”, która umożliwi wyszukiwanie najbliższych miejsc mikroprzygód oraz ich ocenę i rekomendacje użytkowników.

Projekt będzie wspierał inicjatywy oddolne – np. NGO i grupy nieformalne poprzez przyznawanie minigrantów i narzędzi edukacyjnych.

Skala priorytetu: 3

Projekt o wysokim potencjale społecznym, edukacyjnym i wizerunkowym, wspierający zrównoważony rozwój turystyki i lokalnych społeczności.

Poziom trudności: 1-2

Działania oparte na lokalnych zasobach, możliwe do wdrożenia szybko i szeroko, z elastycznym finansowaniem.

Realizowane cele operacyjne: 1.3; 4.2

Ryzyka:

- Nierównomierne zaangażowanie regionów i samorządów.
- Ryzyko niskiego poziomu trwałości inicjatyw po zakończeniu finansowania.
- Zasoby osobowe – brak przewodnika, który podejmie inicjatywę.

Efekt strategiczny:

Zwiększenie zainteresowania lokalną turystyką przyrodniczą oraz budowa lokalnego patriotyzmu przyrodniczego.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Opracowanie katalogu i mapy „Lokalnych Mikroprzygód”	Liczba mikrotras i inicjatyw ujętych w katalogu;	Udostępnienie obywatelom spójnej bazy przyrodniczych atrakcji w pobliżu miejsca zamieszkania
2. Uruchomienie programu minigrantów dla samorządów, NGO i lokalnych grup działania (LGD)	Liczba przyznanych mikrograntów; liczba zrealizowanych mikroprzygód	Wsparcie lokalnych inicjatyw przyrodniczych i aktywizacja społeczności
3. Integracja „Mikroprzygód” z platformą „Dzika Polska” (moduł wyszukiwania i rekomendacji lokalnych tras)	Liczba mikrotras dostępnych online; liczba użytkowników platformy	Ułatwienie obywatelom wyszukiwania mikroprzygód i budowa cyfrowej społeczności odkrywców natury

Tabela 24. Zadania, wskaźniki i cele działania „Lokalne Mikroprzygody”

Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT

Lider: Ministerstwo Sportu i Turystyki

Partnerzy: Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Lasy Państwowe, Polska Organizacja Turystyczna, samorządy wojewódzkie, Związek Pracodawców Polskich Parków Narodowych, Porozumienie Parków Krajobrazowych Polski, organizacje branżowe (POT, PTTK, LOT-y), organizacje pozarządowe, środowiska naukowe, przedstawiciele branży turystycznej

Projekt zakłada utworzenie stałej, międzyresortowej grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej, działającej przy Ministerstwie Sportu i Turystyki. Grupa będzie miała charakter doradczo-koordynacyjny. Odpowiedzialna będzie za spójność działań publicznych, naukowych i społecznych podejmowanych w obszarze turystyki przyrodniczej. Grupa będzie także odpowiedzialna za wdrażanie podstrategii rozwoju turystyki przyrodniczej oraz za przyrodnicze wymiary powstającej strategii rozwoju turystyki w Polsce.

W składzie grupy powinno zostać uwzględnione przedstawicielstwo:

1. Instytucji centralnych (MSiT, MKiŚ, GDOŚ, Lasy Państwowe),
2. Podmiotów zajmujących się ochroną i udostępnianiem przyrody (PN, PK),
3. Instytucji turystycznych i (POT, LOT itp.),
4. Samorządów,
5. Na określonych zasadach warto rozważyć włączenie przedstawicieli:
 - strony obywatelskiej, organizacji pozarządowych,
 - biznesu i branży turystycznej,
 - przedstawicieli świata akademickiego.

Grupa ma pełnić funkcję platformy współpracy i podejmowania decyzji między resortami i instytucjami, których decyzje wpływają na sposób udostępniania i ochrony przyrody w ramach turystyki przyrodniczej. W zakresie działania grupy znajdzie się koordynacja strategiczna i dbanie o spójność między politykami i działaniami organizacji centralnych i lokalnych. Grupa będzie wyznaczać dalsze kierunki rozwoju turystyki przyrodniczej i opiniować prowadzone działania pod kątem spełniania wynikających ze Strategii priorytetów i standardów. Do zadań grupy będzie należeć też monitoring postępów (np. poprzez tworzenie corocznych raportów o stanie turystyki przyrodniczej), a także zbieranie i opracowywanie danych o ruchu turystycznym, presji na przyrodę i efektach działań edukacyjnych. Grupa obejmie też bezpośredni nadzór nad kluczowymi projektami takimi jak portal Dzika Polska, Kodeks Turysty Przyrodniczego i innymi. Będzie też wspierać zmiany systemowe (np. na polu legislacji).

Skala priorytetu: 3

Projekt flagowy, o kluczowym znaczeniu dla międzynarodowej promocji Polski i budowania jej wizerunku jako kraju dzikiej przyrody.

Poziom trudności: 2

Projekt promocyjny o umiarkowanej złożoności logistycznej; wymaga współpracy między resortami, branżą turystyczną i mediami.

Realizowane cele operacyjne: 1.1; 1.3; 4.1

Ryzyka:

- Ryzyko komercjalizacji i nadmiernego ruchu turystycznego we wrażliwych lokalizacjach.
- Potrzeba zachowania równowagi między promocją a ochroną gatunków.
- Konieczność spójnej komunikacji między różnymi instytucjami i partnerami.

Efekt strategiczny:

Zbudowanie silnej, pozytywnej i unikalnej marki Polski jako kraju dzikiej, autentycznej przyrody – jedynej w Unii Europejskiej, gdzie w naturalnym środowisku występują żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry.

Zadanie	Wskaźnik	Cele
1. Powołanie międzyresortowej grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej	Decyzja Ministra Sportu i Turystyki o powołaniu grupy; liczba instytucji reprezentowanych	Zapewnienie formalnych i organizacyjnych ram dla międzyinstytucjonalnej współpracy w zakresie turystyki przyrodniczej
2. Opracowanie regulaminu i struktury pracy grupy (zadania, tryb pracy, rola sekretariatu)	Przyjęty regulamin; utworzony sekretariat grupy; liczba spotkań rocznie	Ustalenie zasad funkcjonowania i transparentności działań grupy
3. Utworzenie systemu wymiany informacji i raportowania (platforma komunikacji międzyresortowej)	Uruchomiony system informacyjny; liczba użytkowników instytucjonalnych	Zapewnienie sprawnej komunikacji, wymiany danych i bieżącego monitoringu działań
4. Opracowanie i publikacja corocznego raportu o stanie turystyki przyrodniczej w Polsce	Liczba raportów rocznych; liczba instytucji współautorskich	Monitorowanie postępów realizacji strategii i kluczowych wskaźników
5. Koordynacja wdrażania kluczowych projektów strategicznych („Dzika Polska”, „Zielone Zachęty”, „Bezpieczny Szlak”, „Ambasadorzy Natury”)	Liczba projektów objętych koordynacją; liczba wspólnych decyzji i rekomendacji	Zapewnienie spójności i synergii między projektami w ramach strategii turystyki przyrodniczej

Tabela 25. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT”

4. Macierz odpowiedzialności

By efektywnie realizować określone cele, niezbędne będzie zaangażowanie wielu instytucji rządowych, samorządów wraz ze swymi jednostkami, sektorów pozarządowego i prywatnego. Realizacja celów spoczywać powinna w głównej mierze na administracji rządowej i różnorodnych jego agencjach. Jednym z nadrzędnych postulatów powinna być umiejętna praca międzyresortowa, angażująca Ministerstwo Sportu i Turystyki oraz Ministerstwo Klimatu i Środowiska, ale także Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz instytucje podległe.

Zestawienie skrótów i rozwinięć

Ministerstwa i administracja publiczna

MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej

MSiT – Ministerstwo Sportu i Turystyki

MKiŚ – Ministerstwo Klimatu i Środowiska

MFiPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

GUS – Główny Urząd Statystyczny

Ochrona środowiska / przyroda / nadzór

GDOŚ – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

GIOŚ – Główny Inspektorat Ochrony Środowiska

WIOŚ – Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska

PN/PK – Park Narodowy / Park Krajobrazowy

LP / Lasy Państwowe – Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe

NFOŚiGW – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
IOP PAN – Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk

Turystyka i promocja

POT – Polska Organizacja Turystyczna

ROT/LOT – Regionalna Organizacja Turystyczna / Lokalna Organizacja Turystyczna

PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze

LGD – Lokalna Grupa Działania

Służby i bezpieczeństwo

GOPR – Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe

TOPR – Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe

WOPR – Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe

PSP – Państwowa Straż Pożarna

SG – Straż Graniczna

Kultura, nauka, dziedzictwo

NIAiU – Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki

IWP – Instytut Wzornictwa Przemysłowego

GIS – Geographic Information System (System Informacji Geograficznej)

IT – Information Technology

Projekt	Odpowiedzialny	Wykonawcy	Konsultowany	Informowany
3.1 Dziś dzień w szkole	MEN	MEN, szkoły, centra edukacji ekologicznej	MKiŚ, MSiT, LP, PN/PK, NGO, PTTK, samorządy	POT, media, ROT/LOT
3.2 Kodeks Turysty Przyrodniczego	MSiT	MSiT, GDOŚ, LP, PN/PK, POT, służby ratunkowe (GOPR/TOPR/WOPR)	MEN, NGO, samorządy, środowiska przewodnickie, media/influencerzy	Policja, PSP, ROT/LOT
3.3 Dzika Polska [portal + aplikacja + Bezpieczny Szlak]	MSiT	POT (wdrożenie), zespół IT/GIS, LP, PN/PK, ROT/LOT	GOPR/TOPR/WOPR, PSP, Policja, samorządy, NGO, uczelnie, GDOŚ	Media, branża turystyczna, GUS
3.4 Ambasadorzy Natury	MKiŚ	GDOŚ, PN/PK, LP, NGO, uczelnie, POT (promocja)	Samorządy, szkoły, media	MSiT, ROT/LOT
3.5 Sieć lokalnych centrów informacji przyrodniczej	MKiŚ	GDOŚ, PN/PK, LP, samorządy, POT/ROT	NGO, uczelnie, centra edukacji	MSiT, media
3.6 Zanoj w Lesie (rozszerzenie)	Lasy Państwowe	LP (nadleśnictwa), MKiŚ	GDOŚ, PN/PK, samorządy, NGO, POT	GOPR/TOPR/WOPR, Policja, media
3.7 Sieć bezobsługowych miejsc biwakowych (w tym dla camperów)	Lasy Państwowe	LP, samorządy, ROT/LOT	MKiŚ, GDOŚ, PN/PK, branża caravaningowa, NGO	POT, media, lokalne społeczności
3.8 Spójna sieć szlaków + standardy	MSiT	PTTK, LP, samorządy, PN/PK, GDOŚ, POT (baza cyfrowa)	NGO, środowiska rowerowe/piesze/kajakowe, uczelnie	GOPR/TOPR/WOPR, Policja, ROT/LOT
3.9 Wzornik turystyczny (katalog dobrych praktyk)	MSiT	GDOŚ, NIAiU, IWP, LP, PN/PK, POT	Samorządy, uczelnie, organizacje branżowe (arch./krajob.)	ROT/LOT, projektanci, media
3.10 Monitoring ruchu + limity odwiedzin	MSiT (monitoring), MKiŚ (limity)	GDOŚ, PN/PK, LP, IOP PAN/uczelnie, POT/IT, GUS	Samorządy, NGO, branża turystyczna	Służby rat., media, ROT/LOT
3.11 Fundusz celowy na turystykę przyrodniczą	MKiŚ	NFOŚiGW, MFiPR, MSiT, LP, POT (obsługa naborów)	PN/PK, samorządy, NGO, instytucje badawcze	Media, ROT/LOT
3.12 Wzmocnienie egzekwowania przepisów ochrony przyrody	MKiŚ	GDOŚ, GIOŚ/WIOŚ, LP Straż, PN Straż, Policja, PSP, SG	Samorządy, NGO, sądy/prokuratura (konsult.)	POT, media, ROT/LOT
3.13 Zielone Zachęty	MSiT	POT, MKiŚ, LP, PN/PK, samorządy, partnerzy prywatni	NGO, uczelnie, ROT/LOT	Media, branża turystyczna
3.14 Big Five – kampania medialna	POT	POT (produkcja i zakup mediów), MSiT, MKiŚ, GDOŚ, LP, PN/PK, media publiczne, agencje	PTTK, NGO, regiony/ROT, przewodnicy	Branża turystyczna, samorządy
3.15 Pakiety edukacyjno-przyrodnicze	MSiT	MKiŚ, MEN, LP, PN/PK, POT, NGO, centra edukacji	Samorządy, uczelnie, media	ROT/LOT, szkoły
3.16 Lokalne Mikroprzygody	MSiT	Samorządy, LP, PN/PK, NGO, LGD, POT/ROT	Szkoły, media lokalne, przedsiębiorcy lokalni	GDOŚ, MEN
3.17 Grupa koordynacyjna przy MSiT	MSiT	Sekretariat grupy, członkowie: MKiŚ, GDOŚ, LP, POT	PN/PK, ROT/LOT, NGO, nauka, branża turystyczna, samorządy	Media, opinia publiczna

Tabela 26. Macierz odpowiedzialności dla kluczowych podmiotów wymienionych w programach 3.1-3.17.

5. Plan wdrażania Strategii

Fot. Tomasz Kaczor

Musimy udowodnić, że dobre praktyki pozwalają zarobić lokalnej społeczności.

pracownica samorządu gminnego z pogranicza polsko-słowackiego

Interdyscyplinarny charakter zagadnień związanych z turystyką przyrodniczą i duża liczba interesariuszy sprawiają, że należy zaplanować skuteczny system wdrażania działań strategicznych.

5.1. Struktura zarządzania realizacją Strategii

Skuteczna i efektywna struktura zarządzania Strategią Rozwoju Turystyki Przyrodniczej powinna być możliwie kompleksowa. Przy tak różnorodnej grupie interesariuszy szczególnie ważny jest sprawny przepływ informacji oraz szybkie reakcje na szereg problemów, które mogą pojawić się w trakcie dalszych etapów przygotowywania działań dot. turystyki przyrodniczej i ich wdrażania.

Na proponowaną strukturę zarządzania powinny zatem składać się następujące elementy:

1. Ministerstwo Sportu i Turystyki

Pełni kluczową rolę, kierując zarządzaniem i wdrażaniem strategii. Inicjuje prace nad strategią lub jej zmianą, a następnie je opracowuje. W cyklu pięcioletnim sporządza ocenę stopnia wykonania i aktualności strategii. Wprowadza ewentualne zmiany w Strategii.

2. Zespół ds. wdrażania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej w Polsce

Interdyscyplinarna grupa wspomagająca właściwego ministra w zakresie przygotowania, prowadzenia oraz oceny wdrażania zapisów strategii. Ma ona pełnić rolę forum współpracy i dialogu między różnymi grupami interesariuszy a administracją szczebla centralnego. Celem działania jest zarówno opiniowanie spraw dotyczących turystyki przyrodniczej, jak również doradztwo w tym zakresie. Organizację działań Zespołu zapewnia właściwy minister z uwzględnieniem proporcjonalnego włączenia przedstawicieli różnych grup interesu.

3. Koordynator Strategii

Niezwykle istotnym elementem decydującym o efektywności systemu wdrażania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej jest jego koordynacja. Jest to najczęściej osoba lub grupa kilku osób, które odpowiadają za cały szereg kwestii na poszczególnych etapach przygotowania i realizacji Strategii. Zharmonizowanie szerokiego wachlarza działań strategicznych realizowanych z bardzo różnych źródeł finansowania przez możliwie szerokie spektrum podmiotów jest podstawowym zadaniem koordynacji. Do zadań operatora należeć też będzie monitoring. Konkretnie umocowanie w strukturze organizacyjnej ministerstwa leży w gestii właściwego ministra i powinno zależeć m.in. od możliwych do zapewnienia środków finansowych na to działanie oraz zakresu prowadzonych w ramach strategii działań.

4. Wydział/Departament Finansowy

Odpowiada za wymiar finansowy procesu wdrażania strategii. W jego gestii leżą m.in. ujęcie zaplanowanych zadań w budżecie ministerstwa, monitorowanie przepływów finansowych w zakresie realizacji przedsięwzięć, dokonywanie niezbędnych zmian w budżecie.

Poziom	Podmiot			
	Minister Sportu i Turystyki	Zespół ds. wdrażania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej	Koordynator Strategii	Wydział/Departament Finansowy
Strategiczny	Kieruje i koordynuje wdrażaniem	Tworzy forum dialogu, współpracy i wymiany informacji, w tym: · opiniuje zmiany w Strategii i strategiach powiązanych; · opiniuje raporty z monitoringu/ewaluacji Strategii.	Współpracuje z jednostkami zaangażowanymi w proces realizacji strategii, w tym: · inicjuje prace nad strategią lub jej zmianą; · prowadzi konsultacje społeczne z interesariuszami; · sporządza w cyklu 3-letnim ewaluację ongoing dokumentu oraz jego ewaluację końcową; · monitoruje sytuację w obszarze turystyki przyrodniczej; · pozyskuje środki zewnętrzne na realizację strategii; · wspiera partnerów społecznych.	Ujmuje zaplanowane zadania w budżecie Ministerstwa Sportu i Turystyki.
Operacyjny	Kieruje i koordynuje realizacją zaplanowanych narzędzi/przedsięwzięć itp.	· Podejmuje inicjatywy w zakresie turystyki przyrodniczej; · komunikuje się z interesariuszami procesu; · dostarcza informacji i opinii na temat realizowanych przedsięwzięć i ich efektów.	· Koordynuje realizację przedsięwzięć; · zbiera propozycje zadań wpisujących się w przyjęte cele strategii; · monitoruje zmiany wynikające z realizowanych przedsięwzięć.	Monitoruje przepływy finansowe w zakresie realizacji przedsięwzięć.

Tabela 27. Schemat struktury zarządzania strategią turystyki przyrodniczej

5.2. Harmonogram realizacji Strategii

Ramowy harmonogram realizacji Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej w latach 2025–2035 przedstawia poniższy wykres. Szczegółowy harmonogram na lata 2030–2035 powinien zostać opracowany po przeprowadzeniu ewaluacji pierwszego etapu (pkt 7) oraz monitoringu postępów wdrażania poszczególnych elementów Strategii.

L.p.	Etapy i rodzaje działań	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035
1.	Konsultacje projektu Strategii											
3.	Akcja informacyjno-promocyjna											
4.	Realizacja działań aktywizujących i przygotowujących interesariuszy do dalszych działań											
5.	Zabezpieczenie środków finansowych na realizację działań											
6.	Realizacja działań strategicznych – etap I											
7.	Ewaluacja etapu I – kamień milowy (5 lat)											
8.	Realizacja działań aktywizujących i przygotowujących interesariuszy do dalszych działań											
9.	Aktualizacja harmonogramu wdrażania strategii na lata 2030–2035											
10.	Realizacja działań strategicznych – etap II											
11.	Ewaluacja strategii – kamień milowy (10 lat)											

Tabela 28. Ramowy harmonogram realizacji Strategii w latach 2025–2035. Źródło: opracowanie własne

L.p.	Przedsięwzięcie strategiczne	Rok									
		2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035
1.	„Dziki dzień w szkole” – rozbudowa terenowej edukacji przyrodniczej w programie nauczania szkolnego										
2.	„Kodeks Turysty Przyrodniczego” – stworzenie dekalogu zasad zachowania w przyrodzie oraz kampanii społecznej, promującej odpowiedzialne zachowania w naturze										
3.	„Dzika Polska” – zintegrowana marka i platforma (portal + aplikacja + społeczność + system zgłoszeń i interwencji)										
4.	„Ambasadorzy Natury” – stworzenie systemu wsparcia liderów społeczności lokalnych i systemu certyfikacji dla przewodników, edukatorów i animatorów lokalnych										
5.	Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej przy parkach narodowych i krajobrazowych										
6.	„Zanocuj w lesie” – rozszerzenie programu LP										
7.	Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów										
8.	Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczania szlaków										
9.	„Wzornik turystyczny” – katalog dobrych praktyk dla projektantów infrastruktury										
10.	Wprowadzenie systemów monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitów odwiedzin w wybranych lokalizacjach										
11.	Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej										
12.	Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody										
13.	„Zielone Zachęty” – system motywacji do odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej										
14.	„Big Five” i nie tylko – stworzenie kampanii medialnych i społecznościowych, promujących Polskę jako kraj dzikiej natury										
15.	Tworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych										
16.	„Lokalne mikroprzygody” – wspieranie mikroturystyki przyrodniczej blisko miejsca zamieszkania										
17.	Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT										

Tabela 29. Harmonogram realizacji poszczególnych działań

5.3. Szacowany koszt wdrożenia rekomendowanych działań

Fot. Tomasz Kaczor

*Potrzebne są pieniądze: na utrzymanie infrastruktury
czy rozwój oferty w językach obcych.*

dyrektor parku narodowego z obszaru Karpat

Podstrategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce zakłada szereg działań zróżnicowanych pod względem skali, odpowiedzialności i okresu finansowania. Część propozycji, zwłaszcza związanych z wdrożeniem programów edukacyjnych czy zmianami legislacyjnymi, nie wiąże się z wymagającymi wyodrębnień budżetowych nakładami środków rządowych lub samorządowych. Inne, zwłaszcza w zakresie produktów turystycznych czy kooperatyw wiążą się z alokacją środków zewnętrznych, zwłaszcza unijnych, samorządowych oraz budżetowanych w partnerstwach publiczno-prywatnych i międzyinstytucjonalnych. Najznaczniejsze nakłady powiązane są z rozwojem infrastruktury oraz tworzeniem długofalowych kampanii edukacyjnych i promocyjnych. Zgodnie z założeniami niniejszego dokumentu, w ich przypadku kluczowe jest wyko-

rzystanie mechanizmów pilotaży i weryfikacji założeń w skali regionów czy wybranych obszarów cennych przyrodniczo.

Na utrudnione szacowanie finansowe nakładają się wybitnie zróżnicowane uwarunkowania regionalne dla pilotaży. Będą one przebiegać inaczej w terenach górskich, a inaczej na obszarach z dużymi niedoborami kadry czy zaplecza instytucjonalnego czy eksperckiego. Także utworzenie funduszu celowego jest na tyle mocno obciążone zmiennymi wynikającymi z polityki finansowej kraju, koniunktury i sytuacją międzynarodową, że podawanie kwotowych szacunków jest nieuzasadnione. Szczegółowe ramy finansowe dla przedsięwzięć pilotażowych określi utworzony zespół ds. Wdrażania i koordynator implementacji Strategii.

6. Monitorowanie, ocena i aktualizacja Strategii

Monitorowanie realizacji strategii turystyki przyrodniczej jest kluczowe, aby sprawdzać, czy działania przebiegają zgodnie z planem i przynoszą oczekiwane rezultaty. Proces ten wymaga regularnego zbierania i analizowania danych dotyczących postępów w poszczególnych programach oraz stopnia wdrażania projektów w czterech obszarach strategicznych. Równolegle należy obserwować, czy zidentyfikowane wcześniej ryzyka rzeczywiście się pojawiają i w jakiej skali wpływają na realizację celów. Jeśli analiza wskaże nowe zagrożenia lub potwierdzi te już zdiagnozowane, konieczna będzie korekta działań – tak, aby Strategia pozostała aktualna, skuteczna i odporna na zmieniające się warunki środowiskowe, społeczne i organizacyjne. Monitoring ma więc charakter adaptacyjny i wspiera podejmowanie decyzji, które pozwolą rozwijać turystykę przyrodniczą w sposób odpowiedzialny i długofalowy.

Należy określić pojemności obiektów turystycznych i w razie potrzeby wprowadzić limity.

dyrektor parku narodowego z Polski zachodniej

6.1. System monitorowania i oceny Strategii

Monitoring, z punktu widzenia polityk publicznych, w najbardziej ogólnym rozumieniu tego słowa, jest procesem obserwacji zmian, które zachodzą w określonej sferze aktywności publicznej (obszarze tematycznym), jak również często na określonym terytorium (przestrzeni). Jest to narzędzie niezbędne do efektywnego zarządzania rozwojem, którego rola w ostatnich dekadach niezmiennie rośnie. Prawidłowo zaprojektowany system monitoringu powinien obejmować:

- pomiary określonych zjawisk,
- gromadzenie danych ilościowych i jakościowych,
- analizowanie danych i wyników pomiarów.

Kluczowymi cechami monitoringu są jego systematyczność oraz dokładność (precyzja) wyrażająca się w zdefiniowanych dla niego:

- interwałach czasowych badań i pomiarów,
- metodach badawczych i analitycznych,
- zakresie badań.

Celem procesu monitoringu jest identyfikowanie najbardziej bezpośrednich efektów wdrażania określonych interwencji publicznych. Ustalenie związków pomiędzy podjętymi działaniami a uzyskanymi efektami, w szczególności średnich i długich okresach czasu, stanowi natomiast już zakres ewaluacji (oceny) Strategii. Oba te procesy są zresztą ze

sobą wzajemnie powiązane. Monitoring dostarcza bowiem pewien zakres podstawowych danych i wyników badań do procesu ewaluacji, nie identyfikując jednak kwestii przyczyn zarejestrowanych zjawisk lub ich prognozowanych konsekwencji. Te ostatnie są natomiast elementem procesu ewaluacji, która definiowana jest jako:

„systematyczne badanie, prowadzone z użyciem zróżnicowanych metod, złożone ze zbierania danych, analizy, oceny oraz informowania o wynikach. Jego celem jest oszacowanie (w odniesieniu do jasno sformułowanych kryteriów) jakości i wartości procesu oraz efektów wdrażania interwencji publicznych”

Co istotne, ewaluacja oceniać powinna nie tylko efekty przeprowadzonych działań, ale również przebieg samego procesu interwencji, w tym jego skuteczność i poprawność.

Celem zarówno monitoringu, jak i ewaluacji Strategii rozwoju turystyki przyrodniczej jest dostarczenie rzetelnych i przydatnych informacji o samej turystyce przyrodniczej, procesie jej rozwoju i wreszcie samym procesie realizacji strategii. Działania te będą więc w efekcie końcowym wspierały proces realizacji polityki publicznej w zakresie rozwoju turystyki przyrodniczej.

Podsumowując, proces monitoringu pełni przede wszystkim funkcje o charakterze operacyjnym, mierząc stopień osiągnięcia określonych produktów i rezultatów. Ewaluacja natomiast skupia się na poziomie strategicznym i pomiarze oddziaływania zaplanowanej interwencji publicznej.

6.2. Monitoring

Kontrola wszystkich projektów strategicznych realizowanych w ramach Strategii powinna odbywać się sposób ciągły. Zachodzące zmiany powinny podlegać identyfikacji w dwóch zasadniczych wymiarach.

- **Rzeczowo-finansowym realizacji Strategii:**

Koordynator Strategii powinien otrzymywać od podmiotów realizujących przedsięwzięcia strategiczne dokumentację, na podstawie której będzie dokonywał bieżącej oceny zgodności realizowanych prac z przyjętym harmonogramem rzeczowo-finansowym. W przypadku pojawienia się rozbieżności w tym zakresie, możliwe będzie skuteczne wdrożenie działań naprawczych i w rezultacie zachowanie odpowiedniej płynności procesu realizacji Strategii na dalszych jego etapach.

- **wymiarze zewnętrznym:**

Do zadań koordynatora będzie należeć obserwacja uwarunkowań o charakterze zewnętrznym, mogących w istotny sposób oddziaływać na realizację Strategii. Do takich mogą należeć m.in.: zmiany legislacyjne, gospodarcze (makroekonomiczne), polityczne, wytycznych dotyczących rozwoju turystyki i in. Zmiany te mogą zachodzić na różnych poziomach przestrzennych, np. regionalnym, krajowym, europejskim, czy wreszcie globalnym. Ta część monitoringu pozwoli na określenie potencjalnych ryzyk pochodzenia zewnętrznego, które mogą w istotny sposób wpłynąć na realizację Strategii.

W Tabeli 30. zaprezentowano wskaźniki monitorowania postępów realizacji przedsięwzięć strategicznych. Poza nimi identyfikacji podlegać powinna również wartość nakładów finansowych przeznaczonych na ich realizację. Oba te elementy powinny podlegać pomiarowi raz w roku (stan na 31 XII). Monitorowane informacje odnoszą się do wskaźników produktu i rezultatu, a więc efektów realizacji przedsięwzięć strategicznych wyszczególnionych w dokumencie. Wskaźniki zostały tak wybrane, aby jak najpełniej oddawały zaplanowane efekty realizacji przedsięwzięć. Zaproponowana poniżej lista nie stanowi katalogu zamkniętego i może być modyfikowana w trakcie procesu wdrażania Strategii w reakcji np. na obiektywne trudności z pozyskaniem poszczególnych wskaźników. Ewentualna potrzeba modyfikacji w zakresie listy wskaźników powinna również zostać zweryfikowana w ramach badania ewaluacyjnego mid-term.

Dane do monitoringu powinny być zbierane przez koordynatora Strategii w okresie do końca I kw. każdego roku. W kolejnym kwartale koordynator opracowuje roczny raport z monitoringu i przedstawia go do zapiniowania Krajowej Grupie Koordynacyjnej ds. Turystyki Przyrodniczej. Raport wraz z opinią Grupy przedstawiony zostaje ministrowi właściwemu ds. rozwoju turystyki przyrodniczej i upubliczniony na stronach internetowych ministerstwa.

L.p.	Przedsięwzięcie strategiczne	Wskaźnik produktu	Wartość docelowa w 2035 r.	Wskaźnik rezultatu	Wartość docelowa w 2035 r.
1.	„Dziki dzień w szkole” – rozbudowa terenowej edukacji przyrodniczej w programie nauczania szkolnego	Liczba szkół biorących udział w programie	3000	Udział uczniów biorących udział w programie w %	10%
2.	„Kodeks Turysty Przyrodniczego” – stworzenie dekalogu zasad zachowania w przyrodzie oraz kampanii społecznej, promującej odpowiedzialne zachowania w naturze	Liczba kampanii społecznych	100	Liczba odbiorców kampanii społecznych [skumulowana]	1 mln osób
3.	„Dzika Polska” – zintegrowana marka i platforma (portal + aplikacja + społeczność + system zgłoszeń i interwencji)	Liczba partnerów zaangażowanych w platformę	500	Liczba wpisów użytkowników	100 000
4.	„Ambasadorzy Natury” – stworzenie systemu wsparcia liderów społeczności lokalnych i systemu certyfikacji dla przewodników, edukatorów i animatorów lokalnych.	Liczba wydanych certyfikatów	5000	Liczba osób korzystających z usług certyfikowanych przewodników	1 mln osób
5.	Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej przy parkach narodowych i krajobrazowych	Liczba lokalnych centrów informacji przyrodniczej objętych wsparciem	100	Liczba osób korzystających z lokalnych centrów informacji przyrodniczej objętych wsparciem	1 mln
6.	„Zanocuj w Lesie” – rozszerzenie programu LP	Liczba nadleśnictw biorących udział w Programie	400	Liczba uczestników programu	20 000
7.	Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów	Liczba utworzonych miejsc biwakowych	200	Liczba użytkowników utworzonych miejsc biwakowych	100 000
8.	Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczania szlaków	Długość szlaków spełniających standardy	50 000 km	Liczba użytkowników zmodernizowanej i rozbudowanej infrastruktury	300 000
9.	„Wzornik turystyczny” – katalog dobrych praktyk dla projektantów infrastruktury	Liczba opracowanych katalogów dobrych praktyk	17	Liczba uczestników szkoleń, warsztatów i konsultacji branżowych	100
10.	Wprowadzenie systemów monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitów odwiedzin w wybranych lokalizacjach.	Liczba wprowadzonych systemów monitoringu ruchu turystycznego	500	Liczba turystów objętych monitoringiem	700 000
11.	Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej	Wielkość funduszu	2,0 mld zł	Liczba beneficjentów funduszu	500
12.	Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody	Liczba wdrożonych narzędzi	50	Liczba odbiorców kampanii informacyjnych	500 000
13.	„Zielone Zachęty” – system motywacji do odpowiedzialnej turystyki przyrodniczej	Liczba podmiotów, które wdrożyły program	50	Liczba uczestników programu	500 000
14.	„Big Five” i nie tylko – stworzenie kampanii medialnych i społecznościowych, promujących Polskę jako kraj dzikiej natury	Liczba wydanych certyfikatów	5 000	Liczba odbiorców kampanii	1 mln
15.	Tworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych	Liczba wdrożonych inicjatyw	100	Liczba uczestników inicjatyw	100 000
16.	„Lokalne mikroprzygody” – wspieranie mikroturystyki przyrodniczej blisko miejsca zamieszkania	Liczba opracowanych aktywności	500	Liczba uczestników wspartych oddolnych inicjatyw	10 000
17.	Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT.	Liczba posiedzeń, spotkań grupy	40	Liczba podjętych inicjatyw, stanowisk i opinii	100

Tabela 30. Wskaźniki monitorowania postępów wdrażania przedsięwzięć strategicznych

6.3. Ewaluacja

System ewaluacji Strategii oparto o powszechnie przyjmowane kryteria oceny interwencji publicznej. Należą do nich (za Olejniczak 2012):

Trafność (relevance) – ocenia adekwatność planowanych celów interwencji i metod jej wdrażania do problemów i wyzwań społeczno-ekonomicznych, które zostały zidentyfikowane w diagnozie. Analiza tego kryterium jest prowadzona przed rozpoczęciem i w pierwszych fazach wdrażania interwencji;

Skuteczność (effectiveness) – ocenia stopień realizacji zakładanych celów (czy osiągnięto to, co zaplanowano), skuteczność użytych metod, instytucji oraz wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty.

Efektywność (efficiency) – ocenia relację między nakładami, kosztami, zasobami (finansowymi, ludzkimi, administracyjnymi) a osiągniętymi efektami interwencji.

Użyteczność (utility) – ocenia całość rzeczywistych efektów wywołanych przez interwencję (zarówno tych planowanych, jak i nieplanowanych, tzw. ubocznych), odnosząc je do wyzwań społeczno-ekonomicznych (często już zmienionych w czasie). W odróżnieniu od kryterium trafności, ocena użyteczności jest prowadzona po zamknięciu interwencji lub w jej końcowej fazie wdrażania.

Trwałość (sustainability) – ocenia ciągłość efektów (przede wszystkim pozytywnych) danej interwencji w perspektywie średnio i długookresowej (a więc po zakończeniu interwencji).

Partycypacyjny charakter powstawania Strategii oraz wielość różnego rodzaju interesariuszy zaangażowanych w proces rozwoju turystyki przyrodniczej sprawia, że badania ewaluacyjne powinny również odnosić się do procesu uspołeczniania, w tym także funkcjonowania Krajowej Grupy Koordynacyjnej ds. Turystyki Przyrodniczej, sieciowania działań pomiędzy interesariuszami, relacjami pomiędzy nimi itp. W badaniach ewaluacyjnych konieczne będzie również wykorzystanie wyników monitoringu Strategii.

Na system oceny efektów procesu wdrażania Strategii składają się wszystkie trzy zasadnicze rodzaje badań ewaluacyjnych. Są to ewaluacje (za Olejniczak 2012):

- **ex-ante** – badanie przeprowadzane przed rozpoczęciem wdrażania Strategii, a więc jeszcze na etapie programowania polityki publicznej. Jego celem jest ocena trafności założeń planowanej interwencji, w tym założeń, wyznaczonych celów i in.; jej logiki oraz przyjętego sposobu realizacji. W przypadku

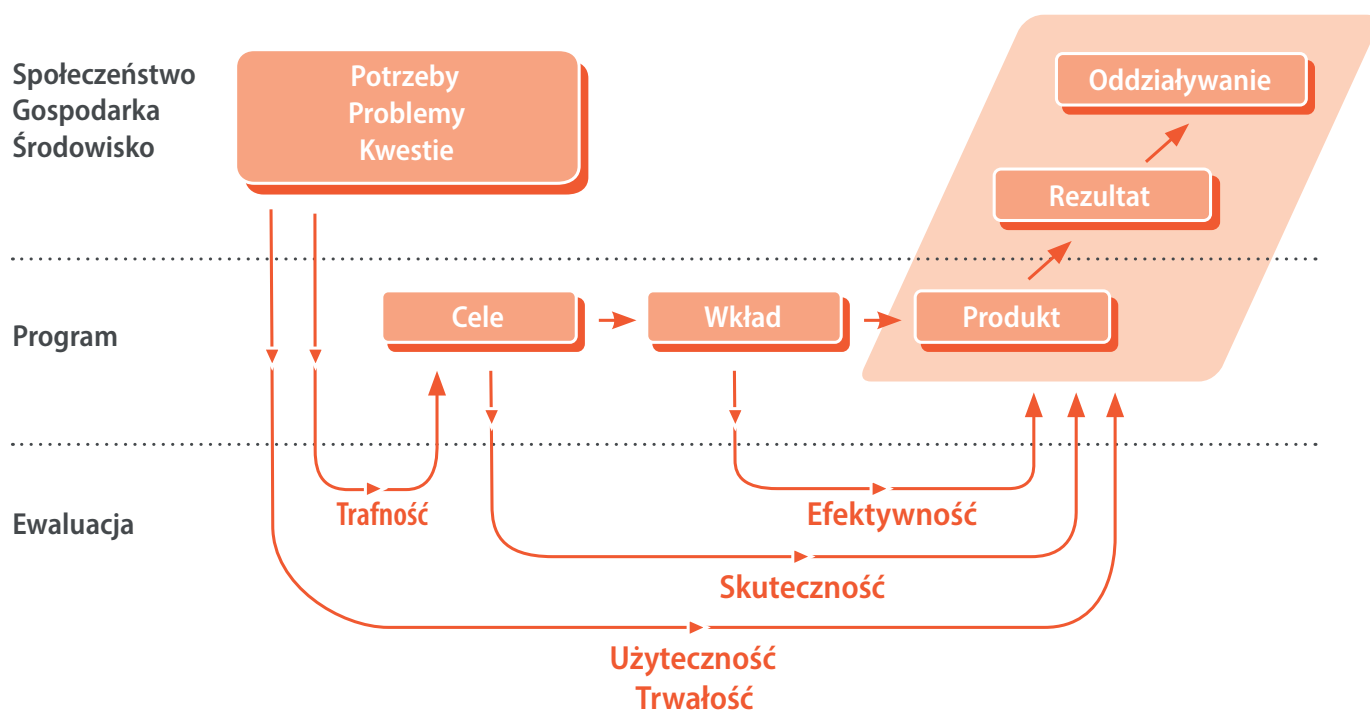
niniejszej Strategii badanie takie powinno zostać przeprowadzone w roku 2026;

- **on-going/mid-term** – badanie przeprowadzane w trakcie (połowie) okresu realizacji, którego celem jest pomiar poziomu realizacji celów na poszczególnych etapach realizacji programu i jednoczesna identyfikacja czynników oddziałujących na sukces lub porażkę zaplanowanej interwencji. To badanie umożliwi dokonywanie korekt (np. aktualizacji dokumentu) i usprawnień, które będą mogły korzystnie wpłynąć na końcowe efekty realizacji Strategii. Badanie powinno zostać przeprowadzone w roku 2031 i podsumować okres 2026–2030;
- **ex-post** – badanie przeprowadzane po zakończeniu zaplanowanego okresu wdrażania Strategii. Jego celem jest podsumowanie skutków działań podejmowanych w procesie wdrażania Strategii oraz wyciągnięcie wniosków i sformułowanie rekomendacji użytecznych dla przyszłych programów. Badanie powinno zostać przeprowadzone w roku 2036, podsumować cały okres realizacji Strategii, tj. 2026–2035 i stanowić punkt wyjścia do programowania rozwoju turystyki przyrodniczej na kolejne lata.

Fot. Tomasz Kaczor

Kryteria ewaluacyjne w logice realizacji Strategii.

Źródło: Bienias S., Strzęboszewski P., Opałka E., (red.), 2012, Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa

Co do zasady wszystkie ewaluacje powinny zostać zrealizowane przez podmioty zewnętrzne. Rozwiązanie takie pozwoli na zachowanie możliwie dużego stopnia obiektywizmu, korzystnie wpływając na przydatność badania.

- liczby użytkowników/uczestników różnych form turystyki przyrodniczej (szacunki, badania),
- wzrostu świadomości przyrodniczej uczniów (badania ankietowe na reprezentatywnej grupie uczniów),

Poszczególnym obszarom Strategii przypisano po jednym wskaźniku oddającym poziom realizacji celów strategicznych do nich przypisanych. W przypadku dwóch wskaźników konieczne jest oszacowanie lub obliczenie wartości wyjściowych (bazowych) wskaźników w zakresie:

Obszar	Cele operacyjne	Wskaźnik	Wartość docelowa (2035)	Źródło danych	Uwagi
Edukacja	1.1 Zwiększenie świadomości przyrodniczej i etosu odpowiedzialnego turysty	Wzrost świadomości przyrodniczej uczniów	Wzrost o 20 pkt %	Ogólnopolskie badania ankietowe na grupie reprezentatywnej	Badania w roku 2026, 2030 i 2035
	1.2 Rozwój kompetencji i kwalifikacji kadr turystyki przyrodniczej				
	1.3 Zwiększenie udziału społeczności w edukacji i działaniach terenowych				
	1.4 Wzmocnienie potencjału NGO i społeczności lokalnych				

Infrastruktura	2.1 Dostarczenie rzetelnych i regularnych danych o ruchu turystycznym w obszarach przyrodniczo cennych	Liczba nowych i zmodernizowanych obiektów infrastruktury w mniej uczęszczanych regionach	1000	Monitoring realizacji strategii	Konieczność wyznaczenia obszarów priorytetowych (mniej uczęszczanych)
	2.2 Zapewnienie bezpiecznych i zrównoważonych zasad biwakowania oraz korzystania z infrastruktury				
	2.3 Zrównoważone rozproszenie ruchu turystycznego poprzez planowanie i rozwój sieci szlaków				
	2.4 Zwiększenie dostępności przyrody poprzez rozwój infrastruktury w mniej uczęszczanych regionach				
Legislacja	3.1 Wzmocnienie ochrony przyrody na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo (m.in. w parkach krajobrazowych)	Liczba wspólnych przedsięwzięć Lasów Państwowych oraz samorządów i instytucji ochrony przyrody	500	Monitoring realizacji strategii	
	3.2 Zrównoważone rozproszenie ruchu turystycznego dzięki regulacjom prawnym				
	3.3 Poprawa współpracy między Lasami Państwowymi, samorządami i instytucjami ochrony przyrody				
Promocja	4.1 Rozwój i wdrożenie działań promocyjnych ukazujących bogactwo przyrodnicze Polski na arenie krajowej i międzynarodowej	Liczba użytkowników/uczestników różnych form turystyki przyrodniczej	Wzrost o 50%	Ogólnopolskie badania ankietowe na grupie reprezentatywnej	Badania w roku 2026, 2030 i 2035
	4.2 Promowanie turystyki przyrodniczej jako atrakcyjnej i odpowiedzialnej alternatywy dla turystyki masowej				
	4.3 Zwiększenie długofalowego zainteresowania turystyką przyrodniczą				

Tabela 31. Wskaźniki monitorowania postępów wdrażania Strategii

7. Ryzyka i zarządzanie kryzysowe

Fot. Tomasz Kaczor

Wszelkie ograniczenia środowiskowe są postrzegane jako ingerencja w działalność rolniczą.

pracownica samorządu gminnego z Polski centralnej

W niniejszym rozdziale przedstawimy kluczowe zagrożenia i ryzyka, które mogą wpływać na rozwój turystyki przyrodniczej w Polsce, oraz proponujemy zestaw narzędzi umożliwiających ich monitorowanie i minimalizowanie ich skutków. W tym celu wykorzystano metodologię foresight, która umożliwia wczesne wykrywanie sygnałów wskazujących na zmiany w otoczeniu oraz ocenę ich prawdopodobieństwa.

Model foresight opiera się na identyfikacji sił napędowych, które w perspektywie 2025–2035 będą w największym stopniu wpływać na możliwości realizacji wizji Strategii. Zostały one już w dużej mierze zidentyfikowane w przeprowadzonej w części diagnostycznej analizie PEST+E. Następnie siły te zostały ocenione pod względem wpływu na realizację wizji i misji oraz niepewności (jak bardzo ich przyszły kierunek jest trudny do przewidzenia).

Wynikiem jest macierz scenariuszowa, oparta na dwóch głównych niepewnościach, które wyznaczają alternatywne ścieżki rozwoju sektora.

(A) Siła i spójność polityki ochrony przyrody oraz ładu przestrzennego

Od dominacji podejścia ochronnego po dominację presji inwestycyjnej.

(B) Poziom społecznej świadomości ekologicznej i postaw odpowiedzialnego turysty

Od stylu „odpowiedzialnego kontaktu z naturą” po „masowe turystyczne wykorzystywanie środowiska”.

Cztery scenariusze rozwoju turystyki przyrodniczej

1. SCENARIUSZ WIZYJNY „Lider turystyki przyrodniczej”

Silna polityka ochrony + wysoka świadomość społeczna

To scenariusz zgodny z wizją strategii. W tym scenariuszu zaawansowane instrumenty ochrony przyrody i ładu przestrzennego są skutecznie wdrażane i równolegle rośnie społeczna odpowiedzialność za środowisko. System obszarów chronionych jest profesjonalnie zarządzany, ze stabilnym, wieloletnim i odpowiednim finansowaniem. Zmiany klimatyczne stanowią poważne wyzwanie, jednak państwo i instytucje reagują na nie poprzez odpowiednie planowanie adaptacyjne.

Nowe inwestycje powstają wyłącznie w oparciu o zasadę „zero netto utraty bioróżnorodności”. Ośrodki decyzyjne, organizacje pozarządowe, samorządy i służby ochrony przyrody wdrażają spójne standardy udostępniania terenów. Powszechnie stosuje się inteligentne systemy monitoringu ruchu turystycznego oraz ograniczenia liczby odwiedzających w najbardziej wrażliwych miejscach. Turysty planują swoje wizyty z szacunkiem dla środowiska, preferują aktywności niskoemisyjne, unikają miejsc przeciążonych, a media społecznościowe służą edukacji, a nie promowaniu ryzykownych zachowań. Edukacja przyrodnicza staje się integralną częścią oferty – w szkołach, parkach narodowych, centrach edukacji i usługach przewodnickich.

W efekcie lokalne społeczności czerpią realne korzyści z turystyki: rozwija się sektor usług opartych na zasobach przyrodniczych, powstają gospodarstwa ekoturystyczne, lokalne produkty i usługi. Turystyka staje się narzędziem wzmacniania rozwoju regionalnego, a jednocześnie działa na rzecz ochrony bioróżnorodności.

WSKAŹNIKI WCZESNYCH SYGNAŁÓW

- sukcesywny wzrost finansowania ochrony przyrody,
- rosnący odsetek turystów deklarujących odpowiedzialne zachowania,
- wzrost liczby programów edukacji przyrodniczej w szkołach,
- wzrost certyfikacji usług ekoturystycznych,
- spadek presji na najbardziej popularne obszary dzięki dywersyfikacji.

2. SCENARIUSZ ROZWOJOWY „Turystyka kontrolowana”

Silna polityka ochrony + niska świadomość turystów

Polityki państwa są spójne, prawo ochronne działa, a nadzór jest skuteczny, jednak zachowania turystów i oczekiwania społeczne nie podążają za tymi zmianami. Popularność outdooru rośnie, także wśród osób o niskich kompetencjach środowiskowych. Prowadzi to do masowych wizyt w popularnych miejscach, presji sezonowej oraz konfliktów o przestrzeń.

W obszarach chronionych konieczne jest częste stosowanie twardych regulacji: ograniczania wejść, wyznaczania stref czasowych, zamykania szlaków czy wprowadzania opłat. Zarządzający wzmacniają monitoring, wykorzystując technologie (czujniki, liczniki, kamery termowizyjne, drony), aby kontrolować duże grupy odwiedzających.

Edukacja przyrodnicza rozwija się, ale jej wpływ na zmianę zachowań jest słaby. Popularne pozostają „atrakcyjne selfies” i treści viralowe, które zwiększają presję na wrażliwe tereny. Lokalne społeczności mają korzyści ekonomiczne, jednak rosną koszty społeczne – konflikty z turystami, dewastacja terenów, zaśmiecanie.

Scenariusz realny i umiarkowanie korzystny, wymagający intensywnej kontroli.

WSKAŹNIKI WCZESNYCH SYGNAŁÓW

- rosnąca liczba wykroczeń w obszarach chronionych,
- wzrost konieczności zamykania szlaków z powodu przeciążenia,
- rosnące koszty nadzoru i porządkowania przestrzeni,
- zwiększająca się liczba incydentów związanych z niewłaściwym zachowaniem turystów.

3. SCENARIUSZ RYZYKOWNY „Popularyzacja bez ochrony”

Słaba polityka ochrony + wysoka świadomość społeczna

Wysoka świadomość ekologiczna społeczeństwa sprzyja rozwojowi turystyki odpowiedzialnej, jednak system ochrony przyrody nie nadąża za tym trendem. Brakuje skutecznego zintegrowanego zarządzania obszarami chronionymi, presja inwestycyjna rośnie, a gospodarka leśna dominuje nad ochroną. Wielu turystów stara się podróżować odpowiedzialnie, jednak brak regulacji i słabe planowanie przestrzenne powodują rozlewanie zabudowy, utratę krajobrazu i fragmentację siedlisk. Lokalne inicjatywy (np. oddolne programy ochrony, certyfikacja zielonych usług, edukacja społeczności) starają się minimalizować szkody, ale działają w rozproszony sposób, bez skoordynowanego systemu wsparcia. Z czasem wzrasta napięcie społeczne: turyści oczekują miejsc dobrze chronionych, a tymczasem rosną ich problemy jakościowe – hałas, zabudowa, dewastacja szlaków.

Scenariusz paradoksalny: dobra kultura społeczna, ale zła polityka degeneruje zasoby.

WSKAŹNIKI WCZESNYCH SYGNAŁÓW

- opóźnienia we wzmacnianiu systemu obszarów chronionych,
- szybki wzrost zabudowy w otulinach parków i na terenach cennych przyrodniczo,
- silny rozwój turystyki, ale bez instrumentów kontroli ruchu,
- wzrost konfliktów społecznych dotyczących inwestycji w cennych przyrodniczo obszarach.

4. SCENARIUSZ KRYZYSOWY „Utracona wartość”

Brak regulacji, zanik kontroli i rosnąca presja inwestycyjna prowadzą do zabudowy najcenniejszych obszarów, fragmentacji krajobrazów, niszczenia siedlisk i konfliktów o przestrzeń. Zmiany klimatyczne postępują szybko, a ich skutki nie są kompensowane działaniami adaptacyjnymi. Turystyka przyrodnicza staje się masową rozrywką, w której znaczenie edukacji i ochrony praktycznie zanika. Wrażliwe obszary ulegają degradacji; w skrajnych przypadkach część z nich traci status ochronny lub przestaje pełnić swoje funkcje ekologiczne. Ruch turystyczny koncentruje się w niewielu miejscach, które następnie ulegają przeciążeniu. Konflikty społeczne nasilają się, a lokalne społeczności tracą zarówno jakość życia, jak i korzyści z turystyki.

Jest to scenariusz, który strategia powinna minimalizować za wszelką cenę.

WSKAŹNIKI WCZESNYCH SYGNAŁÓW

- gwałtowny wzrost inwestycji ingerujących w krajobraz,
- pogarszający się stan populacji gatunków i siedlisk,
- wzrost pożarów, erozji, zanieczyszczeń w obszarach chronionych,
- spadek atrakcyjności destynacji przyrodniczych w badaniach turystów,
- wycofywanie się lokalnych społeczności z usług turystycznych.

Ocena prawdopodobieństwa scenariuszy

1. SCENARIUSZ WIZYJNY „Lider turystyki przyrodniczej”

Prawdopodobieństwo: **6/10**

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa, rozwój edukacji przyrodniczej i wzmocnienie instytucji ochrony przyrody sprzyjają realizacji tego scenariusza. Jego osiągnięcie wymaga jednak stabilnego finansowania, spójnej polityki ochrony przyrody i wysokiego poziomu koordynacji działań między instytucjami.

2. SCENARIUSZ ROZWOJOWY „Turystyka kontrolowana”

Prawdopodobieństwo: **7/10**

Polska posiada doświadczenie w zarządzaniu obszarami chronionymi, a regulacje prawne umożliwiają kontrolę ruchu turystycznego. W tym scenariuszu turystyka przyrodnicza rozwija się z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, niemniej wymaga edukacji turystów i odpowiedniego monitoringu.

3. SCENARIUSZ RYZYKOWNY „Popularyzacja bez ochrony”

Prawdopodobieństwo: **5/10**

Możliwy przy wzroście popytu na turystykę i braku spójnej polityki ochrony przyrody. Ryzyko nadmiernej presji na popularne obszary przyrodnicze rośnie w przypadku niskiej świadomości turystów i niewystarczającej koordynacji instytucji.

4. SCENARIUSZ KRYZYSOWY „Utracona wartość”

Prawdopodobieństwo: **3/10**

Najmniej prawdopodobny scenariusz, wymagający jednoczesnego zaniku instytucji ochronnych, wysokiej presji inwestycyjnej i niskiej świadomości społecznej. Zagrożenia tego typu występują lokalnie, w niechronionych lub słabo zarządzanych obszarach.

Rekomendacje strategiczne

Dla scenariusza „Lider turystyki przyrodniczej”

Rozwój turystyki przyrodniczej powinien być wspierany poprzez wzmocnienie polityki ochrony przyrody, stabilne finansowanie parków narodowych i krajobrazowych oraz rozwój infrastruktury edukacyjnej. Kluczowa jest koordynacja działań między instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę przyrody, turystykę i planowanie przestrzenne. Należy inwestować w edukację przyrodniczą, interpretację środowiskową oraz promowanie odpowiedzialnych postaw turystycznych, a także wspierać lokalne społeczności w rozwoju ekoturystyki i usług zrównoważonych. Technologie powinny służyć monitorowaniu i zarządzaniu ruchem turystycznym, edukacji i ochronie środowiska.

Dla scenariusza „Turystyka kontrolowana”

Koncentracja powinna być na monitorowaniu ruchu turystycznego i wprowadzaniu regulacji ograniczających presję na najbardziej wrażliwe obszary. Rozwój edukacji turystycznej, kampanie informacyjne i certyfikacja usług turystycznych zwiększą świadomość turystów. Dywersyfikacja oferty i rozwój nowych destynacji pozwolą rozładować presję na popularne tereny. Ważna jest współpraca ze społecznościami lokalnymi i wprowadzanie adaptacyjnych działań w obszarach szczególnie narażonych.

Dla scenariusza „Popularyzacja bez ochrony”

Należy pilnie wprowadzać spójne regulacje ochrony przyrody i wzmocniać instytucje odpowiedzialne za zarządzanie obszarami chronionymi. Istotne jest promowanie standardów zrównoważonej turystyki, edukacja turystów w zakresie wpływu na środowisko oraz wspieranie inicjatyw obywatelskich w ochronie przyrody. Monitoring i adaptacyjne zarządzanie ruchem turystycznym powinny minimalizować presję na wrażliwe ekosystemy.

Dla scenariusza „Utracona wartość”

Wymaga priorytetowej ochrony kluczowych zasobów przyrodniczych, odbudowy świadomości ekologicznej oraz wzmocnienia planowania przestrzennego i kontroli inwestycji. Niezbędna jest współpraca z NGO, samorządami i lokalnymi społecznościami w celu odbudowy zniszczonych terenów. Monitoring i szybkie reagowanie na zmiany w środowisku są kluczowe, aby minimalizować dalsze szkody i chronić pozostałe walory przyrodnicze.

8. Powiązania strategiczne

Fot. Tomasz Kaczor

*Strategia powinna być kompatybilna z innymi dokumentami.
Kluczowe jest planowanie przestrzenne.*

kierownik z parku narodowego z Polski zachodniej

8.1. Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności

Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) jest dokumentem programowym określającym cele związane z odbudową i tworzeniem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz służące ich realizacji reformy strukturalne i inwestycje. Dokument stanowi podstawę ubiegania się o wsparcie z europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Recovery and Resilience Facility – RRF). Realizacja planu służy promowaniu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez zwiększenie odporności, gotowości na wypadek sytuacji kryzysowych, zdolności dostosowawczych i potencjału wzrostu gospodarczego,

łagodzeniu społecznych i gospodarczych skutków kryzysu, w szczególności dla kobiet [realizując w ten sposób cele Europejskiego Filara Praw Socjalnych], wspieraniu zielonej transformacji, przyczynianiu się do realizacji unijnych celów w zakresie klimatu oraz transformacji cyfrowej. W ten sposób interwencje realizowane w KPO wspierają cele UE w zakresie wzrostu konwergencji społeczno-gospodarczej, odbudowy i promowania zrównoważonego wzrostu gospodarczego i integracji gospodarek UE, a także tworzenia wysokiej jakości miejsc pracy oraz strategicznej autonomii Unii i otwartej gospodarki, generującej europejską wartość dodaną.

Dokument definiuje jeden cel strategiczny, którym jest:

odbudowa potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii (recovery) oraz wsparcie budowy trwałej konkurencyjności gospodarki i wzrost poziomu życia społeczeństwa w dłuższym horyzoncie czasowym (resilience), co będzie odbywać się w szczególności poprzez przyspieszenie rozwoju niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym, która w sposób odpowiedzialny wykorzystuje zasoby środowiska (green growth), a także rozwój oparty na wykorzystaniu rozwiązań cyfrowych (digital growth).

Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności,
2022, MRR, Warszawa

Na niższym poziomie KPO wyróżnia trzy cele szczegółowe:

1. Jakościowy, innowacyjny rozwój gospodarki prowadzący do zwiększenia jej produktywności, uwzględniający transformację cyfrową kraju i społeczeństwa.
2. Zielona transformacja gospodarki oraz rozwój zielonej, inteligentnej mobilności.
3. Wzrost kapitału społecznego i jakości życia, w szczególności poprzez zapewnienie poprawy stanu zdrowia obywateli oraz wyższej jakości edukacji i umiejętności dostosowanych do potrzeb nowoczesnej gospodarki.

Strategia Rozwoju Turystyki Przyrodniczej, zarówno na poziomie zdefiniowanych celów, jak i przedsięwzięć strategicznych wpisuje się we wszystkie trzy cele szczegółowe KPO oraz cel horyzontalny.

Dodatkowym elementem struktury KPO jest pięć Komponentów, na które składają się:

1. Komponent A Odporność i konkurencyjność gospodarki.
2. Komponent B Zielona energia i zmniejszenie energochłonności.
3. Komponent C Transformacja cyfrowa.
4. Komponent D Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia.
5. Komponent E Zielona, inteligentna mobilność.

Powiązania Strategii z Komponentami KPO są zauważalne (3 z 5), ale można je ocenić jako słabe i w dużej mierze posiadające charakter pośredni.

Rodzaj celu	Cel	Powiązania z SRTP
Cele szczegółowe	Jakościowy, innowacyjny rozwój gospodarki prowadzący do zwiększenia jej produktywności, uwzględniający transformację cyfrową kraju i społeczeństwa	x
	Zielona transformacja gospodarki oraz rozwój zielonej, inteligentnej mobilności	x
	Wzrost kapitału społecznego i jakości życia, w szczególności poprzez zapewnienie poprawy stanu zdrowia obywateli oraz wyższej jakości edukacji i umiejętności dostosowanych do potrzeb nowoczesnej gospodarki	x
Cel horyzontalny	Wzmacnianie spójności społecznej i terytorialnej kraju	x
Komponenty	A Odporność i konkurencyjność gospodarki	x
	B Zielona energia i zmniejszenie energochłonności	x
	C Transformacja cyfrowa	x
	D Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia	
	E Zielona, inteligentna mobilność	

Tabela 32. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności

W dużych miastach również mamy obszary cenne przyrodniczo, które powinno się chronić i udostępniać.

pracownica urzędu miejskiego z miasta wojewódzkiego

8.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) pełni funkcję średniookresowej strategii rozwoju kraju. Na okres powstawania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej był to obowiązujący średniookresowy dokument strategiczny państwa polskiego w zakresie zagadnień związanych z polityką gospodarczą. Za główne bariery dla rozwoju kraju uznano rozwarstwienie społeczne i utrzymujące się zróżnicowanie przestrzenne w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Dokument przedstawia zarówno wyzwania (tzw. pułapki rozwojowe) stojące przed krajową gospodarką, jak również proponuje przykłady narzędzi gospodarczych, finansowych i instytucjonalnych.

Dokument definiuje jeden cel strategiczny, którym jest:

Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Niższy poziom celów reprezentują w SOR trzy cele szczegółowe, dla których zidentyfikowano powiązane z nimi obszary (12) wpływające na ich realizację:

1. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną (obszary: Reindustrializacja, Rozwój innowacyjnych firm, Małe i średnie przedsiębiorstwa, Kapitał dla rozwoju, Ekspansja zagraniczna).
2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (obszary: Spójność społeczna, Rozwój zrównoważony terytorialnie).
3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu (obszary: Prawo w służbie obywatelom i gospodarce, Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem, E-państwo, Finanse publiczne, Efektywność wykorzystania środków UE).

Strategia Rozwoju Turystyki Przyrodniczej, zarówno na poziomie zdefiniowanych celów, jak i przedsięwzięć strategicznych wpisuje się we wszystkie trzy cele szczegółowe SOR oraz zdecydowaną większość wyznaczonych w dokumencie obszarów działań, tj. 8 z 12. Charakter tych powiązań można określić jako umiarkowanie silny.

Cel szczegółowy	Obszar	Powiązania z SRTP
Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Reindustrializacja	
	Rozwój innowacyjnych firm	x
	Małe i średnie przedsiębiorstwa	x
	Kapitał dla rozwoju	
	Ekspansja zagraniczna	
Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Spójność społeczna	x
	Rozwój zrównoważony terytorialnie	x
Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu	Prawo w służbie obywatelom i gospodarce	x
	Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem	x
	E-państwo	x
	Finanse publiczne	
	Efektywność wykorzystania środków UE	x

Tabela 33. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Źródło: opracowanie własne

8.3. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030

Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 ustanawia kompleksowe ramy zobowiązań i działań, które odpowiadają na główne, zidentyfikowane przyczyny utraty różnorodności biologicznej, do których zaliczają się:

- zmiana użytkowania gruntów i mórz,
- nadmierna eksploatacja zasobów biologicznych,
- zmiana klimatu,
- zanieczyszczenie,
- występowanie inwazyjnych gatunków obcych.

Dokument został przyjęty łącznie z unijną strategią „od pola do stołu”, ze względu na ich wzajemną komplementarność i założenie, by doprowadzić do zbliżenia do siebie przyrody, rolników, przedsiębiorstw i konsumentów. Strategia jest również kluczowym elementem Europejskiego Zielonego Ładu i ma pełnić rolę narzędzia wspierającego wysiłki w zakresie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do zmiany klimatu z wykorzystaniem rozwiązań opartych na zasobach przyrody, które umożliwiają wychwytywanie i przechowywanie węgla w zdrowych ekosystemach, a także pomagają przyrodzie i społeczeństwu przygotować się na nieuchronne skutki zmiany klimatu.

Dokument definiuje naczelny cel strategiczny w zakresie bioróżnorodności, zgodny z przyjętymi na 15. Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej na okres po 2020 r. światowymi ramami dotyczącymi odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej, tj.:

zapewnienie odbudowy, odporności i odpowiedniej ochrony wszystkich światowych ekosystemów do 2050 r.

Celem pośrednim jest natomiast, zgodnie z Agendą na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 oraz z celami porozumienia klimatycznego z Paryża:

zapewnienie, aby do 2030 r. europejska różnorodność biologiczna weszła na ścieżkę regeneracji z korzyścią dla ludzi, planety, klimatu i naszej gospodarki.

Niższy poziom celów reprezentują trzy grupy obszarów Strategii:

1. Ochrona i przywracanie dobrego stanu przyrody w Unii Europejskiej.
2. Umożliwienie zmiany transformacyjnej.
3. Unia Europejska na rzecz ambitnego światowego programu na rzecz różnorodności biologicznej.

Powyższym grupom tematycznym przypisano siedem obszarów działań:

1. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość.
2. Spójna sieć obszarów chronionych.
3. Unijny plan odbudowy zasobów przyrodniczych: odbudowa ekosystemów lądowych i morskich.
4. Nowe ramy zarządzania.
5. Przyspieszenie wdrażania i egzekwowania prawodawstwa UE w zakresie ochrony środowiska.
6. Opieranie się na zintegrowanym podejściu obejmującym całe społeczeństwo.
7. Wyższy poziom ambicji i zaangażowania na całym świecie.

Strategia Rozwoju Turystyki Przyrodniczej wpisuje się w zauważalny sposób w Unijną strategię na rzecz bioróżnorodności 2030 zarówno na poziomie zdefiniowanego celu naczelnego, pośredniego, jak również wyznaczonych w niej grup obszarów i interesów. Cele i przedsięwzięcia strategiczne SRTP wiążą się ze wszystkimi pięcioma obszarami działań w obrębie dwóch obszarów. Jedynymi obszarami, z którymi SRTP się nie wiązała, były działania skierowane na zewnątrz UE obejmujące zagadnienia związane z bioróżnorodnością w ujęciu globalnym.

Aktem wykonawczym do unijnej strategii jest Nature Restoration Law (rozporządzenie o odbudowie zasobów przyrodniczych) obowiązujący w Polsce od 2024 roku. Wśród wskaźników można tam znaleźć takie wyzwania jak:

- przywrócenie 90% siedlisk przyrodniczych do stanu właściwego do 2050 roku (30% do 2030, 60% do 2040 i 90% do 2050) oraz siedlisk gatunków - często związanych ze starymi lasami (siedliska i gatunki wymienione w dyrektywie siedliskowej oraz dyrektywie ptasiej)
- przywrócenie około 2500 km rzek do stanu naturalnego
- nawodnienie kilkudziesięciu tysięcy hektarów obszarów podmokłych które były odwodnione.

Powyższe cele mają bezpośrednie przełożenie na systemowy rozwój sieci obszarów cennych przyrodniczo.

Grupa obszarów	Obszary	Powiązania z S RTP
Ochrona i przywracanie dobrego stanu przyrody w Unii Europejskiej	Spójna sieć obszarów chronionych	x
	Unijny plan odbudowy zasobów przyrodniczych: odbudowa ekosystemów lądowych i morskich	x
Umożliwienie zmiany transformacyjnej	Nowe ramy zarządzania	x
	Przyspieszenie wdrażania i egzekwowania prawodawstwa UE w zakresie ochrony środowiska	x
	Opieranie się na zintegrowanym podejściu obejmującym całe społeczeństwo	x
Unia Europejska na rzecz ambitnego światowego programu na rzecz różnorodności biologicznej	Wyższy poziom ambicji i zaangażowania na całym świecie	
	Wykorzystywanie działań zewnętrznych do wspierania ambicji UE	

Tabela 34. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030

8.4. Dokumenty dotyczące strategii zarządzania lasami w opracowaniu

REKOMENDACJE Z OGÓLNOPOLSKIEJ NARADY O LASACH

Przyjęte przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska wytyczne i rekomendacje Ogólnopolskiej Narady o Lasach stanowią pierwsze konkretne uszczegółowienie zapowiedzi wyłączenia około 20% najcenniejszych polskich lasów z pozyskania drewna. Kluczowe elementy tego procesu mają bezpośrednie znaczenie dla turystyki przyrodniczej:

Wyłączenie starolasów z pozyskania drewna (minimum 2% powierzchni lasów)

Starolasy charakteryzują się wysoką bioróżnorodnością, obecnością martwego drewna, naturalną strukturą wiekową oraz unikalnym krajobrazem. Są one szczególnie atrakcyjne dla:

- turystyki przyrodniczej i edukacyjnej,
- obserwacji przyrody (birdwatching, wildlife watching),
- turystyki „slow”, rekreacji kontemplacyjnej i zdrowotnej.

Ich ochrona zwiększa atrakcyjność Polski jako destynacji dla turystów poszukujących doświadczeń zbliżonych do dzikiej przyrody Europy Środkowej.

Lasy o szczególnych walorach społecznych wokół dużych miast

Wyznaczanie lasów społecznych w otoczeniu aglomeracji sprzyja:

- rozwojowi turystyki weekendowej i jednodniowej,
- rekreacji przyrodniczej mieszkańców miast,
- budowaniu kultury kontaktu z przyrodą, która w dalszej perspektywie przekłada się na popyt na bardziej zaawansowane formy turystyki przyrodniczej w innych regionach kraju.

NARODOWY PROGRAM LEŚNY

Narodowy Program Leśny, jako dokument uszczegóławiający średnio- i długookresową Strategię Rozwoju Polski do 2035 r., ma kluczowe znaczenie systemowe. Jego wpływ na turystykę przyrodniczą może przejawiać się poprzez:

- trwałe uwzględnienie funkcji społecznych i rekreacyjnych lasów na równi z funkcją produkcyjną,
- integrację polityki leśnej z polityką turystyczną, klimatyczną i zdrowotną,
- planowanie rozwoju infrastruktury turystycznej w sposób spójny z ochroną ekosystemów leśnych.

W perspektywie do 2050 r. NPL może stworzyć ramy dla rozwoju turystyki opartej na odporności ekosystemów, co jest szczególnie istotne w warunkach zmian klimatu (susze, pożary, utrata bioróżnorodności). Dokument jest na etapie przygotowań i konsultacji środowiskowych.

ZIELONA TARCZA WSCHÓD

Koncepcja Zielonej Tarczy Wschód, obejmująca około 1200 km granicy oraz bufory sięgające do 50 km w głąb kraju, ma potencjał stać się jednym z najważniejszych projektów przyrodniczo-turystycznych w Polsce. Zakładane działania, takie jak:

- renaturyzacja lasów,
- odtwarzanie mokradł i poprawa retencji wodnej,
- likwidacja wybranych dróg leśnych,
- sprzyjają powstawaniu dużych, spójnych obszarów o wysokiej naturalności krajobrazu. W długiej perspektywie obszar ten może:
- stać się zapleczem dla turystyki transgranicznej (po ustabilizowaniu sytuacji geopolitycznej),

- przyciągać turystów zainteresowanych dziką przyrodą, ciszą i rozległymi przestrzeniami,
- pełnić rolę „zielonego korytarza” o znaczeniu europejskim, porównywalnego z innymi dużymi obszarami chronionymi w regionie.

Wyjątkiem pozostają lokalne ograniczenia wynikające z zagrożeń hybrydowych i bezpieczeństwa, które jednak mają charakter zmienny i punktowy. Koncepcja jest na etapie negocjacji i konsultacji społecznych.

SHADOW LIST

Propozycja utworzenia 25 nowych parków narodowych, opracowana przez Fundację Dziedzictwo Przyrodnicze, wskazuje na ogromny niewykorzystany potencjał ochrony i promocji najcenniejszych krajo-
brazów Polski.

Parki narodowe:

- są najsilniejszą marką turystyczną w obszarze przyrody,
- generują stabilny, całoroczny ruch turystyczny o wysokiej wartości dodanej,
- sprzyjają rozwojowi lokalnych usług: noclegów, przewodnictwa, edukacji, gastronomii.

Rozszerzenie sieci parków narodowych mogłoby w istotny sposób:

- odciążyć najbardziej obciążone obszary,
- wzmocnić regiony peryferyjne,
- poprawić międzynarodową rozpoznawalność Polski jako kraju o wysokich standardach ochrony przyrody.

Podwojenie liczby rezerwatów przyrody w perspektywie średnioterminowej może:

- stworzyć gęstą sieć punktowych atrakcji przyrodniczych,
- sprzyjać rozwojowi lokalnych produktów turystycznych (ścieżki dydaktyczne, przewodnicy lokalni, mała infrastruktura),
- wspierać dywersyfikację ruchu turystycznego, także poza najbardziej znane obszary (np. Bieszczady, Tatry).

Dobrze zaplanowane udostępnienie rezerwatów (z poszanowaniem reżimów ochronnych) może wzmocnić turystykę niskonakładową, opartą na jakości doświadczenia, a nie masowości.

Łączne oddziaływanie opisanych inicjatyw wskazuje, że Polska znajduje się w kluczowym momencie redefinicji relacji między gospodarką leśną, ochroną przyrody a funkcjami społecznymi lasów. Dokumenty i inicjatywy będące obecnie na etapie planowania lub wczesnego wdrażania mają potencjał, by w perspektywie 2030–2050 ukształtować nowy model turystyki w Polsce: mniej masowy, bardziej rozproszony, oparty na jakości środowiska i długookresowej ochronie zasobów przyrodniczych.

9. Rekomendacje wdrażania zapisów Strategii w programach regionalnych

Skuteczna realizacja Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej w Polsce zależy w dużej mierze od tego, w jaki sposób jej założenia zostaną wdrożone na poziomie regionalnym. Polska przyroda jest bardzo zróżnicowana, dlatego rekomendacje i działania powinny być elastyczne i dopasowane do specyfiki każdego regionu czy województwa. Rolą regionów nie powinno zatem być powielanie zapisów Strategii krajowej, lecz adaptacja na potrzeby lokalne, z uwzględnieniem lokalnych zasobów i możliwości.

Regionalne programy wdrożeniowe

Każde województwo powinno opracować własny Program Rozwoju Turystyki Przyrodniczej, zgodny z kierunkami strategii krajowej oraz uwzględniający lokalne zasoby środowiskowe. Programy te powinny pełnić funkcję pomostu między instytucjami ochrony przyrody, samorządami, organizacjami pozarządowymi i branżą turystyczną. Dobrą praktyką będzie tworzenie zespołów koordynacyjnych przy marszałkach województw, w których znajdą się przedstawiciele parków narodowych i krajobrazowych, Lasów Państwowych, lokalnych organizacji turystycznych, Lokalnych Grup Działania, NGO i środowiska naukowego. Takie zespoły mogą pełnić funkcję forum współpracy i wymiany wiedzy.

Zasada trzech filarów: edukacja, infrastruktura, promocja

Regionalne programy powinny rozwijać turystykę przyrodniczą w oparciu o trzy priorytety strategii krajowej – edukację, odpowiedzialną infrastrukturę i promocję.

W praktyce oznacza to:

- Edukacja: wspieranie lokalnych programów terenowych, warsztatów, szkół przyrodniczych, centrów edukacyjnych i inicjatyw społecznych (np. „Dziki dzień w szkole”, „Ambasadorzy Natury”).

- Infrastruktura: planowanie szlaków, punktów widokowych, miejsc biwakowych i ścieżek przyrodniczych w sposób zrównoważony, z uwzględnieniem zasady „Najpierw chronić, potem udostępniać”.
- Promocja: tworzenie wspólnych marek regionalnych i powiązanie ich z marką parasolową „Dzika Polska”, która ma łączyć działania wizerunkowe w skali całego kraju.

Współpraca międzyregionalna i wymiana doświadczeń

Turystyka przyrodnicza nie kończy się na granicach administracyjnych. Szlaki, korytarze ekologiczne czy doliny rzeczne często łączą kilka regionów. Dlatego potrzebne są mechanizmy współpracy między województwami, zwłaszcza w zakresie spójności szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych, standardów infrastruktury oraz wspólnej promocji.

Rola samorządów i społeczności lokalnych

Turystyka przyrodnicza powinna być narzędziem rozwoju lokalnego opartego na naturze. Dlatego w proces wdrażania Strategii należy włączyć samorządy gminne, lokalne organizacje turystyczne i NGO. Regiony mogą tworzyć mechanizmy wsparcia dla tzw. mikroprzedsiębiorstw przyrodniczych – przewodników, animatorów terenowych, gospodarstw ekologicznych, agroturystyk czy lokalnych centrów informacji przyrodniczej. Ważne jest, aby samorządy wspierały tworzenie produktów lokalnych – np. pakietów jednodniowych „mikroprzygód”, szlaków tematycznych czy ścieżek edukacyjnych.

Fot. Tomasz Kaczor

DOKUMENTY STRATEGICZNE POLSKIE:

Ekspertyza na temat wytycznych w zakresie zrównoważonej turystyki, Agnieszka Niezgoda, Katarzyna Janczak, Krzysztof Patelak, 2020

Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku, Ministerstwo Sportu i Turystyki, 2008

Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności, Ministerstwo Funduszy i Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 2022

Polityka Rozwoju Turystyki Województwa Śląskiego 2030, Województwo Śląskie, 2023

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023 - 2030, Wydział Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, 2023

Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r., Województwo Lubelskie, 2016

Raport o stanie gospodarki turystycznej w Polsce i założeniach polityki turystycznej kraju, Ministerstwo Sportu i Rekreacji 2023

Raport z wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej w województwie małopolskim, Polska Organizacja Turystyczna, 2023

Strategia budowy i promocji produktów turystycznych województwa kujawsko-pomorskiego, Biuro ds. Rozwoju Turystyki, Departamentu Sportu i Turystyki, 2024

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Warszawa 2017

Strategia rozwoju i komunikacji marketingowej turystyki województwa podkarpackiego na lata 2020-2025, Województwo Podkarpackie, 2020

Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025, Województwo Warmińsko-Mazurskie, 2016

Strategia rozwoju turystyki w województwie mazowieckim na lata 2023-2027, Województwo Mazowieckie, 2023

Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2014-2020, Województwo Świętokrzyskie, 2014

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Województwo Łódzkie, 2006

Strategia Rozwoju Województwa „MAŁOPOLSKA 2030”, Zarząd Województwa Małopolskiego, 2020

DOKUMENTY STRATEGICZNE ZAGRANICZNE:

EU Support to tourism. Need for a fresh strategic orientation and a better funding approach, Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2021

Europejska agenda dla turystyki 2030, Rada Unii Europejskiej, 2022

Strategiepapier des Lenkungskreises zur Fortschreibung der Nationalen Tourismusstrategie über die Nationale Plattform Zukunft des Tourismus, Nationale Plattform Zukunft des Tourismus, 2023

Strategy For The Sustainable Growth Of Slovenian Tourism For 2017-2021, Slovenian Ministry of Economic Development and Technology, 2017

Ścieżka transformacji dla turystyki, Dyrekcja Generalna Komisji Europejskiej, 2022

Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia, Komisja Europejska, Bruksela 2020.

Yhdessä enemmän – kestävä ja kasvu ja uudistumista Suomen matkailuun, Työ- ja elinkeinoministeriö, 2022

PUBLIKACJE I RAPORTY:

Badanie rynku pracy w sektorze przewodników turystycznych i pilotów wycieczek. Raport z badań. Zamawiający: Ministerstwo Sportu i Turystyki, Departament Turystyki, oprac., dr hab. prof. AWF Zygmunt Kruczek (kierownik zespołu), Kraków 2018 r.

Design for Outdoor Recreation, Simon Bell, 1997

Drivers of sustainable tourism in Europe: how to design efficient business strategies, „Springer Nature”, Francesca Bassi, Juan Antonio Marmolejo Martín, 2024

Frekwencja turystyczna w rezerwach poza sezonem letnim, „Folia Turistica”, Adam Mrocza, 2010

Las bez barier - obiekty kubaturowe, Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy Lasów Państwowych w Bedoniu, 2016

Nature-Based Tourism in National and Natural Parks in Europe: A Systematic Review, „Forests”, Delia S. Donici, Diana E. Dumitras, 2024

Nature positive. Travel & Tourism In Action, World Travel & Tourist Council, 2024

Nature positive. Travel & Tourism. Travelling in harmony with nature, World Travel & Tourist Council, 2022

Outdoor Recreation and Nature Tourism: A European Perspective, „Living Reviews in Landscape Research”, Simon Bell, Liisa Tyrväinen, Tuija Sievänen, Ulrike Pröbstl, Murray Simpson, 2007

Potencjał turystyki przyrodniczej w Polsce, Julia Wojciechowska-Solis, Agata Kobyłka, Mariusz Ciesielski, Natalia Korcz, 2024

Raport na temat podaży turystyki wiejskiej po pandemii COVID-19, Ministerstwo Sportu i Turystyki, 2023

Strategia Rozwoju Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, PTTK, 2024

Stan i perspektywy edukacyjnej turystyki przyrodniczej na Roztoczu w kontekście strategii aktywnego uczestnictwa, „Barometr Regionalny”, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca, 2014

Strategia Rozwoju Turystyki na terenach cennych przyrodniczo, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej”, Agata Cieszevska, 2009

Szlaki piesze w Lasach Państwowych, Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy Lasów Państwowych w Bedoniu, 2017

Ukierunkowanie ruchu turystycznego w projektach, Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych Lasów Państwowych, 2025

Wytyczne rekreacyjnego zagospodarowania lasów, Instytut Badawczy Leśnictwa, 1991

Zarządzanie ochroną przyrody w parkach narodowych. Informacja o wynikach kontroli. Najwyższa Izba Kontroli, Kraków, 2024

Turystyka przyrodnicza, ekoturystyka i turystyka zrównoważona – problemy klasyfikacyjne, Folia Turistica, Paweł Adamski, Szymon Ciapała, 2016

Turystyka na obszarach chronionych – szanse i zagrożenia, „Prace i Studia Geograficzne”, Anna Dudek, Andrzej Kowalczyk, 2003

Walory turystyczne w powiatach i ich otoczeniu w 2023 r., Główny Urząd Statystyczny, 2024

Zarządzanie strategiczne rozwojem, Jarosław Górniak, Stanisław Kowalczyk, 2012

AKTY PRAWNE:

Obwieszczenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 11 lipca 2024 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Przewodnictwo turystyczne” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji [Monitor Polski z dnia 2024-07-22, poz. 678]

Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 30 grudnia 2021 r. w sprawie stanowisk oraz wymagań kwalifikacyjnych, jakie powinni spełniać pracownicy zatrudnieni na poszczególnych stanowiskach w Służbach Parków Krajobrazowych

Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 14 lutego 2024 r. w sprawie stanowisk oraz wymagań kwalifikacyjnych, jakie powinni spełniać pracownicy zatrudnieni na poszczególnych stanowiskach w Służbach Parków Narodowych

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U.2025.567 t.j.)

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880)

SPIS TABEL:

Tabela 1. Aktywności powiązane z turystyką przyrodniczą

Tabela 2. Ruch turystyczny w parkach w Polsce (w tysiącach osób)

Tabela 3. Źródła finansowania możliwe do pozyskania w celu rozwoju i wzmocnienia turystyki przyrodniczej

Tabela 4. Matryca ryzyka czynników z analizy PEST+E

Tabela 5. Kluczowe Szanse Rozwojowe

Tabela 6. Najważniejsze bariery i zagrożenia

Tabela 7. Matryca wyzwań, priorytetów i celów operacyjnych

Tabela 8. Zestawienie programów działań

Tabela 9. Zadania, wskaźniki i cele działania „Dziki dzień w szkole”

Tabela 10. Zadania, wskaźniki i cele działania „Kodeks turysty przyrodniczego”

Tabela 11. Zadania, wskaźniki i cele działania „Dzika Polska”

Tabela 12. Zadania, wskaźniki i cele działania „Ambasadorzy natury”

Tabela 13. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzmocnienie sieci lokalnych centrów informacji przyrodniczej działających przy parkach narodowych i krajobrazowych”

Tabela 14. Zadania, wskaźniki i cele działania „Zanocuj w lesie”

Tabela 15. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie ogólnopolskiej sieci bezobsługowych miejsc biwakowych dla turystów pieszych, rowerowych, zmotoryzowanych, kajakarzy oraz camperów”

Tabela 16. Zadania, wskaźniki i cele działania „Rozwój spójnej, zróżnicowanej sieci szlaków turystycznych. Ujednolicenie standardów wyznaczania szlaków”

Tabela 17. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzornik turystyczny”

Tabela 18. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wprowadzenie systemu monitoringu ruchu turystycznego. Wyznaczenie limitów odwiedzin w wybranych lokalizacjach”

Tabela 19. Zadania, wskaźniki i cele działania „Utworzenie funduszu celowego na rozwój turystyki przyrodniczej”

Tabela 20. Zadania, wskaźniki i cele działania „Wzmocnienie narzędzi do egzekwowania przepisów w zakresie ochrony przyrody”

Tabela 21. Zadania, wskaźniki i cele działania „Zielone Zachęty”

Tabela 22. Zadania, wskaźniki i cele działania „Big Five”

Tabela 23. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie turystycznych pakietów edukacyjno-przyrodniczych”

Tabela 24. Zadania, wskaźniki i cele działania „Lokalne mikroprzygody”

Tabela 25. Zadania, wskaźniki i cele działania „Stworzenie grupy koordynacyjnej ds. turystyki przyrodniczej przy MSiT”

Tabela 26. Macierz odpowiedzialności dla kluczowych podmiotów wymienionych w programach 3.1-3.17

Tabela 27. Schemat struktury zarządzania strategią turystyki przyrodniczej

Tabela 28. Ramowy harmonogram realizacji Strategii w latach 2025-2035

Tabela 29. Harmonogram realizacji poszczególnych działań

Tabela 30. Wskaźniki monitorowania postępów wdrażania przedsięwzięć strategicznych

Tabela 31. Wskaźniki monitorowania postępów wdrażania Strategii

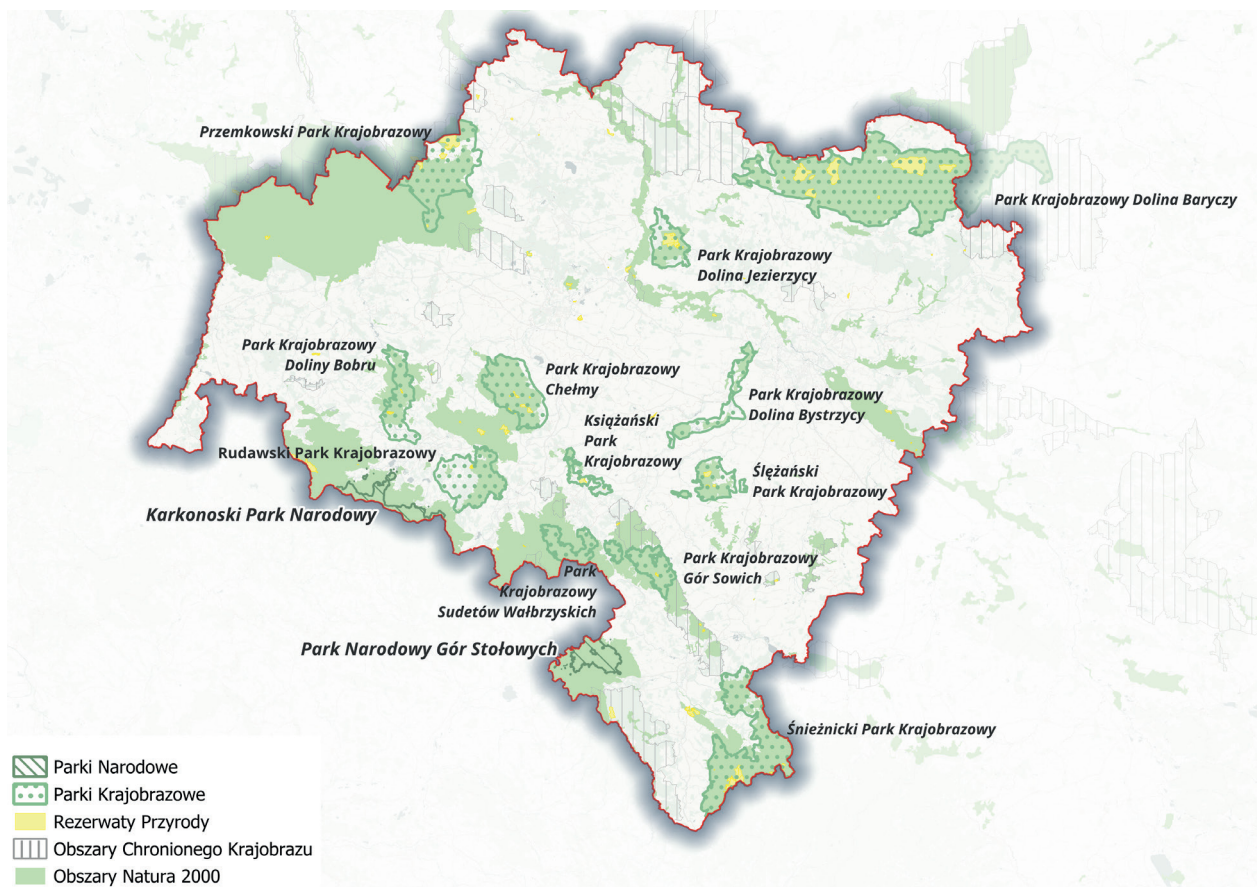
Tabela 32. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności

Tabela 33. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

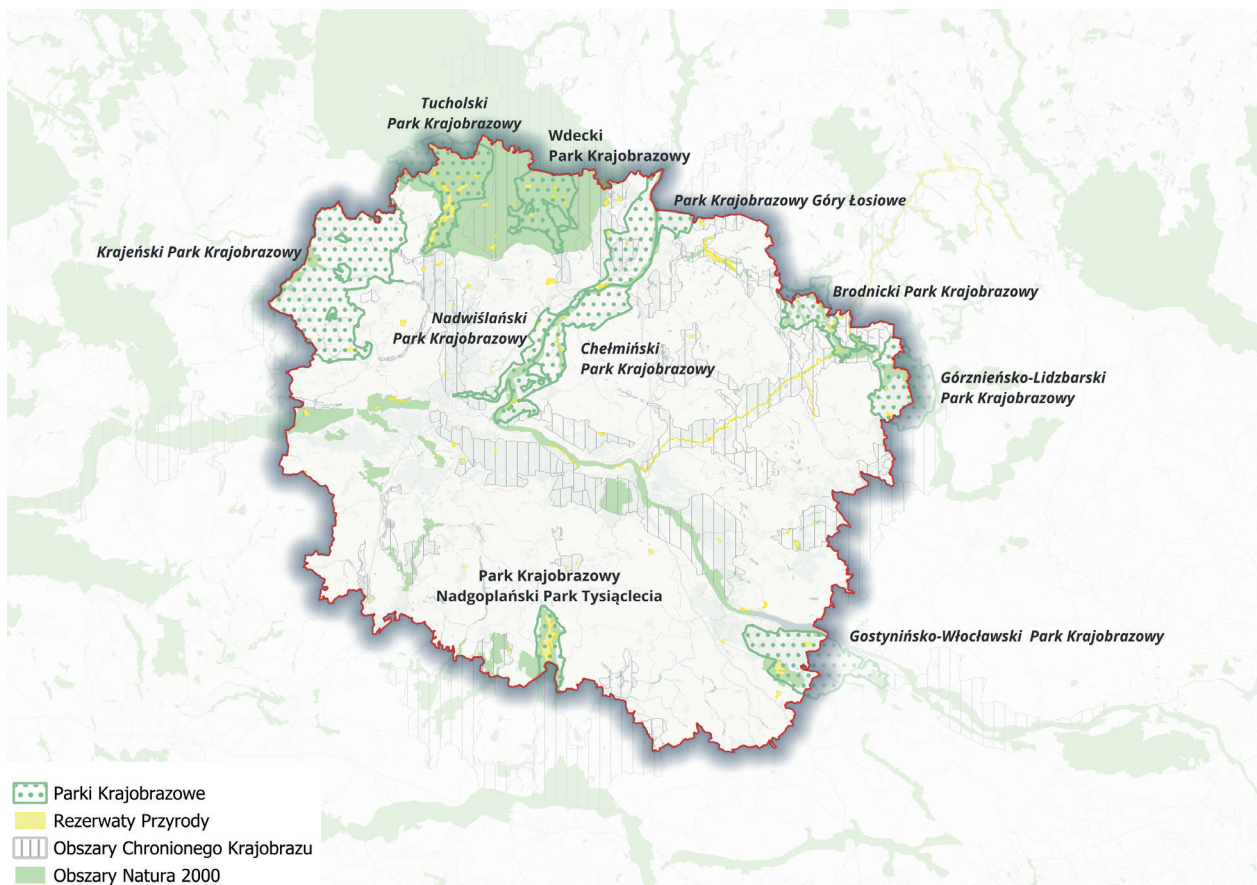
Tabela 34. Powiązania Strategii Rozwoju Turystyki Przyrodniczej i Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030

Załącznik. Najważniejsze formy ochrony przyrody w polskich województwach

dolnośląskie

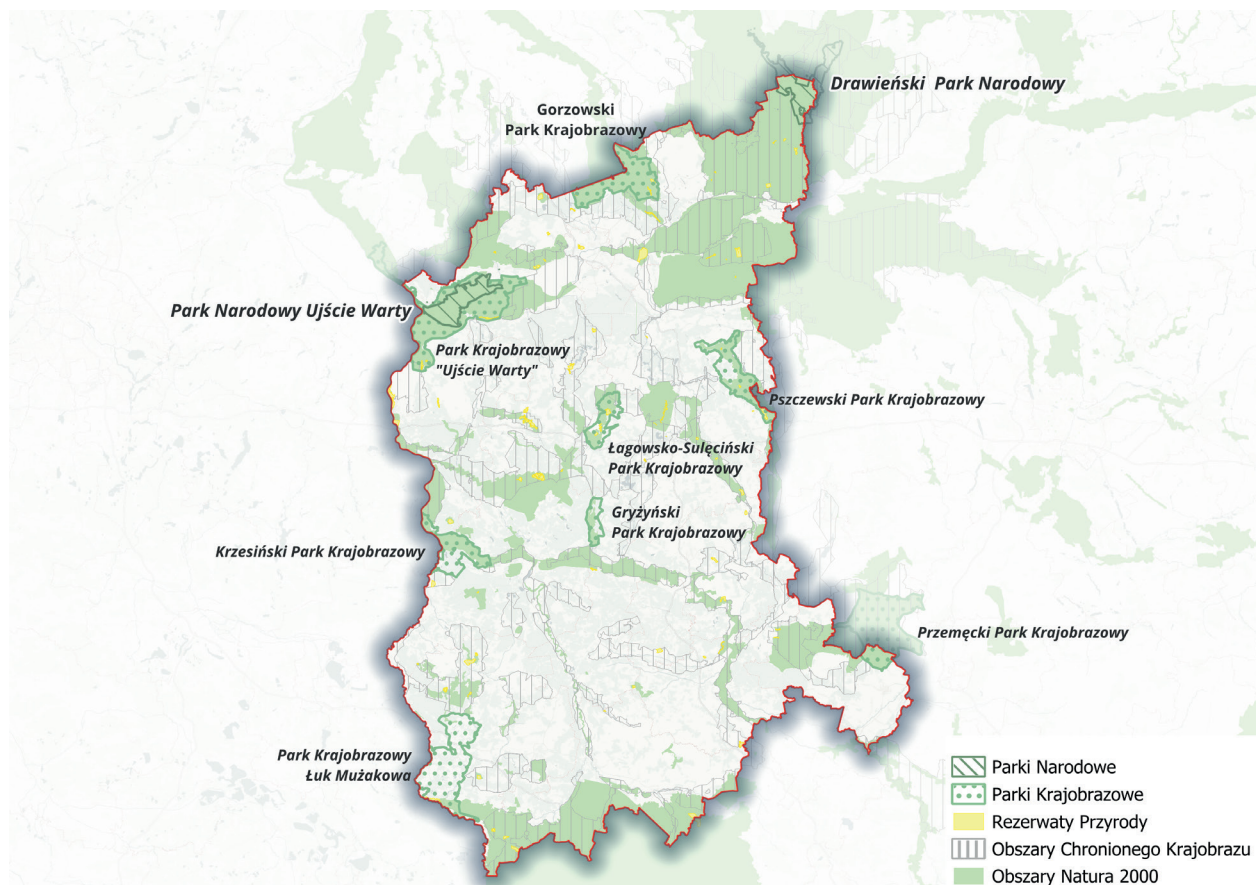
kujawsko-pomorskie

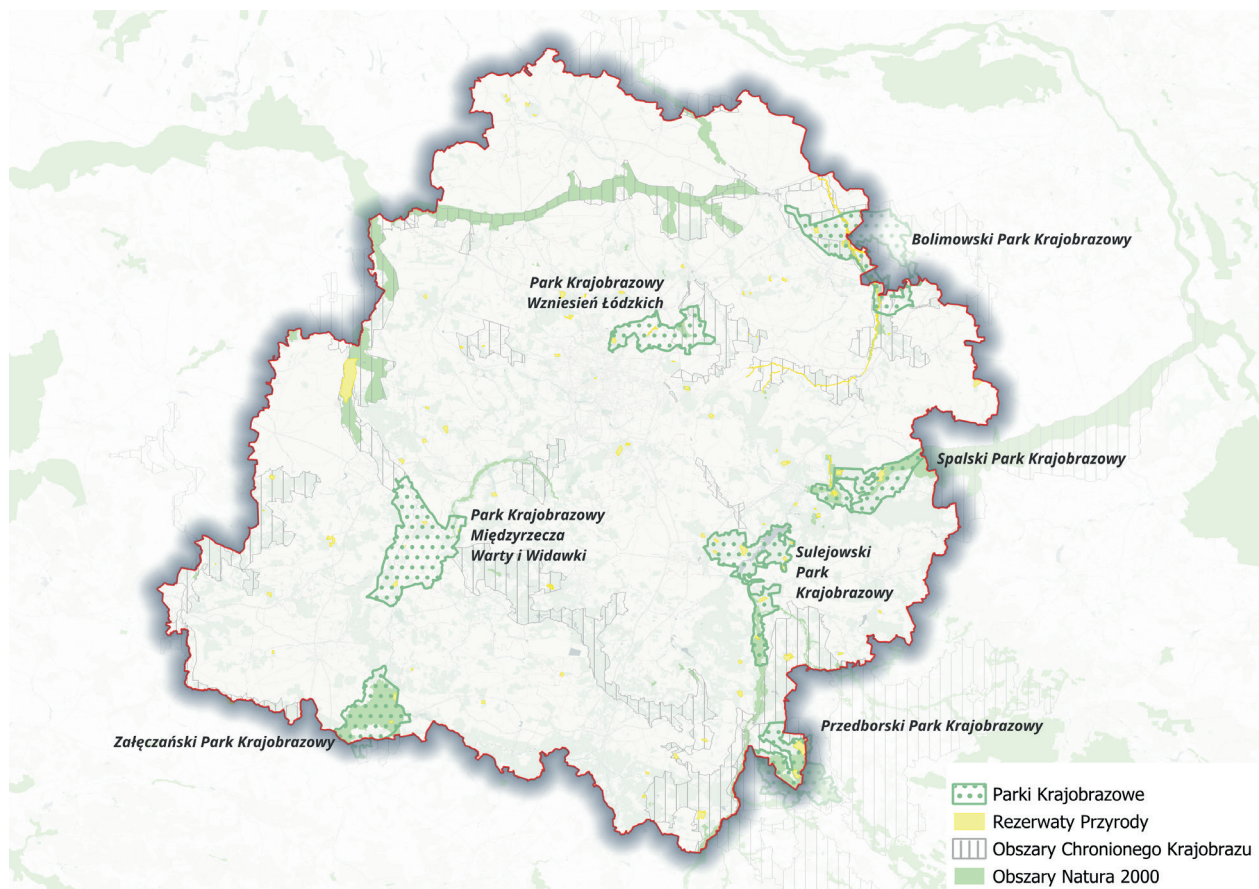
lubelskie

lubuskie

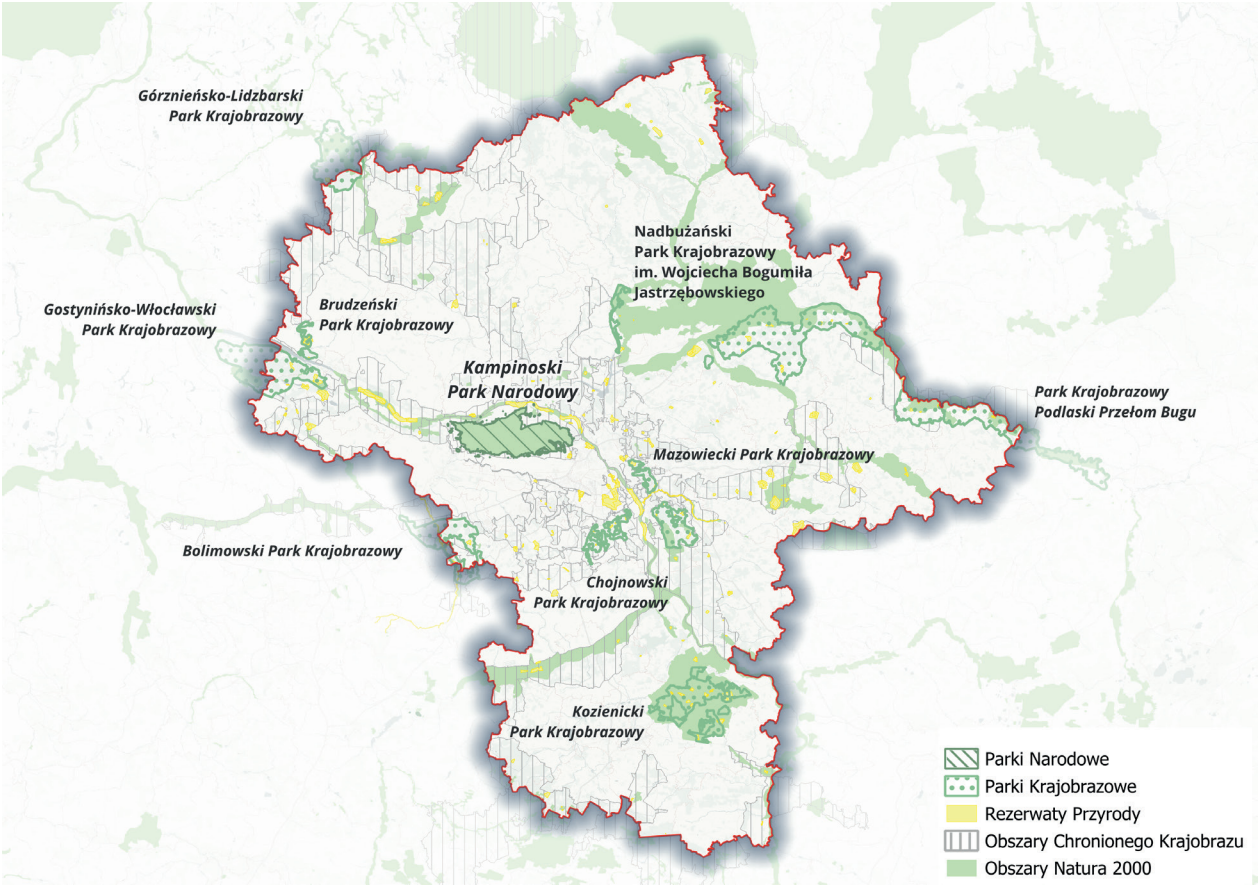
łódzkie

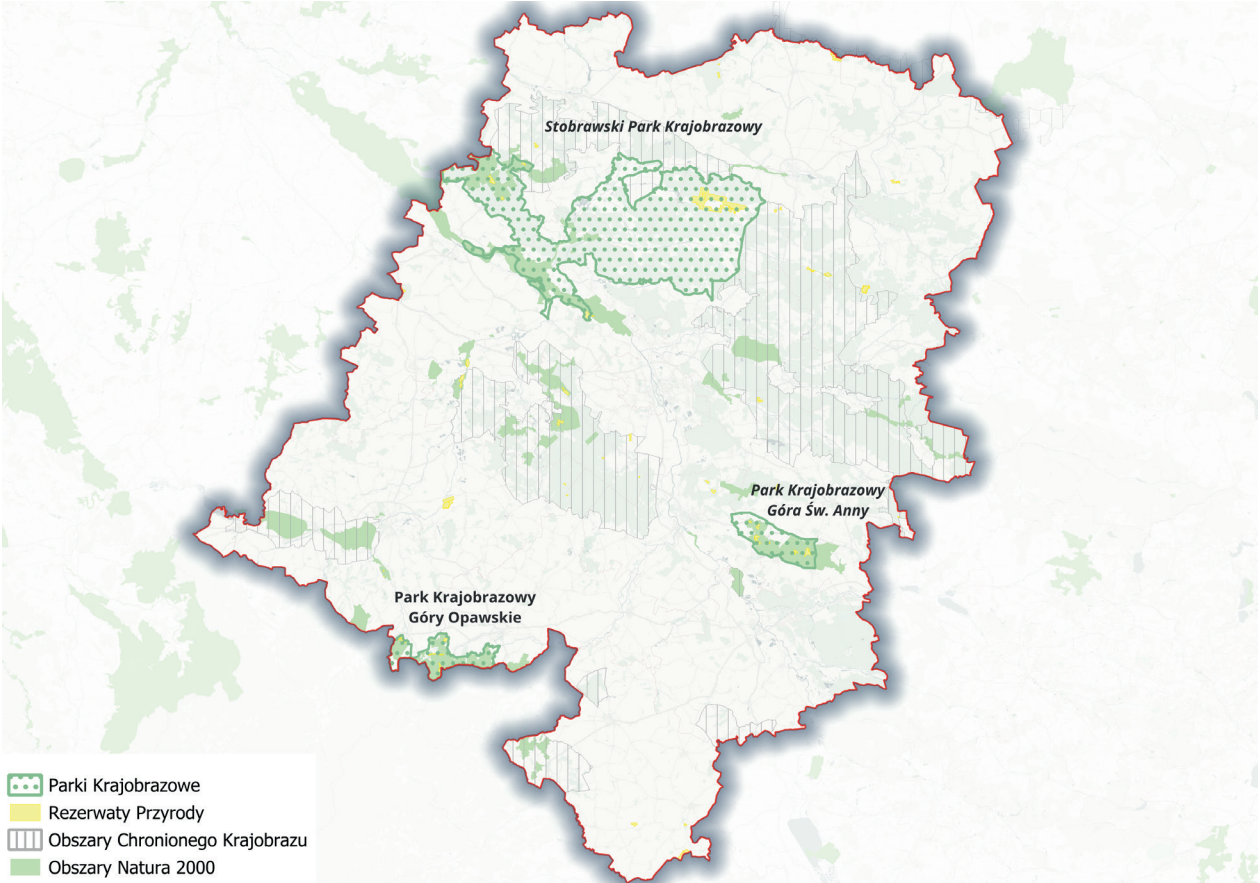
małopolskie

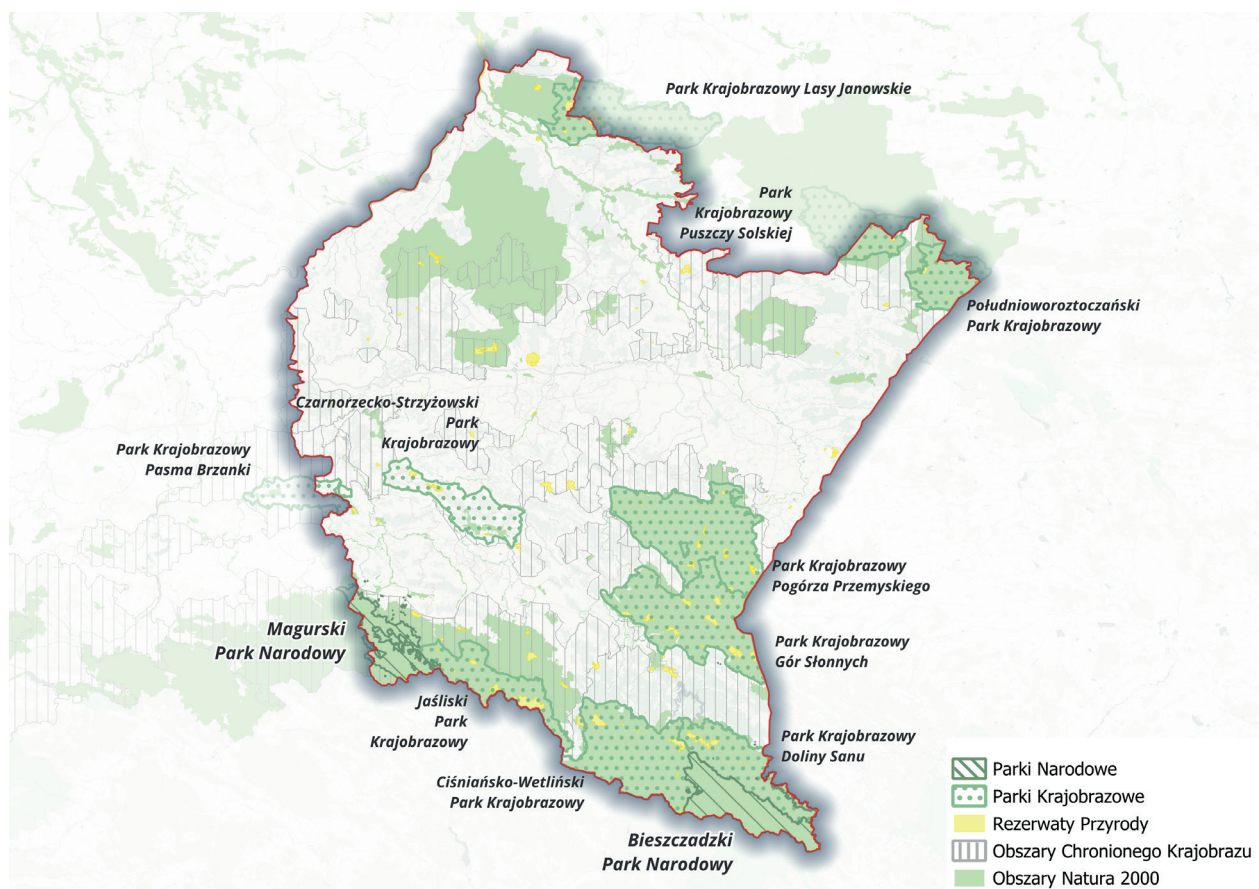
mazowieckie

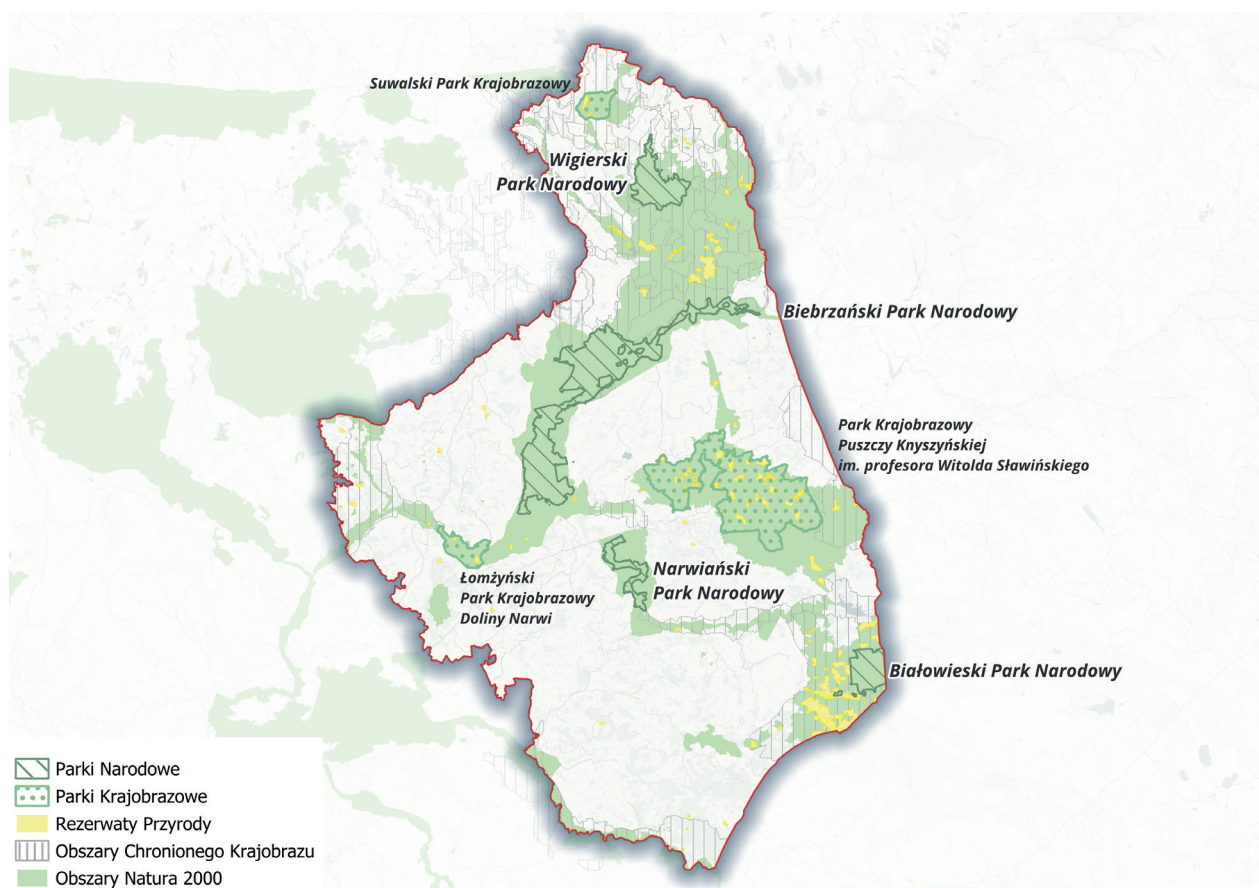
opolskie

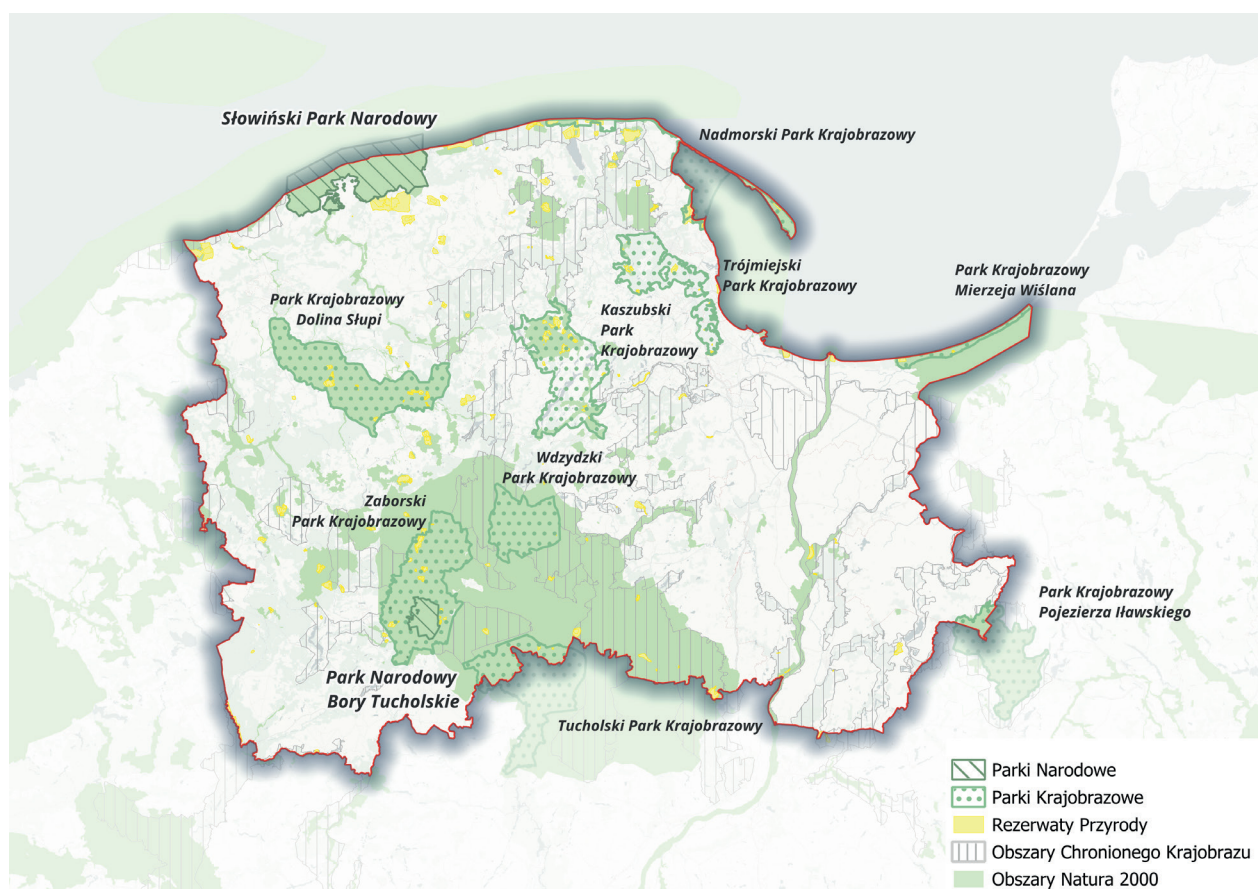
podkarpackie

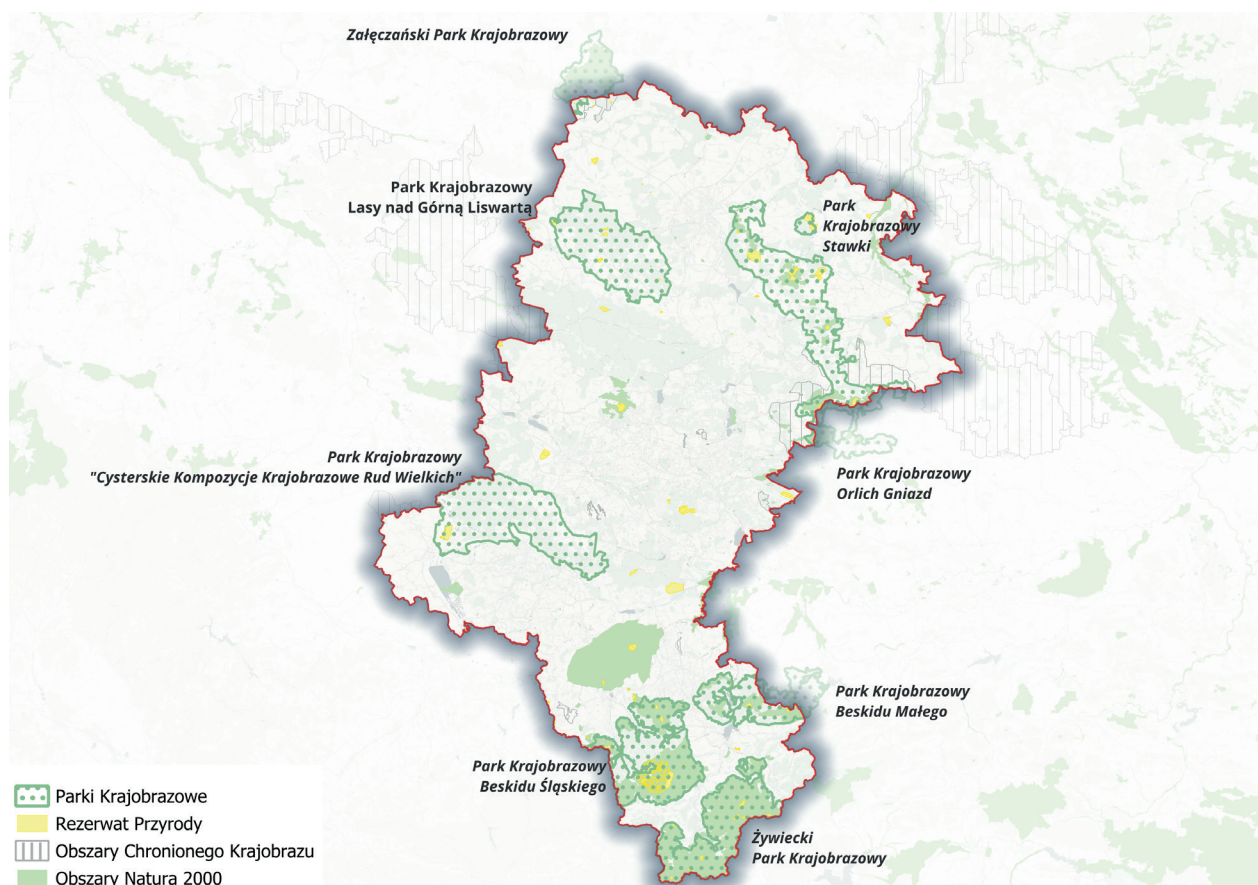
podlaskie

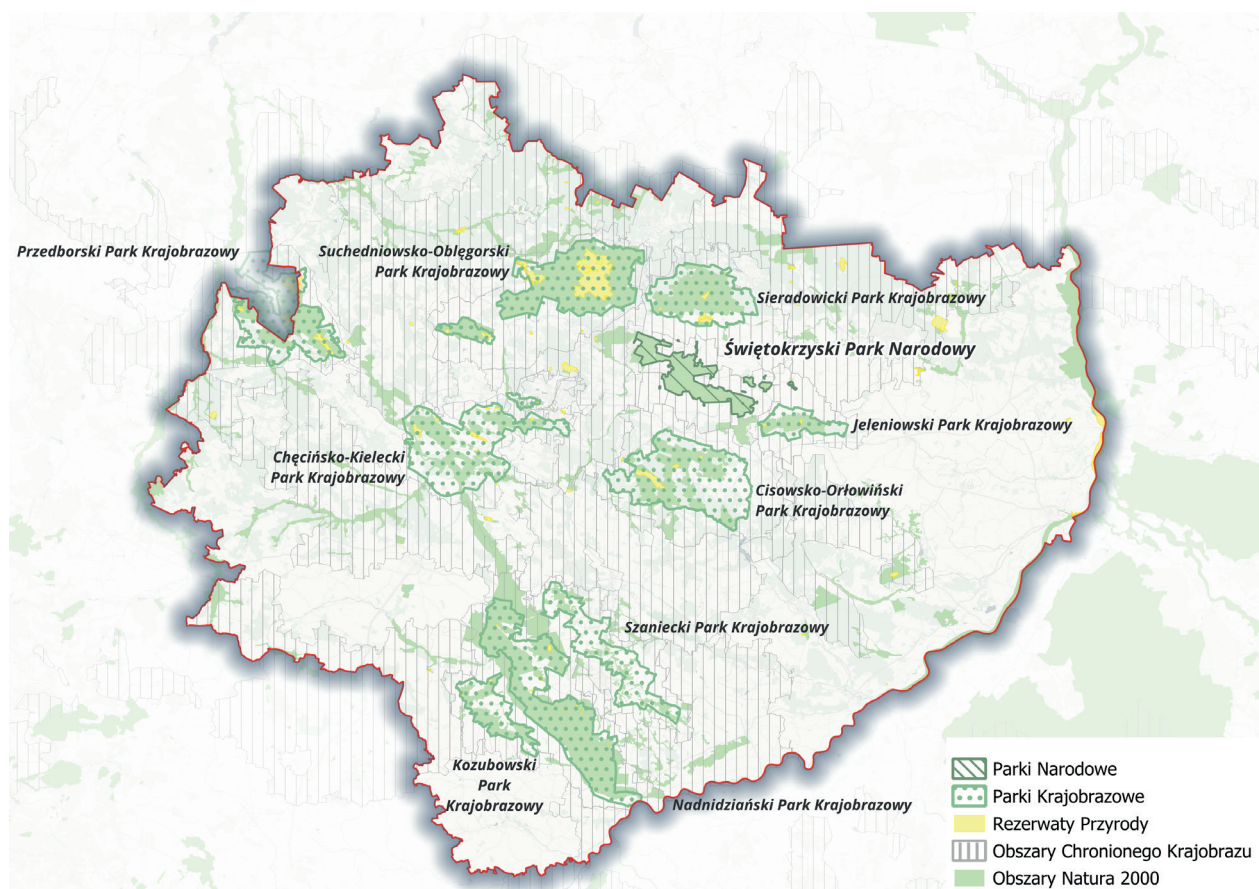
pomorskie

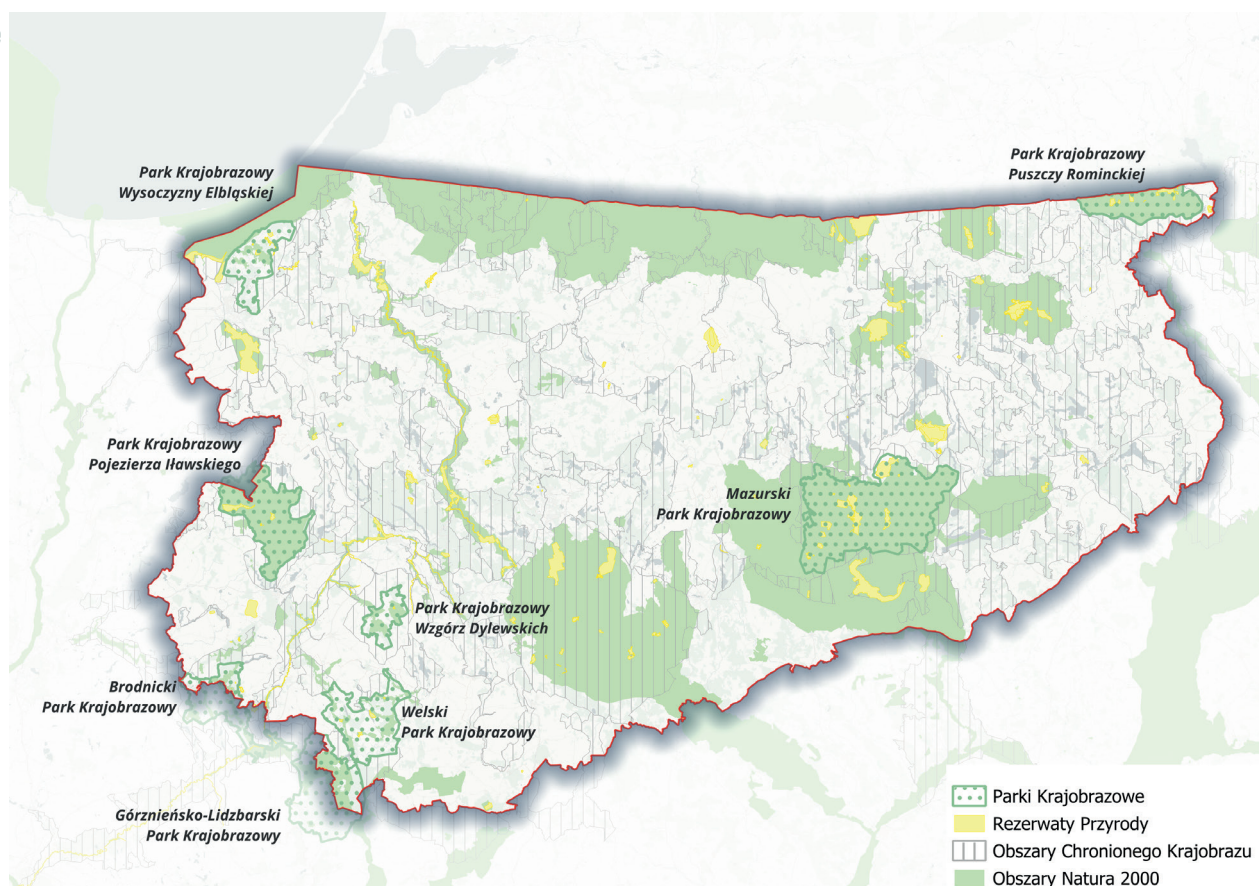
śląskie

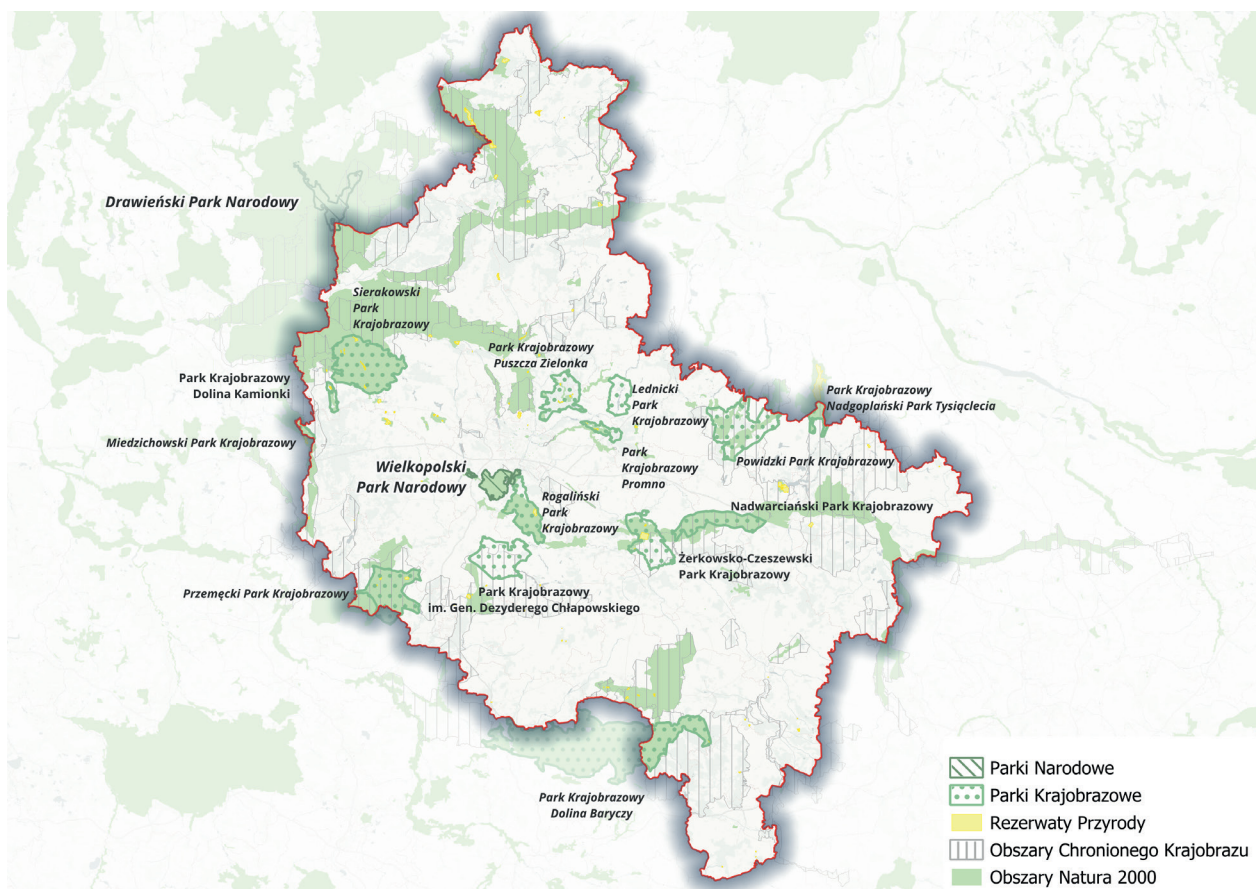
świętokrzyskie

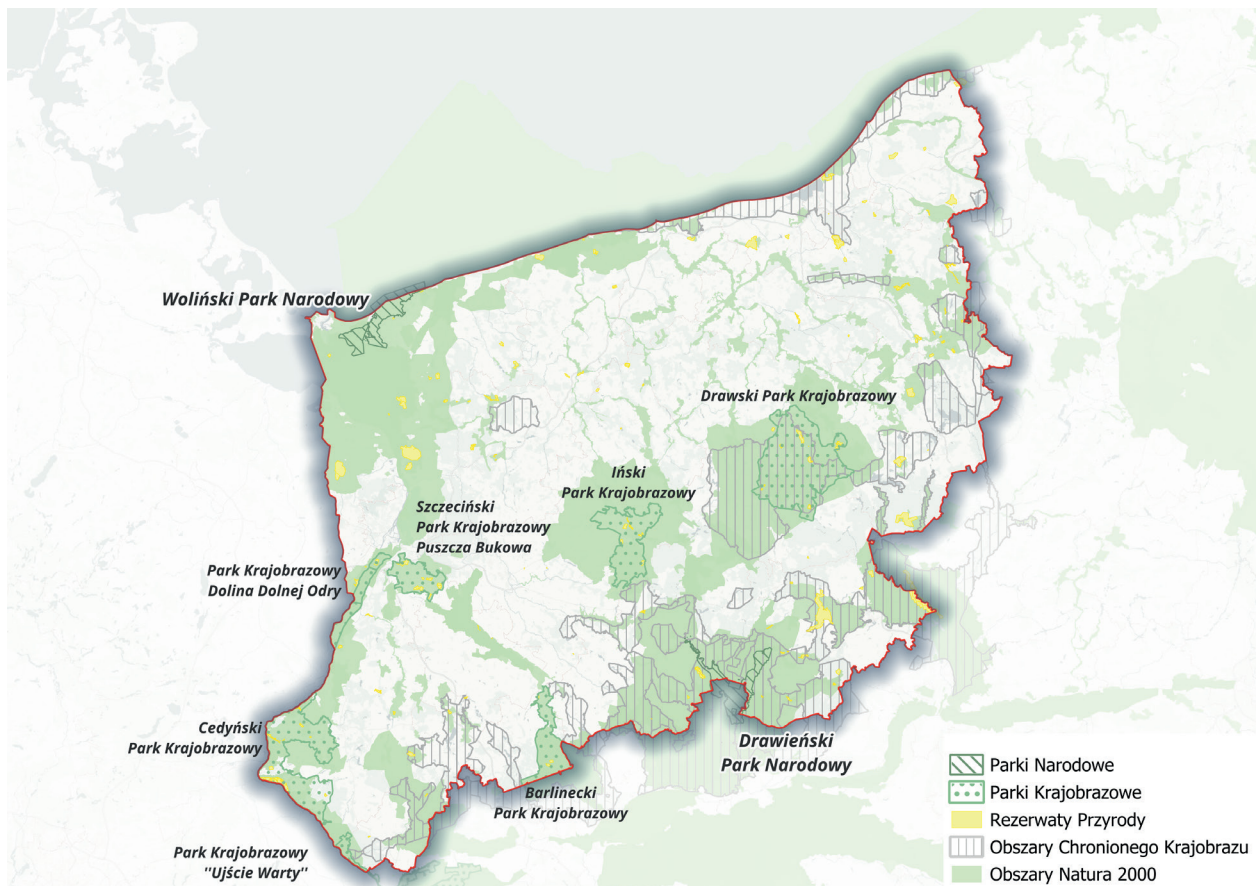
warmińsko-mazurskie

wielkopolskie

zachodniopomorskie

Fot. Tomasz Kaczor

Dokument przygotowany w ramach zadania publicznego pn. „Naturalnie ku przyszłości – podstrategia rozwoju turystyki przyrodniczej w Polsce” realizowanego przez Fundację Dziedzictwo Przyrodnicze.

Zadanie zostało dofinansowane ze środków Ministerstwa Sportu i Turystyki zgodnie z umową nr 2025/0008/4913/UDOT/DTBP/IC z 29.05.2025 r.

Opracowanie merytoryczne: Maciej Huculak, Jan Mencwel, Kacper Napłoszek, Izabela Redman-Zalewska, Jan Wiśniewski, Marcin Zalewski, Szczepan Żurek

Opracowanie map: Kacper Napłoszek, Miłosz Nadgrabski

Opracowanie graficzne: Maciej Kwietnicki

Zdjęcia: **Tomasz Kaczor**, Marcin Zalewski, Szczepan Żurek

Korekta: Lidia Ścibek

Współpraca koordynacyjna: Małgorzata Pociask

Lipowiec - Warszawa 2025

Ministerstwo
Sportu i Turystyki

Fundacja
Dziedzictwo
Przyrodnicze

KRAJOBRAZ

